

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Julija Csipö

Položaj slovenskih novinark od leta 1959 dalje: primer medijske hiše Delo

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Julija Csipö

Mentor: red. prof. dr. Melita Poler Kovačič

Položaj slovenskih novinark od leta 1959 dalje: primer medijske hiše Delo

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

»... med prebivalci ulice Fleet Street ne obstajata dva spola, ampak dve vrsti – novinarji in novinarki –, ki sta organsko ločeni ena od druge tako kot pes in mačka.«

(Arnold Bennett, 1898)

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila profesorici dr. Meliti Poler Kovačič, za vso strokovno pomoč, sodelovanje, nasvete in smernice pri pisanju magistrskega dela.

Iskreno se zahvaljujem tudi svoji družini za potrpežljivost in spodbudo v času študija, ter ker so verjeli v moj uspeh.

Položaj slovenskih novinark od leta 1959 dalje: primer medijske hiše Delo

Od pričetkov novinarstva so se ženske za obstoj v tem moško-orientiranem poklicu morale vseskozi boriti. Preboj žensk v poklicno sfero je bil sicer težaven tudi v drugih poklicih, saj je bila ženskost povezana z zasebno sfero, a za klasično moške poklice, kamor je dolgo sodilo tudi novinarstvo, to velja še toliko bolj. Novinarke so skozi zgodovino priložnost dobile v obdobju večjih kriz, kot so na primer vojne, vendar so bile po končani krizi znova potisnjene iz novinarskih središč. Danes se soočamo s feminizacijo novinarskega poklica, saj raziskave kažejo, da je v medijih zaposlenih vedno več žensk, ki pogosto celo prevladujejo, kar bi lahko dalo slutiti, da so novinarke končno pridobile boljši oziroma enakovreden položaj moškim novinarjem. Pri tem se poraja vprašanje, ali večja prisotnost žensk v profesiji odlikava večjo moč novinark v medijski strukturi, ali gre zgolj za ponovno krizo pod vplivom družbenih, gospodarskih in kulturnih sprememb, zaradi katere ženske delujejo kot krizne menedžerke. Z raziskavo in intervjuji z novinarkami medijske hiše Delo sem raziskovala, kakšne so izkušnje in stališča novinark glede položaja žensk v slovenskem novinarstvu po letu 1959, ki označuje prvo leto izhajanja Dela, in izkušnje, ki jih imajo glede dihotomije moško-žensko v novinarstvu. Odgovori novinark nakazujejo, da položaj nikoli ne bo enak za oba spola, saj se ženska ne more odpovedati vlogi žene in matere, nima možnosti odločanja ali družina ali kariera, pa tudi, da ženske v poklicu niso bile diskriminirane, in da je odločitev, da ne napredujejo na višji položaj, pogosto bila v rokah novinark samih.

Ključne besede: ženske, novinarstvo, položaj, intervju, medijska hiša.

The position of Slovenian women journalists from 1959 onwards: the case of the media enterprise Delo

From the beginnings of journalism women had to constantly fight for the existence in this male-oriented profession. The breakthrough of women in the professional sphere was also difficult in other professions, since the femininity was associated with the private sphere, but in classic men's professions, such as journalism, this applies even more so. Women journalists had been given the opportunity during periods of major crises, such as war, but they were constantly pushed out of newsrooms after the end of the crisis. Today we are faced with the feminisation of journalism, as research shows that there are more and more women in the media, which may give the impression that they finally gained a better or equal status to men journalists. This raises the question of whether greater presence of women in the profession reflects their greater power in the media structure, or is it merely a recurrence of a crisis under the influence of social, economic and cultural changes, in which women act as crisis managers. With the survey and interviews with journalists of media enterprise Delo, I investigated their experiences and views on the situation of women in Slovenian journalism since 1959, which marks the first year of publishing newspaper Delo, and experience they have with regard to male-female dichotomy in journalism. Journalists suggest that the situation will never be same for both sexes, because woman can never terminate the role of wife and mother, has no opportunity to make decisions for family or career alone, and also that women in the profession were not discriminated, and that the decision not to reach for a higher position was often in the hands of the women journalists themselves.

Keywords: women, journalism, status, interview, media enterprise.

VSEBINA

1 UVOD	7
2 ZGODOVINA ZAHODNEGA ŽENSKEGA NOVINARSTVA	11
2.1 Ženske v novinarstvu do leta 1945	11
2.1.1 Novo novinarstvo in ženske	12
2.1.2 Novinarke v prvi polovici 20. stoletja	13
2.2 Novinarke v povojnem obdobju	16
2.2.1 Na obeh straneh Atlantika	17
2.2.2 Opustitev ženskih strani	19
2.2.3 Vietnamska vojna in novo »novo novinarstvo«	19
2.3 Novinarke v postmoderni	20
3 ŽENSKÉ NOVINARKE IN STEKLENI STROP	24
3.1 Spolno ločevanje po različnih novinarskih področjih	24
3.1.1 Tradicionalno moška novinarska področja	24
3.1.2 Premik od časopisov k revijam	25
3.2 Uredniška kultura in stekleni strop	27
3.2.1 Seksizem v novinarstvu	27
3.2.2 Spolno osnovana kultura in vrednote v uredništvih	29
4 SLOVENSKI NOVINARSKO-MEDIJSKI KONTEKST PO 2. SVETOVNI VOJNI	31
4.1 Ženske v slovenskem novinarstvu	32
4.1.1 Ženske v medijih nekoč	32
4.1.2 Današnji položaj žensk v novinarstvu	34
5 NOVINARKE PRI MEDIJSKI HIŠI DELO	38
5.1 Namen raziskave in raziskovalna vprašanja	38
5.2 Metoda	39
5.2.1 Opredelitev vzorca za poglobljeni intervju	41
5.2.2 Omejitve magistrske naloge	42
5.3 Rezultati raziskave in razprava	43
5.3.1 Izkušnje novinark glede »moških« in »ženskih« novinarskih področij	46
5.3.2 Moški oziroma ženski slog novinarskega pisanja na Delu	50
5.3.3 Položaj novinark pri medijski hiši Delo	52
5.3.3.1 Novinarski odnosi: odnosi z moškimi kolegi in nadrejenimi	52

5.3.3.2 Izzivi novinark na poklicni poti	54
5.3.3.3 Stališča novinark glede usklajevanja kariere in družinskega življenja.....	57
5.3.3.4 Novinarke in stekleni strop	59
5.3.3.5 Stališča o položaju novinark nekoč in danes	62
5.4 Predlogi za nadaljnje raziskovanje.....	65
6 SKLEP	66
7 LITERATURA	71
PRILOGE	77
Priloga A: Intervju z Dušanom Benkom	77
Priloga B: intervju z Bernardo Jeklin.....	80
Priloga C: Intervju z Albino Podbevšek.....	87
Priloga Č: Intervju z Marjeto Novak Kajzer.....	94
Priloga D: Intervju z Mojco Drčar Murko.....	97
Priloga E: Intervju z Danico Petrovič.....	100
Priloga F: Intervju z Silvo Čeh	104
Priloga G: Intervju z Romano Dobnikar Šeruga	107
Priloga H: Intervju s Tanjo Jaklič	111
Priloga I: komentar Alenke Puhar.....	113

1 UVOD

Da je »zgodovina Slovencev zgodovina moških« (Vodopivec 1994, 34), bi lahko rekli tudi za področje novinarstva, saj se zdi, da se je zgodnje zahodno novinarstvo razvilo brez večjih prispevkov s strani žensk (Carter in Allan 1998). Glede na dolgo zgodovino prevlade »moške poklicne slike« v novinarstvu – predvsem pri pokrivanju dnevnih novic in aktualnih zadev (Seethaler in Oggolder 2011), pa se je položaj med dvema svetovnima vojnama nekoliko spremenil. Obe svetovni vojni sta ženskam namreč priskrbeli priložnost, da so v novinarstvo vstopale v večjem številu, poleg tega pa so novinarke v tistem času imele večjo možnost napredovanja in izgradnje kariere, saj so vstopile v polje »resnih« novic, kamor med drugim sodi vojno poročanje (Beasley 1995; Chambers in drugi 2004). Novinarke svoje novo pridobljene »moči« niso dolgo obdržale, saj se je po drugi svetovni vojni pričelo obdobje, ki je v ospredje postavljalo družinske vrednote, zaradi česar so bile ženske ponovno potisnjene iz novinarskih središč v zasebno sfero doma (Beasley in Gibbons 2003). To se je kazalo tudi v tematskih področjih, ki so jih pokrivale – družina, hrana, moda, družabno življenje in svetovalne rubrike –, pri čemer se je kaj hitro pojavilo binarno razlikovanje med resnimi, aktualnimi, t. i. »moškimi« temami in lahkotnimi novicami oziroma »ženskimi« temami (Harp 2006).

Od konca 19. stoletja so se t. i. »ženske strani« začele pojavljati tudi v časopisih, kar je odprlo vrata novinarstva ženskam (Marzolf 1977). Vsebino strani, ki so jih pokrivale ženske, so uredniki skušali strniti v štiri ključne teme: družina, hrana, notranja oprema in moda, zapolnjevale pa so jih tudi novice o družabnih dogodkih, porokah, recepti in nasveti (prav tam). Tem razvedrilnim, lahkotnim novicam oziroma »neaktualni« vsebini, ki je spadala v domeno doma, so uredniki nasproti postavljali »resne novice« oziroma aktualno vsebino, ki je bila v domeni moških, s tem pa, kot pravi Kinnebrock (2009, 117), vzpostavili hierarhijo med dvema vrstama novinarstva: družbeno pomembno in »profesionalno« politično novinarstvo proti manj pomembnemu, »neprofesionalnemu« literarnemu novinarstvu. Dejstvo, da so ženske povečini pokrivale lahkotne teme, se kaže tudi v tem, da so bile v preteklosti v večjem številu zaposlene pri ženskih revijah in časopisih. Zelo redko pa so bile zaposlene pri večjih časopisih oziroma dnevnikih, zato se je pogosto zdelo, da so aktualne zadeve in politični komentarji, ki sodijo med »temelje« resnega novinarstva, bolj v domeni moških (Kinnebrock 2009, 117). Približno stoletje po nastanku ženskih strani v ameriških časopisih (Harp 2006) pa so jih le-ti preimenovali v življenjskostilne strani, ki so ponujale vsebine za oba spola. Če so

ženske strani prej pomenile omejitve za novinarke, da so pisale le o ženskih temah (Colbert 2009), je premik proti življenjskostilnemu novinarstvu dajal slutiti premagovanje spolnih razlik, zlasti ker se je zgodil v obdobju prenovljenega feminističnega aktivizma (Harp 2006). Ženske so si med drugim prizadevale za enake možnosti pri pokrivanju vseh novic, torej za pisanje o »resnih« vsebinah in ne le o vsebinah, ki naj bi bile »tipično ženske« (prav tam).

V luči feminizma je od 60-tih let prejšnjega stoletja žensko novinarstvo postajalo izrazito politično, saj se je ukvarjalo z resnimi družbenimi temami, ki so zadevale človeška vprašanja in izzive (Chambers in drugi 2004). Tovrstni stil ženskega novinarstva pa je bil v močnem nasprotju z objektivnim stilom, pri katerem so prevladovala dejstva, institucije in (običajno moške) avtoritete (prav tam). Čeprav so bile s strani moških kolegov ženske novinarke v 60-tih letih prejšnjega stoletja kritizirane in trivializirane, so prav one prispevale k spremembi v stilu pisanja, ki ga v dnevnih časopisih poznamo še danes: osredotočanje na človeške (t. i. »human-interest«) zgodbe in vzbujanje čustvenega odziva bralcev. Nekateri raziskovalci trdijo (v Chambers in drugi 2004, 38–39), da je s prehodom v novo tisočletje razlikovanje med resnimi in lahkotnimi novicami pričelo izginjati in da je proces feminizacije dramatično preoblikoval »moško-osredotočene« novinarske naracije. Problem neenakosti med spoloma v novinarstvu (in drugod) pa še vedno obstaja, saj se kljub porastu števila žensk v novinarstvu te soočajo z nevidno oviro, »steklenim stropom«, ki jim onemogoča prihod na vodilne oziroma ključne položaje v sektorju. Le-te so od nekdanj (povečini) zasedali moški belci srednjega razreda (Carter in drugi 1998).

O ženskem novinarstvu je bilo v tujini sicer narejenih nekaj raziskav (Harp 2006; Kinnebrock 2009; Seethaler in Oggolder 2011), a nam že bežen pregled znanstvene literature potrjuje nezadostno pozornost, namenjeno ženskam v novinarskih vrstah. To je še posebej razvidno v Sloveniji, saj sem po pregledu literature našla le zapis javne razprave Ženske v novinarskih vrstah, vrsticah in med njimi (Kozmik in Jeram 1995), ki se je osredotočala na trenutni položaj, podobo in pomen žensk (tudi novinarok) v medijih. Umanjka pa raziskava, ki bi skozi daljše časovno obdobje identificirala novinarke, ki so pisale za slovenski dnevni tisk, in zbrala njihove izkušnje glede novinarskih področij, na katerih so delovale, ter njihova stališča glede položaja, ki so ga imele med novinarji in znotraj novinarskih redakcij. Predvsem je neraziskano obdobje po drugi svetovni vojni, v katerega segajo tudi pričetki treh slovenskih dnevnikov, ki jih poznamo še danes: Delo, Dnevnik in Večer.

Cilj pričujoče študije je ugotoviti, kako se je spremenil položaj novinark od pričetkov medijske hiše Delo pa do danes oziroma ali so ženske skozi zgodovino pridobile boljši položaj v dnevnem tisku, glede na dejstvo, da se je njihovo število v novinarstvu znatno povečalo (Carter in drugi 1998; Beasley in Gibbons 2003; European Institute for Gender Equality 2014). V raziskavo želim zajeti izkušnje novinark glede novinarskih področij, ki so jih pokrivalo, in glede sloga novinarskega pisanja (z ozirom na delitev moško-žensko) ter njihova stališča glede položaja slovenskih novinark skozi obdobja. Želim si, da bi moje ugotovitve prispevale k razumevanju sprememb v položaju slovenskih novinark in razmer, zaradi katerih je do tega prišlo. Tisk kot medij izpostavljam predvsem zato, ker je najstarejši in s tem najbolj izpostavljen tradicionalnim odnosom. Pri raziskavi se osredotočam na medijsko hišo Delo zaradi najširšega obsega zgodovinskih gradiv, ki jih hranijo v dokumentaciji. Sprva sem nameravala raziskovati le okoliščine in položaj novinark, ki so pisale za časopis Delo, a sem kasneje fokus razširila na celotno medijsko hišo, torej tudi novinarke, ki so pisale za Delo revije (predvsem revijo Jana, ki je imela v zgodovini Dela in v povezavi s položajem ženskih novinark velik pomen).

V magistrskem delu si zastavljam naslednja raziskovalna vprašanja:

- RV1: Kakšne so izkušnje novinark medijske hiše Delo glede izbora tem in področij, ki so jih pokrivalo, če predpostavljamo delitev novinarskih področij na »moška« in »ženska«?
- RV2: Kakšne so izkušnje novinark medijske hiše Delo glede »moškega« in »ženskega« sloga novinarskega pisanja?
- RV3: Kako novinarke medijske hiše Delo ocenjujejo položaj slovenskih novinark v različnih obdobjih?

V magistrski nalogi bom uporabila več raziskovalnih metod. Ker je veliko podatkov najverjetneje že izgubljenih in ker ne obstaja enoten seznam novinark, ki so skozi zgodovino delovale v okviru hiše Delo, se v pričujočem delu zanašam predvsem na analizo zgodovinskih virov in osebna pričevanja oziroma metodo intervjuja. Najprej želim ugotoviti, kdo so bile novinarke, ki so v prvem letu časopisa Delo (od leta 1959) pisale za ta isti dnevnik, nato pa odkriti izkušnje najstarejših še živečih novinark glede možnosti pokrivanja različnih tematskih področij, glede sloga novinarskega pisanja oziroma pristopa žensk (nasproti moškim) k poročanju, ter stališča novinark glede položaja žensk v novinarstvu (v primerjavi z

moškimi). Izkušnje in stališča starejših novinark bom primerjala z odgovori novinark, ki so v kasnejših letih delovale ali še delujejo znotraj medijske hiše Delo.

Pri teoretskem delu naloge bom uporabila analizo sekundarnih virov, pri empiričnem delu pa zgodovinsko analizo: analizo virov Delove dokumentacije, med katere sodijo novinarski prispevki na temo ženskih novinark in novinarstva, in pregled posameznih edicij časopisa Delo. Uporabila bom tudi metodo snežene kepe, ki mi bo pomagala pri izboru novinark, nato pa metodo poglobljenega intervjuja, ki mi bo omogočila pridobitev poglobljenih informacij o občutjih, izkušnjah, stališčih in percepcijah še živečih novinark glede tematskih področij, ki so jih ženske pokrivala, glede sloga njihovega pisanja v primerjavi z moškimi, in glede položaja novinark v slovenskem novinarstvu.

V prvem delu naloge želim ponuditi kratek pregled zgodovine žensk v novinarstvu s svetovnega vidika, pri čemer bom izpostavila kritično teoretsko perspektivo zlasti tujih avtorjev, saj se pri nas, kot omenjeno, z zgodovino žensk v novinarstvu še nismo toliko ukvarjali. Pri tem se bom osredotočila zlasti na povojno obdobje in spremembe, ki so se odvijale v tistem času, ter na pomembne dosežke žensk oziroma spremembe v njihovem položaju skozi zgodovino. Glede na to, da je skozi zgodovino število zaposlenih žensk naraščalo tudi v novinarstvu, kar potrjuje pregled znanstvene literature (European Institute for Gender Equality 2014; Kozmik in Jeram 1995), se poraja vprašanje, ali so ženske dejansko pridobile boljši položaj v novinarskem poklicu.

To bom raziskovala v empiričnem delu, pri čemer bom s pomočjo analize dokumentov in metodo snežene kepe identificirala novinarke, ki so bolj ali manj redno pisale za medijsko hišo Delo in nato pridobila informacije o tematskih področjih žensk, o njihovih izkušnjah z novinarskim pisanjem, in stališča novinark glede položaja žensk ter odnosov znotraj novinarstva. Predstavila bom tudi omejitve naloge, nato pa pridobljene podatke postavila v širši družbeni kontekst, povezala s teoretičnimi izhodišči iz prvega dela naloge in predstavila predloge za nadaljnje raziskave.

2 ZGODOVINA ZAHODNEGA ŽENSKEGA NOVINARSTVA

Ženske so se skozi zgodovino zaradi svoje dodeljene vloge »drugega spola« veliko težje uveljavljale v poklicnem življenju, še zlasti na tistih področjih, ki jih razumemo kot tipično moška, saj so se ta razvijala pod okriljem moške kulture, vrednot in prepričanj. Kot pravi Beasley (2001, 208), »tradicionalno novinarstvo potrebuje širšo definicijo, kot je poročanje o konfliktih in polemikah, ki so povečini v interesu moško vodenega sveta«. Zgodovinskega razvoja novinarstva tako ne moremo gledati povsem enoznačno, saj se je *žensko novinarstvo*¹ razvilo dosti kasneje in v drugačnih razmerah kot prvotno, zgodnje novinarstvo, ki je bilo izključno v moški domeni. Katere so bile ključne spremembe, ki so ženskam omogočile prihod v novinarske vrste, in v katerih obdobjih se je njihovo število povečalo oziroma upadlo ter zakaj, bom osvetlila s kratkim zgodovinskim pregledom razvoja zahodnega novinarstva.

2.1 Ženske v novinarstvu do leta 1945

Da je novinarstvo moški svet, bi lahko zaključili po pregledu znanstvene literature o novinarstvu 19. stoletja, saj se zdi, da se je zlasti na zahodu razvilo brez večjih prispevkov s strani novinark in žensk na splošno (glej Kinnebrock 2009; Djerf-Pierre 2007; Lutes 2006). V novinarstvu so namreč konec 19. in v začetku 20. stoletja prevladovali moški, opazna pa je bila tudi izrazita hierarhija med spoloma – uredniki in založniki so ženske dojemali zgolj kot potrošnice novic in ne kot njihove avtorice oziroma ustvarjalke. Prve spremembe so se pričele odvijati šele konec 19. stoletja, ko so lastniki časopisov v boju za oglaševalce ugotovili, da bi se ženske novinarke lažje približale bralkam in pisale vsebine bolj privlačne ženskemu občinstvu, okoli katerih bi umestili ženskam namenjene oglase (Chambers in drugi 2004, 15). Časopisi v ZDA so bili prvi, ki so od leta 1890 naprej objavljali ženske strani po tem, ko so založniki in uredniki ugotovili, da kar nekaj žensk bere časopise. Te strani so bile vsebinsko omejene na štiri tematska področja – družina, prehrana, stanovanje in moda (Marzolf 1977), poleg tega pa so se na njih znašle tudi aktualne družbene novice, poroke, recepti in svetovalne kolumne (Harp 2006). Pri tem se prvič pokaže dejstvo, da sta na distribucijo moči in vključenost žensk v novinarstvo v preteklosti pomembno vplivali predvsem uredniška politika in tržna naravnost kot gonilni sili novinarstva, ali kot pravi Yang (1996, 365):

¹ S pojmom »žensko novinarstvo« ne merim na ženski (revijalni, alternativni) tisk, kot se to pogosto razume v literaturi, ampak na novinarstvo, ki ga ustvarjajo ženske, torej pisanje novinark na splošno. V magistrski nalogi se osredotočam zlasti na dnevno-informativni tisk, čeprav je za razumevanje zgodovine ženskih novinark potrebnih tudi nekaj besed o revijalnem tisku, ženskih straneh in časopisih.

»Komerzialna narava je tisto, kar je ženske strani časopisov ločevalo od drugih sekcij, vse od njihovega nastanka po letu 1890.«

2.1.1 Novo novinarstvo in ženske

Razlog, da v 19. stoletju žensk v novinarstvu ni bilo, je preprosto ta, da naj bi bil poklic neprimeren za izobražene ženske. Kot pravijo Chambers in drugi (2004, 19), je bilo šele leta 1890 v ZDA novinarstvo priznано kot primeren poklic za oba spola ter postalo poleg poučevanja in pisateljvanja ena redkih poti za inteligentne, izobražene posameznice, ki so se želele rešiti revnega okolja ali propadlega zakona. Ključni element za vstop žensk v novinarsko sfero je bil vzpon t. i. »novega novinarstva«, ki je spojilo elitni politični tisk in literarne prispevke s popularnim »penny press-om« oziroma tiskom za en peni. Kot pravi Marion Marzolf (1983), je bilo ameriško »novo novinarstvo« tako vplivno, da je preoblikovalo stil in videz modernih dnevnih časopisov po Evropi. Veliki naslovi, izstopajoče ilustracije in doživeto pripovedovanje so karakteristike, ki jih najdemo tudi v sodobnih časopisih. Razširile so se teme, ki ne zadevajo le politike in gospodarstva, cilj lastnikov časopisov pa je postal doseganje velikih naklad in pridobivanje dobička, zaradi česar so pomembno vlogo imeli oglasi. Kontroverznost novega novinarstva je izhajala iz odločenosti, da bodo pozornost bralcev pridobivali s senzacionalizmom, škandali in dramo, pri tem pa je pglavitno postalo vzbujanje čustev. Kot pravijo Chambers in drugi (2004), so kritike te nove vrste novinarstva pogosto zadevale izgubo objektivnosti in nepristranskosti, a ravno to naj bi vrata odprlo ženskam, ki so bile s svojim slogom pisanja in čustvenim pristopom k zgodbi zmožne pritegniti bralce. Direktni cilj novega novinarstva je namreč bil, da bi časopisi kot agenti družbenih reform govorili neposredno ljudem (prav tam). Ženske novinarke pa so v tem kontekstu postale pozitivno vrednotene, saj so pisale prispevke s čustvenim apelom in naslavliale probleme vsakdanjih ljudi.

Če povzamemo, je »novo novinarstvo« konec 19. stoletja v ZDA prineslo tri ključne spremembe:

1. Ženske so končno dobile priložnost, da so vstopile v do sedaj zaprto novinarsko sfero.
2. Ženske so začeli dojemati kot subjekt, ki poseblja dramo družbenih sprememb, saj je rast ženske neodvisnosti povzročila »nelagodje« v družbi (Malone 1999, 70).
3. Politična vprašanja so bila po novem obravnavana senzacionalistično ali kot »človeške« zgodbe, zato so popularni časopisi lahko izzvali objektivni, formalni, dokumentarni stil

»elitnih« časopisov in v bralcih pričeli povzročati občutke ogorčenja in sočutja (Chambers in drugi 2004).

Ženske, ki so konec 19. stoletja vstopile v dotlej nepredušno zaprto novinarsko sfero, so se nemudoma pričele organizirati v novičarskih klubih, ki so jim nudili pomoč pri razvijanju poklicnih spretnosti in pri iskanju zaposlitve, služili pa so tudi družabnim namenom in navezovanju stikov. Kot pravijo Chambers in drugi (2004), je do prestopa v 20. stoletje v ZDA nekaj ženskih novinarskih združenj že bilo povezanih z »moškimi« tiskovnimi organizacijami. Te so kmalu pričele sprejemati tudi novinarke, v redkih primerih pa so moški in ženske tiskovne organizacije ustanovili s skupnimi močmi. Ravno ko je ženskam uspel preboj v večino »moških« poklicnih združenj, so se le-te razpustile in do leta 1930 prenehale s svojo dejavnostjo (prav tam).

2.1.2 Novinarke v prvi polovici 20. stoletja

V prvih 100 letih novinarstva so ženske tako v ZDA kot v Veliki Britaniji morale preseči veliko ovir, da so vstopile v novinarsko polje. Mnogo urednikov je stereotipno verjelo, da ženske niso sposobne dobro opravljati novinarskega dela, zato so se morale boriti, da bi lahko pisale o »moških« temah in na enak način kot drugi novinarji. Norma je namreč bila, da ženske (predvsem poročene) niso delale, zadržki urednikov pa so obstajali tudi glede tega, da bodo čas in mentorstvo zapravili za novinarke, ki bodo po poroki delo opustile in se posvetile družini (Chambers in drugi 2004; Carter in drugi 1998). Vse to pa je postalo popolnoma nepomembno s prihodom 1. svetovne vojne, ki je zahtevala pomoč tako moških kot tudi žensk, da je družba sploh lahko normalno delovala.

1. svetovna vojna je pomenila pomembno prelomnico za ženske v vseh sferah življenja, saj je to čas njihovega poklicnega osvobajanja. Vojna je ženskam prinesla določeno stopnjo neodvisnosti in ozaveščenosti, saj so pričele delati v tovarnah, pridružile so se pomožnim vojaškim silam in prevzele delovna mesta v »moških« poklicih, kot so policija, prevoznništvo, podjetništvo in medicina. Ženske so bile med vojno zelo aktivne in bistvenega pomena za delovanje družbe na vseh življenjskih področjih (Grayzel 2002). Tudi v novinarstvu so v tem obdobju odkrile svoj potencial, saj so končno dobile možnost, da v novinarskih središčih nadomestijo moške novinarje, ki so bili vpoklicani na bojišča. Eksplozija tiskanih medijev – knjig, časopisov in revij – v kombinaciji z vzponom neodvisne »nove ženske«, ki ni bila

omejena na domačo sfero in si je prizadevala za finančno neodvisnost in pomensko delo, je ženskam omogočila vstop v najpomembnejši moški poklic vojnega poročanja (Midori Fillion 2011). Vojno poročanje je bilo med prvo svetovno vojno sicer še v povojih, vojni dopisniki pa so potrebovali posebne akreditacije, ki jih vojska ženskam ni želela podeljevati, kar je novinarkam otežilo dostop do prvih bojnih linij. Kljub temu so ameriški uredniki v Evropo poslali nekaj »novih žensk«², ki sicer niso bile izurjene kot novinarke, a so želele prikazati ženski vidik vojne. Novinarke so se po navodilih urednikov osredotočale na zgodbe o bolnišnicah, ranjencih in druge zgodbe iz zaledja ter se pri tem pogosto spraševale, ali gre res za prave zgodbe oziroma, kot je povzela Cora Harris (v Midori Fillion 2011): »Vojno žrtvovanje moških je vsaj zgodovinsko zabeleženo, medtem ko so zgodbe žensk utišane [...], saj je ženskam prepovedan vstop v ospredje, zaradi česar se je naš spol izkazal kot največja ovira za novinarke oziroma za njihovo poklicno napredovanje.«

Kljub temu, da je bilo med 1. svetovno vojno število vojnih dopisnic zelo nizko, je to dosežek, ki je spodbudil rast ženskih poklicnih združenj in gibanje za pravice žensk (Chambers in drugi 2004, 201). Število žensk, zaposlenih v novinarstvu (med njimi so bile tudi urednice), je precej naraslo po vojni med leti 1920–1950, zlasti v ZDA, kjer so številke poskočile s 16,8-odstotni na 32-odstotni delež novinark (prav tam). Včasih so ženske, ki so si prizadevale za spremembe v novinarstvu, pomoč dobile od nepričakovanih virov, kot so bili ameriški predsedniki in prve dame. Najbolj znana je Eleanor Roosevelt (1949, 102), ki je med 1933 in 1945, ko je bil njen mož ameriški predsednik, izključila moške novinarje iz svojih tedenskih tiskovnih konferenc. Prva od 350 konferenc, ki jih je Eleanor Roosevelt organizirala ekskluzivno za novinarke, se je odvila 6. marca 1933 in je pomenila težnjo, da bi ob pomoči novinark dosegla širše občinstvo (Beasley 2000, 502). Njena dejanja so povzročila pritisk na novinarske organizacije, da so obdržale ali pa celo na novo zaposlile novinarke.

Pot v novinarske vrste pa so si povečini utrle le visoko izobražene, bele ženske srednjega razreda (Chambers in drugi 2004, 15). V tem obdobju se je tudi na splošno spreminjala vloga žensk v družbi, med drugim zaradi večje stopnje pismenosti in izobraženosti, kar je vodilo do ženskih zahtev po aktivnejši vlogi zunaj doma, ki jih je vzbudila že 1. svetovna vojna. Časopisi so si v želji po dobičku sedaj prizadevali tudi za doseg ženskega dela občinstva, pri

² Ideja »nove ženske« se je prvič pojavila v 20-ih letih prejšnjega stoletja, zares v veljavo pa je prišla v 30-ih (Midori Fillion 2011). Pomeni samozavestno, neustrašno žensko, ki lahko preživi v "moškem svetu", oziroma žensko, ki ji je vojna prinesla nove možnosti in priložnosti za aktivno udejstvovanje v poklicni sferi in drugod.

čemer so priložnost dobile novinarke, ki so poročale na način, ki je bil v ostrem nasprotju s strogim in objektivnim navajanjem dejstev njihovih moških kolegov. Tudi kadar so poročale o politiki in gospodarstvu, so to morale početi tako, da so v bralcih vzbudile čustveni odziv – najpogosteje so v zgodbi ponazorile, kako dogodki vplivajo na vsakdanje življenje posameznikov (prav tam).

Tudi med 2. svetovno vojno so se novinarke sprva morale boriti za novinarske akreditacije, saj so ženske vojski predstavljale dodatne probleme – izgradnjo posebnih ločenih prostorov (sanitarij in stanovanj) za novinarke. Ker pa je vedno več moških odhajalo na bojišča, je bilo do konca vojne akreditiranih kar 127 ameriških dopisnic (Wagner 1989). Nekatere so poročale iz prvih bojnih linij, druge pa so v zaledju pokrivalo spremembe, ki so se pod vplivom vojne dogajale v družbi. Enkratno priložnost, ki jo je 2. svetovna vojna ponudila ženskam, je leta 1944 med govorom za ameriško novinarsko organizacijo Woman's National Press Club ubesedila dopisnica May Craig: »Vojna je ženskam dala priložnost, da pokažejo, kaj lahko dosežejo v novinarstvu, kar so opravile izjemno dobro.« (Gilmore 2001)

Kljub novo pridobljeni vlogi žensk v novinarstvu, pogoji oziroma kriteriji za oba spola še zdaleč niso bili enaki, kar se je pokazalo pri plačilu in pri temah, ki so jih novinarji pokrivali. Ker je večina (moških) urednikov menila, da ženskam primanjkuje poročevalskih spretnosti in da jih niti ne morejo razviti, so jim namreč namenili teme, za katere moški niso bili zainteresirani, te pa so večinoma spadale v domeno doma ter so bile časovno in dnevno neaktualne. Novinarke so bile še vedno vrednotene izključno kot »ženske, ki pišejo za ženske« o temah, ki zadevajo njihovo tradicionalno vlogo v sferi doma (Harp 2006). Najpogosteje so bile potisnjene na obrobna območja novic (moda, sfera doma in trači o znanih in slavni). Spolna hierarhija je bila tako izgrajena z ločevanjem na dve vrsti novinarstva: družbeno pomembno, politično novinarstvo nasproti manj pomembnemu, neprofesionalnemu novinarstvu, ali kot pravi Hartley (1982, 38), »lahkotne novice« so bile pogosto definirane kot nekaj trivialnega z izpostavljanjem ženskega vidika, medtem ko so »tehtne novice« povezane s konflikti in nasiljem, kar, kot potrjuje Tuchman (1978), stereotipno pojmuje kot žensko nasproti moškemu. Ker je bilo od začetka zelo malo žensk zaposlenih pri večjih državnih časopisih, se je zdelo, da je jedro novinarstva (aktualne zadeve in politični komentarji) izključno v moški domeni (Marzolf 1977; Dierf-Pierre 2007); te »resne« novice, ki so vključevale strogo objektivno poročanje o politiki in gospodarstvu, pa

so bile višje vrednotene kot »human-interest« zgodbe, o katerih so pisale ženske, ker se je to od njih tudi pričakovalo.

S tem se je v 1. polovici 20. stoletja pojavil pomemben paradoks: novinarke, ki so zavrnilo teme, o katerih bi morale pisati in ki v službi niso bile primerno »ženstvene«, so dobile oznako odklonskih osebnosti, medtem ko so tiste, ki so sprejele omejitve in so dovolile, da z njimi ravnajo kot z »ženskami«, bile poklicno odrinjene na rob. Kljub temu pa ženske strani niso bile omejene le na »trivialnosti« in domačo sfero, saj so se na njih znašli tudi resni izzivi in problemi, s katerimi so se ženske soočale, na primer spreminjanje vloge ženske v družbi, feministični aktivizem in participacija žensk v zadevah javnega značaja, na univerzah in svetovnih konferencah (Marzolf 1977), kasneje pa so se pojavljala še vprašanja glede domačega nasilja, posilstev, zdravstva, ženske plače in njihove volilne zahteve.

2.2 Novinarke v povojnem obdobju

Večina novinarskih uspehov, ki so jih ženske dosegle med letoma 1939 in 1945, ko so nadomestile moške novinarje vpoklicane v vojsko, je bila v povojnem obdobju pozabljena in izgubljena, saj so se moški vrnilo in zahtevali svoj prejšnji položaj v redakcijah, zato je bilo desetletje po vojni za dela željne ženske zelo težko. Kot pravi Yang (1996), je po drugi svetovni vojni vzniknil mit, ki je spodbujal vrnitev žensk nazaj v domačo sfero, s poudarki na poroki in materinstvu. Ta »ženska mistika«, ki je značilna za 50. leta prejšnjega stoletja, je delovala skozi ženske strani časopisov, saj je bralke ponovno postavila v vlogo žene in matere z izpostavljanjem tradicionalnih lastnosti, ki so zasnovane na negovanju »ženskosti« in močno povezane z gospodinjskimi obveznostmi. Ker so ženske v novinarstvu in drugod po vojni nadomestili moški, so ostale izven delovne sfere in se ponovno ustalile v domačem okolju. Kot pravijo Chambers in drugi (2004, 35), so novinarke največkrat odpustili z izgovorom glede možnosti zanositve, saj naj bi po tem pustile poklic in se posvetile skrbi za otroke, seveda pa so nemudoma ostale brez službe, če so že naznanile nosečnost. Redke ženske, ki jim je uspelo obdržati službo v novinarstvu, so bile ponovno potisnjene na obrobna območja novic oziroma omejene na ženske strani, kjer so pisale kratke novičke ter modne in družbene teme, prav tako so se morale vrniti k »ženskemu« slogu poročanja, ki se ni osredotočal na dejstva, temveč na vzbujanje odziva občinstva (prav tam). Od 50-ih let dalje in v desetletju 60-ih pa se takrat delujoče novinarke spominjajo porasta ženskih gibanj in vprašanj, povezanih z žensko problematiko (Harp 2006), k čemur so pripomogle prav ženske

strani, ki so novinarkam tudi omogočale, da »povzdignejo« svoj glas. Na teh straneh so se znašli pomembni ženski izzivi in tematike, ki jih niso objavljali v drugih sekcijah časopisov, prav tako so te strani v ženskah vzbudile dvom v dominantno spolno ideologijo, ki jim je predpisovala vloge gospodinj, žena in mater (Yang 1996). Skupaj s povojnim porastom medijev, kar je sprožilo okrepljen boj za občinstvo, so ženske strani novinarkam omogočile, da so se do 60-ih let ponovno ustalile v poklicni sferi. Želja po čim širšem dosegu občinstva je urednike prisilila, da so razširili novičarsko agendo: tradicionalnim moškimi temam, kot sta politika in ekonomija, so dodali tudi družbena vprašanja, ki so zadevala ženske, kar je pomembno vplivalo na novinarke, ki so prvotno pisale za ženske strani (Chambers in drugi 2004).

Do leta 1960 so se novinarke znašle v precepu: po eni strani so bile hvaležne za možnost in prostor, ki so jim ga nudile ženske strani, po drugi pa so bile razočarane zaradi nezmožnosti, da bi se njihova imena in pomembne vsebine pojavljale na prvih straneh časopisov, kjer so imele stalno mesto najpomembnejše novice (Mills 1988). Umestitev »ženskih zadev« na posebne strani je jasen pokazatelj tega, kolikšen pomen so uredniki časopisov pripisovali ženski tematiki, hkrati pa je to zgodbam zmanjšalo vrednost, saj je nakazovalo, da so namenjene izključno ženskam in moških ne zadevajo.

2.2.1 Na obeh straneh Atlantika

Ker so imele ameriške ženske novinarsko zgodovino že pred 2. svetovno vojno, so tudi po njej v večji meri obdržale službo kot novinarke v Veliki Britaniji, prav tako so se hitreje osvobodile modnih in družbenih tematskih omejitev ter pričele pisati o gospodarstvu, znanosti, kriminalu in politiki (Chambers in drugi 2004). To sovpada z naslovom VII Zakona o državljskih pravicah, ki je bil v Ameriki sprejet leta 1964 in je pri zaposlovanju prepovedal diskriminacijo na podlagi spola (Harp 2006, 200). Takrat so ženske stopile skupaj in zahtevale spremembe, predvsem glede enakih možnosti za pokrivanje novic in glede plačila, ki bi bilo enakovredno moškim novinarjem.

V Veliki Britaniji pa so resni časopisi (razen Daily Mirror) do 50-ih let in tudi še po vojni ignorirali ženske – njihove strani je bilo moč najti le v tabloidih. »Splošni časopisi niso imeli ženskih strani; ženske novinarke, ki jih ni bilo veliko, so morale pisati na enak način kot moški [...] pojem žensko novinarstvo pa je bil izključen« (Whitehorn 1997, 1). V poznih 50-ih pa se je s pojavom časopisov, kot sta Guardian in Observer, situacija pričela spreminjati,

saj so si njihovi uredniki pod pritiskom tekmovalnosti s komercialno televizijo, ki se je zajedala v oglaševalski trg, prizadevali za doseg ženskih bralk. Britanski resni časopisi so šele v poznih 50-ih prevzeli taktiko popularnega tiska in uvedli ženske strani, s katerimi so želeli privabiti oglaševalce in ženske kot njihovo ciljno skupino (Chambers in drugi 2004).

V zgodnjih 60-ih je na obeh straneh Atlantika število ženskih novinark pričelo naraščati. Kot pravi Yang (1996, 372), se je od leta 1940 do 1960 število zaposlenih žena podvojilo, kljub kulturnim poudarkom na materinstvu in gospodinjenju v 50-ih pa je bila vsaka tretja poročena ženska redno zaposlena. Ta kulturna klima je pripomogla k spreminjanju časopisov, ki so "ženske vsebine" pričeli vključevati v vsa časopisna območja (Harp 2006), a je pri tem treba poudariti, da opustitev ženskih strani ni delovala kot znamenje enakopravnosti, ampak kot rezultat poslovnih pričakovanj urednikov. Ženske so novo pridobljeno »moč« vsekakor izkoristile, saj so do sredine 60-ih, v odgovor na drugi val feminizma, pisale izrazito politično, ko so se ukvarjale z resnimi družbenimi vprašanji. Poudarjale so vse, kar se je dogajalo v vsakdanjem življenju ljudi: osebne zadeve, človeški problemi (zasvojenost, ločitev, razmerja ...), sfera doma – vse to se jim je zdelo enako pomembno kot teme povezane z delom (Whitehorn 1997, 1). Takšna vrsta (ženskega) poročanja pa je bila ponovno v ostrem nasprotju z objektivnim »moškim« slogom, ki so ga prevečala dejstva. Čeprav je 1960 pomenilo prelomno obdobje za ženske v novinarstvu (tako kot v drugih poklicih), so tiskani mediji najbolj cenili ravno njihovo zmožnost, da komunicirajo kot ženske in ne kot profesionalni novinarji, zato so bile ženske pogosto marginalizirane in trivializirane s strani moških novinarjev. Ker pa so se v 60-ih pojavile v stičišču sprememb – tako glede tem, ki so jih pokrivalo, kot tudi glede sloga, s katerim so pristopale do zgodb, je med njimi vzniknila močna feministična težnja, kako osebno napraviti politično (Chambers in drugi 2004).

Razlike med celinama so se kazale tudi pri formalnem usposabljanju in priznavanju vstopnih standardov za novinarsko stroko. Le-to se je pričelo veliko prej v ZDA kot v Veliki Britaniji, zato so ameriške ženske imele večjo možnost, da postanejo novinarke. V britanskem novinarstvu je veljalo prepričanje, da se pravega novinarstva lahko naučiš le na terenu, vajeništvo pa je bilo zelo agresivno, zato so uredniki najraje zaposlovali svoje moške »klone« (Chambers in drugi 2004, 80–81). Razlik v usposabljanju med spoloma sicer ni bilo, a ker je veljalo prepričanje, da je novinarstvo moški poklic, ženske skorajda niso imele možnosti dobiti starejšega mentorja. Nasprotno pa se je novinarsko izobraževanje v Ameriki med spoloma razlikovalo. Kot pravijo Chambers in drugi (2004), so ženske usposabljali v

specifični, ozki kategoriji »ženskega novinarstva«, da bi se naučile pisati izključno za ženske bralke, kar je okrepilo mit, da, če želiš biti pravi novinar, ki ima opravka z resnimi novicami, moraš biti moški. To privilegiranje moških poklicnih vrednosti se je torej pričelo že na nivoju usposabljanja in nadaljevalo v novinarskih redakcijah, kar je eden izmed glavnih razlogov, da so imele ženske skozi zgodovino izjemno težek vstop v »moško novinarsko sfero«.

2.2.2 Opustitev ženskih strani

Sedemdeseta leta je zaznamovala tranzicija ženskih strani v življenjskostilne, ki so ponujale vsebine za oba spola. Opustitev ženskih strani oziroma njihova transformacija ni nujno služila pridobivanju širšega, spolno nezaznamovanega občinstva (torej moških), ampak širjenju kroga ženskih bralk (Harp 2006). Finančni problemi časopisov so se namreč v sedemdesetih poglobili, zato so uredniki iskali poti, kako privabiti bralke in njihovo število približati moškemu krogu bralcev. Posledično je veliko resnih časopisov najelo novinarke, ki so prej pisale za revijalni tisk, da bi pripomogle k ženskemu dotiku v časopisu (Chambers in drugi 2004, 42). Kot pravi Zoe Keller (1999, 10), je bila »zgodovinsko vloga ženskih novinark, da so opustile resen (moški) način poročanja in ga nadomestile z lahkotnejšimi prispevki – novicami o domačem, čustvenem, osebnem« Spremembe se seveda niso odvijale čez noč – medtem ko so nekateri časopisi zelo hitro preoblikovali ženske strani, je drugim to vzelo več let, zato je tranzicija značilna tudi za 80. leta. Vsekakor pa je sprememba ustvarila pričakovanje, da bodo uredniki časopisov s tem izkazali večje spoštovanje ženskam, tako bralkam kot tudi ženskam kot aktivnim udeleženkam v svetu (Dishon 1997, 98).

Kljub novim uspehom žensk v novinarstvu je bila pot do višjih položajev skorajda nemogoča. Na vodilna uredniška mesta jih je prišlo zelo malo, še manj jih je delalo v založništvu. Kot pravijo Chambers in drugi (2004), je bil dostop do vodstvenih položajev in v lastniško strukturo mogoč le s pomočjo družinskih povezav, zato je bilo veliko novinark hčera, žena ali bližnjih sorodnic novinarjev, še posebej je to veljalo za nekatere redke urednice, kar je ustvarilo vtis, da je novinarski poklic dostopen le višjim razredom.

2.2.3 Vietnamska vojna in novo »novo novinarstvo«

Čeprav so spremembe ženskam dale nov zagon v poklicni sferi, so bile še vedno obravnavane kot drugi spol. To potrjuje Kay Mills (1988), ko pravi, da številne novinarke v 60-ih in 70-ih letih niso smele delati v uredništvih oziroma glavnih redakcijah, ampak so bile omejene na t. i. »ženske sobe«. Njihove kariere pa so se ponovno povzpele med vietnamsko vojno, ko so prevzele mesta moških novinarjev – takrat so v vojnem novinarstvu dosegle velik napredek.

Še vedno pa so bile dojete kot »noviteta«, zato se je veliko medijskih organizacij skušalo izogniti temu, da bi vojno pokrivalo ženske. Vietnamska vojna se je odvijala v obdobju od 1961 do 1975, za katero sta značilna tehnološki razvoj in različne oblike boja, kar je spremenilo naravo poročanja in pomagalo utemeljiti prispevek novinark k vojnemu poročanju. Možnost lahkega dostopa – posebna dovoljenja za potovanje v Vietnam niso bila potrebna – je ženskam omogočila, da so iz Vietnama poročale v večjem številu kot v prejšnjih vojnah (Chambers in drugi 2004). Vietnamska vojna je tako predstavljala še eno pomembno prelomnico v ženskem novinarstvu, ki je posledica razvoja nove medijske tehnologije, kar je omogočalo neposredno poročanje. Ženske so morale biti zelo fleksibilne in veliko improvizirati, v razmerah nenehne nevarnosti pa so se izvrstno znašle, zato so med vojno postale cenjene kot vojne dopisnice. Prav tako so jih takrat prvič pričeli ceniti zaradi rahločutnosti, obzirnosti pri poročanju, zaradi osredotočanja na detajle in človeške vidike zgodbe. Takrat se je pokazalo, da je njihovo poročanje povsem drugačno od moškega, saj so se osredotočale tudi na kolateralno škodo, sentimentalne ali dramatične primere trpljenja civilistov, poročanja o bitkah in celo avanturistične zgodbe, kar je bilo bistvenega pomena za nadaljnji razvoj novinarskih slogov. Od takrat naprej se človeškemu vidiku vojne, ki zajema vojne žrtve in begunce, priznava enak pomen kot vojni akciji, vojaški poziciji in strategiji (Rouvalis in Schackner 2000).

V tistem obdobju se pojavi tudi nova vrsta t. i. »novega novinarstva«, ki je zavračala mitologijo objektivnosti. Šlo je za vrsto literarnega novinarstva, pri katerem so novinarji postali celo osebe v lastnih zgodbah, pri čemer so uporabljali pripovedne tehnike, ki jih sicer povezujemo s fikcijo. Te dolge oblike literarnega novinarstva pa ženskam največkrat niso dopustili, saj niso imele svobode literarnega eksperimentiranja, tako kot njihovi moški kolegi (Chambers in drugi 2004), kar se zdi dokaj nenavadno glede na to, da gre za vrsto subjektivnega novinarstva, ki temelji na avtorjevem mnenju, idejah in vživljanju v zgodbo – vse to pa so skozi zgodovino pričakovali od žensk.

2.3 Novinarke v postmoderni

Ženske so bile kot novinarke in kot občinstvo v zadnjih desetletjih pomembno vpete v spreminjanje medijskih vsebin. Ker je bilo še vedno sorazmerno malo žensk na vplivnih položajih časopisnih hiš, pa pri teh spremembah niso imele ključne vloge. Širitev novičarske agende in zasuk k bolj neformalnemu, osebnemu, »človeškemu« slogu poročanja oziroma

premik k »mehkemu« novinarstvu, ki se je začel sredi 90-ih let, razkriva skupek značilnosti, ki sodijo v postmoderne slog novinarstva, pri tem pa postmoderno pomeni ideje in stile, ki vključujejo nepovezanost, odprtost, naključnost, ironičnost, reflektivnost in neskladnost (Featherstone 1991).

Kot pravijo Chambers in drugi (2004, 217), je materialistično in potrošniško postfeministično novinarstvo nakazano z vzponom »ženskega tipa« v 90-ih: samo-absorbirajoča se, nad trideset let stara samska ženska v iskanju moškega, ki je vzniknila v ženskih kolumnah (primer: Seks v mestu). Tovrstno pisanje nikakor ni pripomoglo k profesionalni kredibilnosti ženskih novinark, saj čeprav je navdihnilo vzpon »nove ženske«, ki ji je dovoljeno razkrivanje negotovosti, vulgarnosti, spolnih dosežkov, zlorab, gre za prikrito antifeministično obliko 21. stoletja. Ta novi trend v novinarstvu je med drugim posledica komercialnega pritiska, kar je bilo značilno tudi za novo novinarstvo 19. stoletja. V postmodernizmu pa se pojavijo še drugi trendi: poudarek na ženskem individualizmu in potrošništvu, česar posledica je požensčen izpovedni slog popularnega novinarstva, ki ima korenine v revijalnem novinarstvu (Chambers in drugi 2004, 218).

Postmodernizem je za ženske v novinarstvu pomenil regresijo, saj so se pričele odmikati od resnih tematik in jih zamenjale za terapevtske novice, svetovalne rubrike in pisanje o nesrečni ljubezni. V 90-ih so si namreč kolumnistke v dnevnikih časopisih (in tabloidih) pričele sposojati slog in tematiko ženskih revij ter ustvarjale izpovedne zgodbe in terapevtske novice, v središču katerih so bila čustva žrtev oziroma izpostavljanje osebnih misli. Kot pravi Braden (2003), so šele v zadnjem desetletju ženske ponovno smele pisati bolj splošno o politiki, znanosti, finančah ... ampak tudi pri tem so njihove kolumne imele intimno, osebno noto, ki jo povezujemo z »ženskostjo«. Kot pravi Tessa Mayes (2000, 30), »čustvena popustljivost in sentimentalizem nadomeščata informativno, na dejstvih temelječe poročanje.« Standardnim Kdo, Kje, Kdaj in Zakaj se tako pridružuje še Čutiti, ki vključuje čustva tistih, ki so prisotni ali vpleteni v dogodek; njihova čustva glede čustev drugih in tudi čustva poročevalca. Dejstva pa so pri tem zapostavljena ali spremenjena, da se prilegajo tem čustvom, kar nakazuje na zabrisovanje razlikovanja med novinarjevim neosebno vrednotenjem dogodka in osebno empatijo z žrtvenimi čustvi. To emocionalizacijo vsakdanjega življenja, ki je močno vplivala na sfero novinarstva, najbolje ponazarja javno žalovanje za princeso Diano leta 1997 (Mayes 2000).

Trend transformacije čustev v spektakel znotraj novinarskega poročanja je novinarke postavil v posebno dilemo, saj naj bi ravno one imele osrednjo vlogo pri spreminjanju novičarskih agend in slogov poročanja ter pri dokumentiranju dogodkov s pomočjo humanizacije novic. Te terapevtske in izpovedne novice pa so javne in zasebne probleme trivializirale, s tem ko politični in družbeno-kulturni vzroki ter rešitve niso bili postavljeni v kontekst. Kot pravijo Chambers in drugi (2004, 221), je tak način poročanja ignoriral mizerijo in stisko migrantov, beguncev, zasvojencev, prostitutk in ljudi iz držav v razvoju, ki so trpeli zaradi lakote in vojn, prav tako se je izogibal razpravam o moči (pa naj gre za spol, generacijo, razred, raso, etnično pripadnost ...) in s tem prispeval k depolitizaciji vsakdanjega življenja, kar je ravno nasprotno od tega, za kar so si novinarke skozi zgodovino prizadevale s svojimi prispevki. Največja dilema za novinarke je pri tem bila, da so bile »prisiljene« k vzpostavljanju potrošniškega ideala med ženskim občinstvom, kar je pomenilo, da so bile omejene na potrošniško izpovedno in terapevtsko novinarstvo, ki jih je ponovno postavilo na obrobna območja moških novic o političnem in poslovnem svetu (Chambers in drugi 2004, 227).

Pri trendu terapevtskih novic pa gre pravzaprav le za ponovitev zgodovine, če se spomnimo na »sob sister« novinarstvo in novo novinarstvo poznega 19. stoletja. Tako kot terapevtsko in izpovedno novinarstvo, je bilo že zgodnje novo novinarstvo prežeto z emocijami in senzacionalizmom, da bi pridobili širši krog bralcev. Tako sodobno postmoderno novinarstvo kot tudi novo novinarstvo 19. stoletja sta ženskam dala priložnost, da so se vzpostavile v poklicu s tem, ko so dobile nalogo pisanja zgodb o ženskah in za ženske. Obema vrstama novinarstva so skupne tudi kritike o izgubi objektivnosti in nepristranskosti, obstaja pa pomembna razlika; medtem ko si je novo novinarstvo prizadevalo, da bi časopisi delovali kot agenti družbenih reform, s tem ko je poudarjalo politične afere in javno dobro, pa je cilj sodobnega novinarstva zgolj povečevanje tržnega deleža.

Ženske so tako skozi zgodovino s strani medijev izrabljene zaradi svoje zmožnosti, da priskrbijo človeške zgodbe, v katere so vpeta čustva in sočutje. Kot pravijo Chambers in drugi (2004, 230), novinarke še danes ostajajo na obrobju resnih novic, ki se dotikajo politike in javnih zadev, saj še vedno nismo presegli spolnega razlikovanja med resnimi (pomembnimi, moškimi) novicami in lahкими (trivialnimi, ženskimi) novicami.

Čeprav je novinarstvo, kot smo med zgodovinskim pregledom lahko opazili, vedno v stanju toka, to še ne zagotavlja, da bi ženske danes dejansko pridobile boljši položaj. Morda so danes

res zastopane v večjem številu kot kdajkoli, toda pot na vrhovne pozicije je ženskam še vedno pogosto zaprta, pa ne le v novinarstvu. Kot pravi Anna Griffin (2014, 30), ženske danes niso visoko zastopane na višjih odgovornih delovnih mestih, saj so bile tako dolgo diskriminirane na eksplicitne kot tudi nenamerne načine, češ da so ali preveč ostre ali prešibke. V mednarodnem pregledu položaja žensk v novinarstvu, Griffin izpostavlja državo, kjer so ženske menedžerke visoko zastopane, in sicer Bolgarijo. Razlog, da v Bolgariji ženske »vodijo« novinarsko sfero, pa je ta, da tam novinarstvo ni priznано kot resen poklic, ampak se mu podeljuje zelo nizek poklicni status (Griffin 2014, 30).

3 ŽENSKÉ NOVINARKE IN STEKLENI STROP

Med zadnjimi 30 leti so ženske sicer presegle meje v novinarstvu tudi na področju doseganja vodilnih položajev, vendar se zdi, da nevidna ovira, t. i. stekleni strop, s katero se ženske od nekdaj soočajo, še ni premagana. Kljub večji navzočnosti ženskega spola v profesiji to namreč ne pomeni nujno, da imajo novinarke dejansko večjo moč znotraj medijske strukture, saj se vse bolj zdi, da je medijska moč omejena na manjše število (belih) moških, kar je posledica različnih dejavnikov, ki jih bom obravnavala v pričujočem poglavju.

Kot pravijo Chambers in drugi (2004, 83), je bil pojem »stekleni strop« prvič skovan leta 1986 v kolumni Wall Street Journala. Nanašal se je na nevidno, a očitno nepremagljivo oviro, ki je ženskam onemogočala dostop do najvišjih položajev v industriji in poslovnem svetu. Koncept se nanaša na posebno obliko seksizma, ki ženskam omejuje oziroma onemogoča uspeh na vodilnih položajih. Pri tem gre za umetno ustvarjeno oviro, ki temelji na pristranskih odnosih in organizaciji dela, kar usposobljenim ženskam (pa tudi etničnim manjšinam) preprečuje napredovanje in jih ovira pri prevzemanju nalog, ki bi vodile k strokovnemu razvoju, verodostojnosti ter samopromociji. V ZDA je bila ženska do 90-ih let le ena izmed 20 ljudi na vodilnih položajih vseh večjih korporacij (prav tam).

3.1 Spolno ločevanje po različnih novinarskih področjih

3.1.1 Tradicionalno moška novinarska področja

Največ sovražnosti so ženske doživljale na področjih, ki jim od nekdaj dominirajo moški, kot sta na primer politično in športno novinarstvo. Športno novinarstvo je bilo še zlasti problematično, saj je dobivalo večjo publiciteto in bilo pogosto bolj kontroverzno kot druge vrste novinarstva. Športne novinarke so bile velikokrat zasmehovane (poleg drugih izzivov, s katerimi so se soočale novinarke na splošno), sploh kadar so se želele prebiti v garderobe športnikov, kjer so se odvijali ekskluzivni intervjuji. Kot pravijo Chambers in drugi (2004, 130-131), so se športne novinarke v Ameriki razširile šele v 70-ih, ko jim je nekaj trenerjev pričelo dopuščati vstop v garderobe, kljub temu pa so bile te ženske redkost. Trenerji in lastniki moštev so se največkrat izgovarjali na to, da želijo zaščititi zasebnost igralcev in ubraniti dostojno podobo športa. Razlog za kasnejše sprejetje novinark pa je bila ravno publiciteta, ki je prinesla formalne spremembe, zaradi katerih je vedno več športnih organizacij sprejelo soglasje o enakem dostopu za novinarje in novinarke (prav tam).

Kot sem že omenila, so imele ženske težave tudi pri vojnem poročanju v obdobju obeh svetovnih vojn. Čeprav so na koncu vedno dobile priložnost in jo dobro izkoristile, ne moremo mimo dejstva, da jim je bila priložnost ponujena zgolj zato, ker je med novinarji primanjkovalo moških. Trend »nezaupanja« v sposobnosti ženskih vojnih dopisnic se je tako nadaljeval tudi v prihodnje; čeprav so imele ženske v vojnem poročanju vidno vlogo, zaradi katere so dobivale tudi nagrade, jih to ni obvarovalo pred sovražnim ravnanjem: še čez desetletja so se soočale z neodobravanjem javnosti, vojaškimi zavrnitvami dostopa do vojnih območij in nesramnih komentarjev s strani moških kolegov (Chambers in drugi 2004, 198.) Novinarke so se še naprej soočale s seksizmom in predsodki glede profesionalne usposobljenosti, zato so tudi Falklandsko vojno leta 1982 pokrivale zgolj od daleč, z vidika »človeških zgodb« v zaledju, kot matere, žene in dekleta mož, ki so se borili v vojni (prav tam). Med vojno v Afganistanu, ki je sledila napadom na newyorška dvojčka 11. septembra 2001, se je sicer pojavil nov val ženskih dopisnic, a so jih na vojna področja večinoma pošiljale televizijske mreže, medtem ko so časopisi še vedno privilegirali moške dopisnike. V tem obdobju so razprave glede ženskih vojnih dopisnic prerasle v pravo obsesijo, saj je bil pri moških novinarjih starševski status zaznan kot sekundaren (glede na poklicnega), pri novinarkah pa so ga uporabljali kot izgovor, zakaj ne morejo postati profesionalke in odhajati na nevarna področja (Chambers in drugi 2004, 212). Kot so ugotovili tudi Carter in drugi (1998), so raziskave pokazale, da je za žensko skoraj nemogoča kombinacija kariere in materinstva, medtem ko moškim to ne predstavlja večjih problemov. Ti problemi, ki so jih novinarke imele ob vstopu v vojno poročanje, so delno posledica stereotipov o konvencionalnih vlogah, ki naj bi jih ženske imele v novinarstvu in širši družbi. Tako so na primer v prvih dneh po zloglasnem 11. septembru na osrednjih straneh britanskih dnevnikov prevladovale zgodbe moških novinarjev, ker so, kot je takrat povzela novinarka Guardiana Madeline Bunting (2001), ženske pometli iz mnogih časopisov in televizijskih zaslonov. Šele kriza je pokazala, koliko žensk se še vedno zadržuje v področju »mehkejših« in domačih novic, saj so bili vsi novinarji, ki so poročali o napadu, moški, kljub temu, da so v tednih pred napadom ženske zavzemale 2/3 prve strani in vladale na straneh, posvečenih komentarjem (prav tam).

3.1.2 Premik od časopisov k revijam

Ker so bile ženske skozi zgodovino v večini omejene na določena novinarska področja, je to povzročilo izgradnjo t. i. »ženskih getov« (Van Zoonen 1994), ki so bili sprejeti kot veliko

manj »prestizni« od moških »old boys omrežij«.³ Glede na veliko število diplomiranih novinark in na kontradiktorno majhno število žensk v tradicionalnem novinarstvu, so se Carter in drugi (1998) vprašali, kam so vse novinarke po končanem izobraževanju odšle, in ugotovili, da so si službo poiskale drugod v komunikacijskem sektorju (odnosi z javnostmi, informacijski menedžment) ali pa v »nižjih« sektorjih novinarstva, kot je revijalni tisk. Skozi stoletje je število časopisov namreč povsod upadalo, medtem ko se je število revij znatno povečalo, kar je povzročilo vsebinske spremembe: medtem ko so časopisi namenjeni splošni javnosti, saj obravnavajo splošne družbene in politične problematike, so revije bolj namenjene posebnim interesnim skupinam, predvsem poklicnim/strokovnim in tistim, ki jih zanimajo posebne prostočasne aktivnosti, npr. potovanja in šport (prav tam). Posledično je bilo vedno manj »tradicionalnih« novinarjev (posrednikov političnih in družbenih informacij), vedno več pa jih je delovalo v zabavnih in informativnih sektorjih revijalnega tiska. Revijalni sektor je bil ženskam veliko bolj dostopen kot tradicionalni tisk in televizija. Preobrat od časopisnega k revijalnemu založništvu je prinesel tudi t. i. feminizacijo novinarstva in zabrisovanje razlik med žanri (van Zoonen 1998). Spolno ločevanje na različna novinarska področja namreč izvira iz spolno pogojenega ločevanja na »trde« in »mehke« novice, ki se v zadnjih letih (pod vplivom trga in konkurence revijalnega tiska) umika novim novinarskim žanrom, v katerih se mešajo stereotipno »ženski« in »moški« elementi.

Kot je že 1998 ugotovila Liesbet van Zoonen, se je relativna moč žensk povečevala, kar je sicer vplivalo na spremembe v novinarstvu kot poklicu, a pri tem ne gre za feminizacijo novic pod vplivom žensk, ampak moramo upoštevati vpliv tržne logike, ki vseskozi deluje izza ozadja. Carter in drugi (1998, 14) trdijo, da je tržna usmerjenost novinarstva razlog, da so se pričele uveljavljati teme in slogi, ki so povezani z »ženskostjo«, kot so človeški vidik, čustva, potrebe občinstva in senzacionalizem. Ta vrsta novinarstva naj bi bila, v nasprotju s »tradicionalnim novinarstvom«, bolj dostopna ženskam in njihovim predpisanim vlogam. Kot navajajo številne feministične študije, ni število žensk ali moških v novinarstvu tisto, kar narekuje, kakšne bodo novice, ampak narava žanra omogoča bolj »moški« ali »ženski« novinarski pristop (prav tam). Spol novinarjev je torej relativno nepomemben za novico kot končni izdelek, saj se spremembe v novinarstvu odvijajo pod vplivom drugih (družbenih, ekonomskih, političnih) dejavnikov, ki težijo k porastu »human-interest« zgodb in k »mehkejšim« novicam, je pa res, da so ravno te spremembe ženskam omogočile vstop v tiste

³ Pojem »old boys network« uporabi Liesbeth van Zoonen (1998, 35), da bi opisala združenja moških novinarjev v redakcijah.

vrste novinarstva, ki so jim bile nekdanj nedostopne. Če so bile nekdanj teme v novinarstvu striktno ločene na moške: politika, kriminal, finance in izobraževanje, ter ženske: človeške novice, potrošniške novice, kultura in družba, danes ni več tako, zato bi lahko rekli, da je vsaj v tej smeri ženskam uspel preboj, kar pa ne pomeni, da imajo na splošno v novinarstvu večjo moč oziroma višji položaj.

3.2 Uredniška kultura in stekleni strop

Kot pravi Kinnebrock (2009, 109), zgodovinski podatki kažejo, da se je kariera novinark bistveno razlikovala od kariere novinarjev, saj so ženske veliko pogosteje delale le občasno, s krajšim delovnim časom ali kot samostojne novinarke, medtem ko so bili moški redno zaposleni. Na distribucijo moči in vključenost žensk v novinarstvo sta v preteklosti pomembno vplivali predvsem uredniška politika in tržna naravnost kot gonilni sili novinarstva (Seethaler in Oggolder 2011). Kot ugotavlja Kinnebrock (2009), pa je celo danes nesorazmerno veliko žensk zaposlenih kot samostojnih novinark, pri revijah in s polovičnim delovnim časom. Nesorazmerno malo je tudi žensk, ki bi v novinarstvu zasedale pomembne položaje. Ta dejstva je mogoče aplicirati na »moško pojmovanje novinarstva«, po katerem združevanje profesionalnega dela z reproduktivnim predstavlja problem, zato so ženske v novinarstvu redkeje redno zaposlene (prav tam). Čeprav se je število ženskih novinark od leta 1960 povečalo in čeprav so novinarke v zadnjih 30 letih tako v ZDA kot v VB presegle tudi meje pri odločilnih (uredniških) pozicijah, to še ne pomeni, da imajo danes ženske znotraj novinarstva večjo moč (Chambers in drugi 2004), saj je vsakodnevna kultura večine uredništev še vedno definirana po moških merilih. Kot so že leta 1998 ugotovili Carter in drugi, glede na splošno vlogo, ki jo ženske imajo v novinarstvu, še vedno ne zasedajo dovolj visokih (vodilnih) položajev. Temu so leta 2004 pritrdili tudi Chambers in drugi, ki pravijo, da so ženske še vedno koncentrirane na nižjih delovnih mestih v profesiji, medtem ko moški dominirajo na vodilnih pozicijah, kar je posledica steklenega stropa, nevidne ovire, s katero se ženske soočajo v novinarstvu in drugod.

3.2.1 Seksizem v novinarstvu

Da so se ženske pri delu stalno morale dokazovati bolj kot moški novinarji, ni edino, kar priča o njihovem podrejenem položaju. Celo tiste, ki so dosegle vodilni položaj in velik karierni uspeh, so bile namreč pogosto podvržene (sovražnim) seksističnim komentarjem in namigovanjem oziroma spolnim ponudbam, kar je ogrozilo njihovo strokovnost. Kot so leta

1998 s pregledom po različnih državah ugotavljali Carter in drugi, na dinamiko v novinarskih uredništvih vplivajo patriarhalne norme, vrednote in tradicije, zato so uredništva dojeta kot domena moških. Pri tem je postalo jasno, da ženske še vedno nimajo prostega dostopa do enakega položaja kot moški poročevalci, saj so bili takrat še vedno pogosti seksistični predsodki glede strokovne usposobljenosti novinark.

Kot je ugotovila van Zoonenova (1998), so se ženske kljub seksistični obravnavi skušale prilagoditi in vključiti v novinarsko okolje. Pri tem se sklicuje na raziskavo, ki so jo med nizozemskimi novinarji izvedli Diekerhof in drugi 1985 (v van Zoonen 1998, 33), ko opisuje iniciacijo, ki jo je ena od novinark morala prestat: »Moški kolegi so neprestano zbijali pokvarjene šale in dajali prikrite spolne namige, da bi videli, kako bom odreagirala. Ignorirala sem jih, kar jih ni zadovoljilo, zato so me čez čas vprašali, kaj si mislim o vsem skupaj. Odgovorila sem jim, da če morajo o teh stvareh govoriti, potem zagotovo pri tem niso dovolj dobri. Očitno je bil moj odgovor dovolj hudomušen, saj sem bila po tem sprejeta v moški krog kot ena izmed njih.«

O podobnih dogodkih pričajo tudi raziskave med norveškimi novinarji (Skard 1989) in v Nemčiji (Neverla in Kanzleiter 1984). V zgodnjih in srednjih 80-ih letih je bilo tovrstnih raziskav veliko, in ne glede na to, ali so bile narejene na Norveškem, v Nemčiji, na Nizozemskem, v ZDA, Indiji ali Senegal, so rezultati zelo podobni: dnevno časopisje je pod vplivom moške prevlade in višje kot je medij na hierarhični lestvici, manjša je verjetnost, da bomo tam našli ženske (van Zoonen 1998, 33–34), saj so se, kot že omenjeno, pojavljale v sferah novinarstva, ki so jih seksistično razumeli kot podaljšek »domačih« odgovornosti žensk (skrb, nega in humanost). Diskriminacija žensk se je pokazala tudi v dejstvu, da so bile ne glede na raven izobrazbe in pridobljene izkušnje povečini manj plačane za enako delo, kar je posledica postopkov zaposlovanja in odnosa vodilnih, ki so v sredini 80-ih let še vedno trdili, da je novinarstvo nezdržljivo z materinstvom (van Zoonen 1994). Chambers in drugi (2004, 102) so podobno ugotovili, ko so primerjali položaj ameriških in britanskih novinark: v obeh državah so bile novinarke nesorazmerno mlajše od novinarjev in v nenehni negotovosti glede zaposlitve. Novinarke so se pogosteje odločale za honorarno delo, da bi se s tem izognile težavam v poklicu: okolju, v katerem prevladujejo moški in njihove vrednote, pomanjkanje otroškega varstva, nefleksibilen delavnik, seksizem in ovire za napredovanje.

3.2.2 Spolno osnovana kultura in vrednote v uredništvih

Razlog, da žensk na vodilnih položajih skozi zgodovino ni bilo, je v veliki meri ta, da je bila vodstvena kultura v vseh poklicnih sferah (ne le v novinarstvu) oblikovana po moških delovnih vzorcih in etosu. Obveljalo je namreč prepričanje, da ženska, ki bi jo imenovali na vodstveni položaj, ne bi bila dovolj prilagodljiva in se ne bi vključila v (seksistično) okolje, zato bi najverjetneje kmalu odstopila (Newman 1995, 24).

Še na prelomu v novo tisočletje so Carter in drugi (1998) ugotavljali, da je kljub vse večji zastopanosti žensk v novinarstvu in zvezdniškemu statusu nekaterih (zlasti tujih) novinark, medijska kultura še vedno opredeljena pod moškimi pogoji. Čeprav je časopisno in televizijsko novinarstvo konec 20. stoletja zasedalo osrednji prostor v množičnih medijih in čeprav je prišlo do znatnega povečanja števila žensk v novinarstvu, jim je stekleni strop vedno preprečeval dostop do vodilnih položajev. V uredništvih so prevladovali moški uredniki, je pa res, da so postali bolj odprti do novic, ki so zadevale ženska vprašanja, saj se je pod vplivom trga (z željo po dosegu ženskega občinstva) in zaradi naraščanja števila novinark dnevni red in pomen novic izrazito spremenil (Carter in drugi 1998, 122). Te spremembe (tako v agendi in načinu pisanja novic) so, skupaj z večjim pritokom novinark, odkrito izzvale spolno strukturo medijske produkcije (moške poklicne vrednote, izkušnje, naloge, nagrade ...) in moško kulturo, ki je delovala na mikro, mezo in makro nivoju, kot je izpostavila Liesbeth van Zoonen (1994, 43).

Kaj pravzaprav pomeni spolna kultura v uredništvu in koliko je spol pomemben pri novinarskem delu, na primer pri definiranju vrednosti novic, dodelitvi nalog novinarjem, pristopu k virom in pri etičnih odločitvah, se je spraševala tudi Linda Steiner (1998) in ugotovila, da je imel spol izrazit vpliv zaradi prevladujočega ideala objektivnosti kot standarda novinarskega pisanja. Objektivnost, racionalnost, koherentnost in aktivnost naj bi bili moški diskurzi realnosti, ki so v uredništvih privilegirani, medtem ko se je subjektivnost, iracionalnost, čustvenost, razdrobljenost in pasivnost pripisovala ženskam. Kot pravi Allan (1998), naj bi bilo glede na to delitev žensko znanje manj vredno od moškega. To, da je bila racionalnost kot vrednota pripisana moškim (v nasprotju z žensko iracionalnostjo), pa je zgolj metoda več, s katero so ženske lažje izključili iz predpisanih novinarskih parametrov. S tem se strinja tudi Hodge (1988, 166), ko pravi, da je bila ženskam pripisana subjektivnost, zaradi katere naj ne bi bile zmožne objektivnega vidika in s tem racionalnega mišljenja. Povezava političnega, racionalnega in javnega z moškostjo ter domačega, zasebnega, iracionalnega z

ženskostjo je torej imela posledice ne le v psihološkem smislu, ampak tudi v poklicnem življenju na vsakodnevni ravni.

Novinarke so po mnenju strokovnjakov to psihološko delitev podkrepile s svojim pristopom pri pokrivanju novic, s temami, ki so jih pokrivala, in problemi, na katere so se osredotočale. Kot sta ugotovila Weaver in Wilhoit (1996), ženske pogosteje za vire uporabljajo druge ženske in »običajne« ljudi, prav tako so bolj zainteresirane za družbene probleme, zato so prispevale k preobratu v objavljeni vrednosti novic: od konvencionalnih političnih in kriminalnih novic k večjemu pomenu »človeških zgodb«. V novicah je pod vplivom novinark opazen večji poudarek na personalizaciji problemov, v ospredje so postavljeni osebni vidiki in ne le profesionalni, kot je značilno za novinarje. Širitev novičarske agende pod vplivom ženskega »dotika« se je pričela sredi 90-ih let, prav tako je za to obdobje značilen preobrat k neformalnemu, osebnemu, »human-interest« slogu poročanja oziroma »mehkemu« novinarstvu, kot ga imenujemo (prav tam). Vendar pa v nasprotju s splošnim prepričanjem za t. i. feminizacijo novic ne gre kriviti večjega števila novinark v profesiji, ampak je to posledica širših družbenih in političnih sprememb, ki so vodile k spoznanju, da je pokrivanje ženskih problematik in izzivov gospodarsko in kulturno gledano esencialno vsaj za 50-odstotkov svetovnega prebivalstva. Očitki o feminizaciji sodobnega novinarstva, ki naj bi jo spodbudil velik pritok novinark (Holland 1998, 18; van Zoonen 1998, 35) oziroma očitki premika k »revijalnemu« novinarstvu, ki je omogočil ženskam vstop v profesijo, pa kljub temu lahko spodkopavajo status novinarstva kot poklica in zmanjšujejo zaznano kredibilnost novinark (Chambers in drugi 2004).

4 SLOVENSKI NOVINARSKO-MEDIJSKI KONTEKST PO 2. SVETOVNI VOJNI

Obdobje informacijske družbe, ki sega od leta 1945 pa do danes, je, kot pravi Amon (2004, 54), zgodovinsko nezaključen cikel, v katerem se poleg časopisa uveljavijo še drugi mediji. Slovensko novinarstvo se je sicer razvijalo znotraj evropskih komunikacijskih tokov, a z opazno zamudo, ki je posledica zakasnelega razvoja na vseh ključnih družbenih segmentih: gospodarstvo, politična javnost, državnost itd. (Amon 2004, 57). V prvih povojnih letih je slovenski medijski prostor obvladoval časopis Slovenski poročevalec (Šlamberger 2009, 9), ki je leta 1951 dobil tekmeča, saj je takrat izšla prva številka Ljubljanskega dnevnika (Dnevnik). Še leto kasneje, torej 1952 smo dobili časopis Večer, katerega predhodnik je bil Vestnik (Večer). Ker Slovenski poročevalec in Ljudska pravica kot dva osrednja dnevnika nista upravičila pričakovanj slovenskega političnega vodstva, so leta 1959 ta dva časopisa združili in nastal je časopis Delo (Šlamberger 2009, 12), kot drugi slovenski dnevnik, ki ga poznamo še danes.

Slovenski medijski prostor so v 50-ih in 60-ih letih tako obvladovali Delo, Ljubljanski dnevnik, Večer in Radio Ljubljana. Kot pravi Šlamberger (2009, 16), je bilo vseh novinarjev v Sloveniji okoli 200, od tega pa je bilo zelo malo novinark. Novinarska fakulteta, današnja FDV, je bila obdobju 60-ih let še teoretično zasnovana, zato so novinarji prihajali iz najrazličnejših poklicnih področij, veliko je bilo tudi samoukov. Pot do profesionalnega novinarskega statusa je vodila skozi 3-letni pripravniški staž z nespremenjeno plačo, ki mu je sledil pripravniški izpit (prav tam). 1968 je bilo ponovno prelomno leto za slovensko medijsko krajino, saj se je takrat Ljubljanski dnevnik preimenoval v Dnevnik (Dnevnik) ter tako ob Večeru in Delu postal tretji jutranjik, ki ga prebiramo še v današnjih časih.

V obdobju po 2. svetovni vojni je pri nas število časopisov zelo naraslo, saj smo poleg osrednjih dnevnikov dobili tudi kulturne, literarne, politične revije in rumeni tisk. Od začetka 70-ih let so se pojavile specializirane revije, posledično pa se je razcvetel tudi ženski tisk (zlasti v obdobju 90-ih let), katerega bogato zgodovino imajo revije (danes propadlega) podjetja Delo revije (Delo Revije 2007). Z izdajanjem Naše žene so pričeli že leta 1940, med njihovimi ženskimi revijami pa velja omeniti Jano, ki je izšla leta 1971, nato pa od leta 1990 naprej še Lady, Anja, Eva, Smrklja, Lepa in zdrava (Delo Revije 2007), leta 1999 pa je izšla

Ona, revijalna priloga časopisa Delo, ki že več let velja za najbolj brano žensko revijo v Sloveniji (Delo; Nacionalna raziskava branosti).

Novinarstvo je doseglo novo razsežnost tudi s pojavom radia (že pred vojno), ki je v času 2. svetovne vojne razvil svojo informacijsko vlogo (Bizilj 2004, 241), in televizije, ki se je razcvetela po 60-ih letih (RTVSLO MMC), informacijsko revolucijo pa je v 90-ih zaokrožil še internet.

Vsi ti novi mediji in posledično nove možnosti informiranja so prinesli konkurenčnost, kar je tradicionalnim medijem (tisku) postavilo vsebinski in oblikovni izziv. Medijski prostor se je znašel v postmodernih okoliščinah, ki jih povezujemo z množičnostjo medijev in krizo novinarstva, ki se v postmodernih razmerah pomembno spreminja (Košir 2003, 16–17). Klasično pojmovanje novinarstva, ki v središče postavlja ideal objektivnosti in novinarja kot nevtralnega posrednika informacij, se v kontekstu postmoderne družbe spreminja, s čemer se pričinja dojemanje »novice kot konstrukta, ki je proizvod za prodajo, pri čemer ni treba, da je objektivni, resnicoljuben, pošten, ampak le, da je dobičkonosen. [...] Ne samo, da novinarska objektivnost ni možna, ampak tudi kot ideal ni pomembna ali odločujoča« (Košir 2003, 19). Če se je v 90-ih letih oziroma v obdobju postmoderne pričel rušiti glavni novinarski ideal objektivnosti, ki je bil od začetka pripisan zgolj moškim, se upravičeno lahko vprašamo, kakšne spremembe je to prineslo ženskam – so s tem pridobile zgolj lažje vstopne pogoje v novinarski poklic, ki je vedno bolj tržno naravnano, ali pa se je dejansko povečala tudi njihova moč in izboljšal položaj v pomembnih sferah novinarstva, ki predstavljajo središče javnega diskurza.

4.1 Ženske v slovenskem novinarstvu

4.1.1 Ženske v medijih nekoč

Skladno z družbenimi spremembami ter spremembami v novinarskih idealih in vrednotah se je ženskam skozi zgodovino odpiralo čedalje več možnosti za osvajanje tradicionalno moških področij, a je tradicionalna delitev spolne določenosti ostala neodpravljena. Simona Furlan je leta 1989 v diplomskem delu z naslovom Ženska in novinarski poklic preučevala razdelitev novinarskih področij glede na spol v ČGP Delo-tozd Delo in RTV Ljubljana-tozd Radio in tozd Televizija. Podatki, ki so bili zbrani januarja 1989, so pokazali, da je v vseh treh medijih med zaposlenimi absolutno več moških in da je številčna prednost moških na področjih, ki jih imamo za klasične centre poklica, precej večja kot na drugih (ki so bolj pripisani ženskam),

razlike pa so bile najizrazitejše v ČGP-tozd Delo. To ugotovitev je moč pripisati dejstvu, da je tisk od vseh medijev najstarejši in najbolj izpostavljen tradicionalnim odnosom (Furlan 1989, 72–73).

Furlanova (1989, 85) je izpostavila tudi število zaposlenih glede na spol v vseh treh medijih in prišla do ugotovitve, da je število moških izrazito višje od števila žensk, razlike pa so ponovno največje v tozd Delo, ki je kot najstarejši medij najbolj podvržen tradiciji. Pri Delu je bilo tako leta 1989 zaposlenih 120 moških (70,6 odstotkov) in le 50 žensk (29 odstotkov), pri tozd Revije je bilo 30 moških (58,8 odstotka) in 21 žensk (41,2 odstotka), pri radiu 87 moških (64,9 odstotka) in 47 žensk (35,1 odstotka), pri televiziji pa 87 moških (60,8 odstotka) in 56 žensk (39,2 odstotka). Najmanjše razlike so torej bile v revijalnem tisku, za katerega sem že pri zgodovinskem pregledu omenila, da je bil vseskozi bolj odprt za ženske novinarke. Kot je pri tem še zapisala Simona Furlan (1989, 85) so podatki revije Jana prispevali k visokemu številu novinark, saj so bile tam zaposlene izključno ženske. Da je številčna prevlada moških tako velika je zanimivo že zaradi tega, ker so bile številke diplomiranih novinark na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo od leta 1981 do 1988 vseskozi večje (razen v letih 1983 in 1984), število žensk pa se je najbolj izrazito povečevalo od leta 1985 (Furlan 1989, 80). Simona Furlan je v diplomskem delu potrdila tezo o feminizaciji višješolskega in visokošolskega študija, ki je postala izrazita okoli leta 1980, kar pripisuje postopnemu upadanju ugleda družboslovnih ved in poklicev (prav tam).

Čeprav je od 50-ih let naprej število žensk v poklicnem življenju naraščalo in so bile s tem tudi bolj zastopane v javni sferi, pa to še ne pomeni, da so imele ženske dejansko večjo družbeno moč, večjo možnost odločanja in nadzora nad informacijami. Večja stopnja moči in možnost odločanja sta namreč povezana z višjim položajem oziroma vertikalno segregacijo, za katero pa je zgodovinsko razvidno, da je pri ženskem spolu veliko manjša, saj so jim najvišji položaji skoraj nedosegljivi. Ženske so bile zgodovinsko gledano od nekdanj skoncetrirane na nižjih delovnih mestih, medtem ko je bila moč v rokah moških. To dokazujejo tudi podatki o zasedenosti uredniških mest glede na spol iz leta 1989⁴: v tozd Delu sta bili na uredniških mestih le 2 ženski (11,8 odstotkov) in 15 moških (88,2 odstotka), v tozd Revije 4 ženske (26,7 odstotkov) in 11 moških (73,3 odstotke), v tozd Radio 9 žensk (19,1

⁴ Simona Furlan (1989, 90) pri tem upošteva naslednje kategorije: pri tozd Delo urejanje in vodenje publikacije, redakcije, rubrike in dopisništva, pri tozd Revije glavno urejanje publikacije, odgovorno urejanje publikacije, pomoč in nadomeščanje pri odgovornem urejanju publikacije. Pri tozd Radio: urednik uredništva, odgovorni urednik, urednik za posebne naloge, urednik. Pri tozd Televizija pa urednik uredništva, odgovorni urednik programa, pomočnik urednika, urednik.

odstotka) in 38 moških (80,9 odstotka) in v tozd Televizija 20 žensk (19,6 odstotka) in 82 moških (80,4 odstotka). Tudi pri nas (kot drugod po svetu) je pri tem veljalo, da so se tiste ženske, ki so prišle na višji položaj, morale prilagoditi »moški kulturi«, za kar so morale imeti veliko energije in samozavesti.

Izsledki raziskave o položaju žensk v slovenskem novinarstvu so tako pokazali, da je bilo že pred začetkom 90-ih let novinarstvo poklic, ki je vedno bolj privabljal ženske, a da s stališča dohodka, prestiža in moči nikdar niso bile v centru poklica. Zaradi specifik svojega družbenega položaja so se ženske na svoji poti do uveljavitve morale spopadati z drugačnimi in praviloma večjimi ovirami kot moški kolegi, tiste, ki so bile pri tem uspešne, pa so običajno izzvale ogromno pozornosti socialnega okolja, predvsem zato, ker se morajo v razmerju javno – zasebno ženske odločati, izbirati in odrekati položaju v javni sferi na račun zasebne, ali obratno (Furlan 1989, 108).

Uradno raziskavo o spolni strukturi zaposlenih v slovenskih medijskih podjetjih in položaju žensk pa je leta 1995 izvedel Urad za žensko politiko. Ugotovitve so pokazale, da je bilo v slovenskih medijskih podjetjih zaposlenih 42 odstotkov novinark in 58 odstotkov novinarjev (Kozmik in Jeram 1995, 11). Novinarke so bile večinoma skoncentrirane na položajih, kjer so opravljale zahtevna in zelo zahtevna dela, medtem ko so moški prevladovali na vodilnih položajih visoko zahtevnih in najbolj zahtevnih del. Čeprav je bilo žensk v tiskanih medijih več kot 50 odstotkov, so bili na ključnih položajih še vedno moški (Kozmik in Jeram 1995, 14). Večje število žensk v medijih torej tudi sredi 90-ih let še ni pomenilo, da so pridobile več moči in vpliva pri oblikovanju medijske vsebine in pomembnih odločitvah. Prav tako je raziskava pokazala, da obstajajo področja (zdravstvo, socialno varstvo, šolstvo), ki so izrazita domena žensk, in področja (notranja politika, zunanja politika in gospodarstvo), kjer prevladujejo moški, ki se v večjem številu lotevajo tudi zahtevnejših novinarskih žanrov, kot so uvodniki, komentarji in kolumni (Kozmik in Jeram 1995, 11).

4.1.2 Današnji položaj žensk v novinarstvu

V zadnjih desetletjih je tako v svetu kot pri nas delež zaposlenih žensk vse višji, vendar so na trgu delovne sile še vedno v slabšem položaju kot moški. V Sloveniji je delež zaposlenih žensk glede na druge države članice EU sicer precej visok: v začetku leta 2015 je delež žensk po podatkih Statističnega urada RS znašal 45 odstotkov od vseh zaposlenih, starejših od 15 let, leta 2011 pa smo se po stopnji zaposlenosti žensk, ki imajo otroke, med članicami EU uvrstili na prvo mesto (Eurostat). Zaposlovanje žensk narašča tudi v medijskih podjetjih, a je

ta številka po podatkih empirične študije Enakost spolov in mediji (Mirovni inštitut 2014) nesorazmerna z deležem žensk, ki diplomirajo iz novinarstva.

Letos bo minilo 20 let od 4. svetovne konference o ženskah, ki je v Pekingu potekala od 4. do 15. septembra 1995. Na tej konferenci je bilo področje medijev prepoznano kot eden ključnih izzivov za doseganje enakih možnosti žensk in moških v sodobnih družbah, ključni cilji Pekinške deklaracije pa so bili: povečanje deleža žensk v procesih odločanja v medijih, možnost izražanja in odločanja v medijih ter spodbujanje uravnoveženega zastopanja obeh spolov z nestereotipnim upodabljanjem žensk (Mirovni inštitut 2014). Naloga raziskave Ženske v medijih (v okviru projekta Enakost spolov in mediji leta 2014), ki so jo na Mirovnem inštitutu pripravili za Evropski inštitut za enakost spolov (EIGE), je bila ugotoviti, v kolikšni meri se izpolnjujejo cilji, ki so si jih zastavili pred 20 leti na konferenci v Pekingu. Študija je zajela 99 medijskih hiš iz 28 držav članic EU in Hrvaške, osredotočala pa se je na položaj žensk v procesih odločanja v medijskih hišah. Pri nas so zajeli naslednje medijske organizacije: Delo (z najvišjo naklado med kakovostnimi dnevniki in z največjim vplivom na oblikovanje javnega mnenja), POP TV (ena od najbolj priljubljenih privatnih TV postaj), Radio Slovenija (javni radio) in TV Slovenija (javna televizija) (Mirovni inštitut 2014; European Institute for Gender Equality 2014).

Kot je pokazala analiza, enakost spolov v medijih (tako na ravni vsebin kot tudi institucij ter širše v slovenski družbi) še ne obstaja. Po podatkih, predstavljenih na konferenci »Ženske in moški v medijih« (Petković 2014), imamo v Sloveniji 40 do 50 odstotkov žensk zaposlenih v medijih, kar je primerljivo z evropskim povprečjem, delež žensk, ki diplomirajo iz novinarskih poklicev, pa je precej večji kot v EU, saj je diplomiranih novinark pri nas kar 83 odstotkov, medtem ko je evropsko povprečje 68 odstotkov. To kaže na neproporcionalno razmerje med številom diplomirank in številom žensk, ki se dejansko zaposlijo v medijih. In čeprav je ta številka danes višja kot v daljni preteklosti – če se spomnimo, da je bilo po koncu 2. svetovne vojne v Sloveniji le okoli 200 novinarjev, od tega peščica novinark (Šlamberger 2009, 16) – bi težko rekli, da se je položaj slovenskih novinark drastično izboljšal. To potrjuje tudi nizek odstotek žensk, ki v medijih zasedajo vodstvene položaje: študija Evropskega inštituta je potrdila tezo o vertikalni segregaciji in steklenem stropu, kar pomeni, da je delež žensk, ki so vključene v procese odločanja na najvišjih ravneh v medijih, še vedno nizek. V Sloveniji je na vodilnih položajih 35 odstotkov žensk in 68 odstotkov moških, na ravni izvršnega direktorja pa je le 20 odstotkov direktoric. Največ žensk, 41 odstotkov, je na

srednjih vodstvenih položajih oziroma na operativni ravni, kar pomeni, da nižje kot gremo po hierarhični lestvici odločanja, bolj delež žensk narašča (Mirovni inštitut 2014; Petković 2014; European Institute for Gender Equality 2014).

Delež žensk, ki so zaposlene v medijih, je danes torej višji od deleža moških, prav tako je več žensk izobraženih s področja medijev. Kljub temu, pa je delež žensk, ki so na najvišjih ravneh odločevalskih pozicij, še vedno nizek, medtem ko jih je več na operativni ravni. V raziskavi iz leta 2014, ki jo je na konferenci Ženske in moški v medijih predstavila Živa Humer (2014), so raziskovalke tudi ugotovile, da so ženske v medijskem programu zastopane asimetrično in da novinarke teme pokrivajo stereotipno. »Veliko večji angažma je potreben, da so se novinarke uveljavile na moških področjih (politika, gospodarstvo, šport), pri tem pa so tudi bolj vidne njihove napake, ki so interpretirane skozi spol, v smislu, seveda, ženska še tega ne ve« (Humer 2014). Ženske, ki so sodelovale v raziskavi, so tudi potrdile, da jim je materinstvo predstavljalo pomembno prelomnico na karierni poti (zlasti na višjih vodilnih položajih), saj je starševstvo vplivalo na njihove nadaljnje odločitve (prav tam).

V študiji so se dotaknili tudi zaznave žensk v medijih (torej novinark, urednic in direktoric) glede njihovega položaja in enakosti spolov v medijih, pri čemer so ključni izsledki (Mirovni inštitut 2014):

- Ženske na vodstvenih položajih so ocenile, da so se za ta položaj morale bolj dokazovati z delom, vložiti več energije in navora v primerjavi z moškimi kolegi.
- Enako velja tudi pri uveljavljanju žensk na področjih, ki veljajo za »moška« področja (politika, gospodarstvo, šport). Napake žensk na teh področjih so bolj vidne in izpostavljene ter pogosto pospremljene tudi s predsodki in spolnimi stereotipi.
- Ženske so pri zaposlovanju in plačilu zaznale primere odkritega seksizma oz. diskriminacije zaradi spola. Zaznani so tudi primeri seksističnih šal kot sprejemljivega načina komuniciranja.
- Ženske se pojavijo kot krizne menedžerke: v zaostrovanju in poslabševanju razmer v družbi, na medijskem trgu in takrat, ko se slabša razmerje med pogoji dela, delom in plačilom, se delež žensk na višjih položajih povečuje.
- Prepletanje spolnih vlog: pri ženskah se zaposlitev in delovanje v javni sferi zaznava in skozi njeno zasebno življenje (družina, skrb za otroke in starejše) ne glede na raven delovanja in pozicije moči, medtem ko pri moških velja ostrejša ločnica med vlogami v zasebni in javni sferi.

- Spolna strukturiranost družbe se kaže tudi pri ustvarjanju medijskih vsebin in reprezentacijah žensk in moških v medijih. Pri tem se pojavi vprašanje o vlogi medijev: so mediji akter, ki reproducira obstoječe neenakosti med spoloma, ali akter spreminjanja družbenih vzorcev v smeri večje enakosti žensk in moških?

Zagovorniki enakosti med spoloma so dolgo verjeli, da mediji lahko služijo kot ključni vir spodbujanja napredovanja žensk, kar naj bi bilo mogoče doseči s povečanjem števila ženskih strokovnjakinj v medijskem sektorju. Zadnji trendi zaposlovanja sicer kažejo na pozitivni trend rasti žensk v medijih, saj le-te predstavljajo skoraj polovico delovne sile v industriji, a kljub večji prezenci žensk v medijski krajini ostaja ta še vedno pod moškim vplivom. Študije tako še vedno potrjujejo obstoj steklenega stropa kot ovire za napredovanje žensk, neenako zastopanost žensk v medijskih programih in nižje plače novinark glede na enako delo (European Institute for Gender Equality 2014, 5).

5 NOVINARKE PRI MEDIJSKI HIŠI DELO

5.1 Namen raziskave in raziskovalna vprašanja

Pregled znanstvene literature (npr. Carter in drugi 1998; Beasley in Gibbons 2003; Chambers in drugi 2004) potrjuje, da je skozi zgodovino število zaposlenih žensk naraščalo tudi v novinarstvu, zato se poraja vprašanje, kakšna je njihova relativna zastopanost v poklicu, in s kakšnimi izzivi so se v primerjavi z moškimi soočale na svoji poklicni poti. Namen raziskave je na primeru medijske hiše Delo ugotoviti, ali so ženske skozi zgodovino pridobile boljši položaj v tiskanem novinarstvu (predvsem v dnevnem tisku) glede na že omenjeno dejstvo, da se je njihovo število v novinarstvu znatno povečalo. To bom raziskovala v empiričnem delu, pri čemer bom s pomočjo analize dokumentov in metodo snežene kepe identificirala novinarke, ki so bolj ali manj redno pisale za medijsko hišo Delo, in s še živečimi opravila intervju o njihovih izkušnjah glede »moških« in »ženskih« tematskih področjih, sloga pisanja, in njihovi percepciji položaja žensk ter odnosov znotraj novinarstva.

Najprej je potrebno identificirati novinarke, ki so za časopis Delo redno pisale v začetnem obdobju izhajanja, in nato sistematično odkrivati, katera so še bila vidnejša imena novinark, ki so v naslednjih letih pisale za medijsko hišo Delo. Da bi razbrala tematska področja, na katerih so pisale, njihove izkušnje glede moškega oziroma ženskega sloga pisanja, in stališča novinark glede položaja žensk v novinarstvu (v primerjavi z moškimi), pa bom z izbranimi novinarkami opravila poglobljene intervjuje. Kot vodilo raziskovalnega dela naloge izpostavljam naslednja raziskovalna vprašanja:

- RV1: Kakšne so izkušnje novinark medijske hiše Delo glede izbora tem in področij, ki so jih pokrivalo, če predpostavljamo delitev novinarskih področij na »moška« in »ženska«?
- RV2: Kakšne so izkušnje novinark medijske hiše Delo glede »moškega« in »ženskega« sloga novinarskega pisanja?
- RV3: Kako novinarke medijske hiše Delo ocenjujejo položaj slovenskih novinark v različnih obdobjih?

Ker je poglobljen namen študije ugotoviti, kako se je skozi zgodovino spreminjal položaj novinark v novinarstvu, in ker je položaj/status zelo kompleksen pojem, ga je potrebno

natančneje opredeliti. Položaj oziroma status žensk v novinarstvu je močno povezan z vlogo, ki so jo novinarke imele skozi zgodovino. Kot pravijo Carter in drugi (1998), je bila splošna vloga žensk v novinarstvu skozi zgodovino vse bolj pomembna in velika, a kljub temu novinarke še vedno nimajo enakovrednega položaja moškim. Položaj oziroma status novinarjev je pri tem torej spolno osnovan ter definiran s pomočjo odnosov, praks, institucij in občinstva (prav tam), zajema pa izzive, s katerimi so se novinarke morale soočati, vlogo, ki so jo (v primerjavi z moškimi) imele v novinarskih uredništvih, in način, na katerega so bile obravnavane. Skupek vsega tega se pokaže v uredniški kulturi in medosebnih odnosih; pri tem so pomembne teme oziroma področja, ki so jih ženske pokrivala (npr. lahkotne proti resnejšim temam ali »ženske« nasproti »moškim«), pričakovanja, ki so jih uredniki imeli do novinark (glede načina pisanja, pristopa k zgodbam, bralcem, virom), seksistična obravnava in diskriminacija, s katero so se morebiti morale soočati, pa tudi ovire pri napredovanju na višji položaj in ovire pri usklajevanju zasebnega ter poklicnega življenja novinark. Kot pravi Kinnebrock (2009), je položaj kulturno, družbeno in poklicno določen, na status žensk v novinarstvu pa je pomembno vplivalo dejstvo, da je novinarstvo od nekdanj veljalo za moški poklic, zato so v njem prevladovali »moški« vzorci obnašanja, »moška« kultura in psiha, pa tudi sam pojem novinarstva je bil definiran po »moško«, ali kot pravi Kinnebrock (2009, 108): »...različni elementi, zajeti v konceptu novinarstva, so ženske bolj ali manj subtilno izključevali iz prevladujoče definicije tega, kaj novinarstvo je in kaj sploh novinarji počno.«

5.2 Metoda

Da bi ugotovila, kdo so novinarke, ki so od pričetkov časopisa Delo pisale za omenjeni dnevnik in druge edicije medijske hiše Delo, sem uporabila zgodovinsko metodo zbiranja podatkov. Pri tem sem se osredotočila na analizo zgodovinskega gradiva oziroma analizo dokumentov. Analiza dokumentov se uporablja kot samostojna tehnika zbiranja podatkov, pa tudi v kombinaciji z drugimi tehnikami, kot priprava na intervju ali opazovanje, v fazi analize podatkov, ki smo jih zbrali z intervjujem ali opazovanjem in drugje (Vogrinc 2008, 124). Zgodovinska analiza je še posebno koristna, kadar se osredotočamo na mikroenote (posameznike, skupine), ki delujejo znotraj makro-orientiranega polja (Mahoney in Rueschemeyer 2003) in za pridobivanje »občutka« o preteklosti skozi analizo sledi, ki jih ta pušča za sabo (Gardner 2006). Najbolj pogosto uporabljeni zgodovinski viri so zapisani dokumenti, ta metoda pa se najpogosteje uporablja kot uvodna strategija za vzpostavitev konteksta ali ozadja socioloških raziskav, na podlagi katere se nato določi nadaljnji potek

študije (prav tam). Zgodovinska analiza konkretno pomeni razlaganje in razumevanje različnih zgodovinskih dogodkov, dokumentov in procesov, njen cilj pa je razviti na dokazih utemeljeno interpretacijo določene teme ali problema. Dobra zgodovinska analiza vsaj pogojno zagotavlja odgovore na vprašanja, kako prihaja do sprememb v družbi, kakšni so človeški vplivi in nameni ter kakšen je njihov vpliv na končni izid (Wesleyan University 2011).

Predmet analize so torej ženske novinarke oziroma izkušnje in stališča še živečih novinark, ki so pisale medijsko hišo Delo. Dnevnik Delo sem najprej izbrala, ker je osrednji splošoinformativni časnik, ki ima še danes največji vpliv na oblikovanje javnega mnenja (Mirovni inštitut 2014), tekom raziskave pa sem izbor razširila na Delo kot medijsko hišo, saj so za preučevanje položaja novinark enako relevantne tudi druge edicije hiše Delo, na primer revija Jana, Nedelo, Ona, Tedenska tribuna. Pri zgodovinski analizi sem se osredotočila na novinarke, ki so za časopis Delo pisale od začetka, današnje (še živeče) novinarke pa sem poiskala z metodo snežene kepe. Vsem novinarkam je skupno, da niso pisale le za Delo kot časopis, ampak v določenem obdobju tudi za katero od drugih (ali več) edicij oziroma prilog Dela, tako da okolje v medijski hiši dobro poznajo. Namen kombiniranja obeh metod je bil, da identificiram vse prvotne novinarke, ki so za Delo pisale ob ustanovitvi, ter tiste, ki še danes živijo in bi bile pripravljene opraviti intervju glede položaja žensk v slovenskem novinarstvu skozi zgodovino. V okviru zgodovinske analize dokumentov sem analizirala vire Delove dokumentacije, med katere sodijo novinarski prispevki na temo ženskih novinark in novinarstva ter pregledala posamezne edicije časopisa Delo v Mestni knjižnici Kranj. Od 18. do 20. maja 2015 sem najprej pregledala vse izdaje 1. letnika časopisa Delo: od prve številke, ki je izšla 1. maja 1959, do 1. maja 1960 in izpisala takrat delujoče novinarke. S seznamom novinark sem se nato 4. junija 2015 zglasila v Delovi dokumentaciji in pregledala vse prispevke in dokumente, ki so jih zbrali na temo ženskih novinark in novinarstva, da bi ugotovila, če katera od prvotnih novinark še živi in je pripravljena opraviti intervju. Glede na zbrane podatke so vse novinarke iz leta 1959/60 že pokojne, kar je potrdil tudi novinar Tone Fornezzi Tof, ki je v tistem letu prav tako pisal za časopis Delo.

Z metodo snežne kepe, ki spada med namenske metode verjetnostnega vzorčenja, osebe, ki ustrezajo merilom za vključitev v raziskavo ali osebe, ki poznajo proučevano problematiko, prosimo za napotitev do naslednje osebe, ki bi ustrezala našim merilom in tako naprej. Ta metoda je posebno primerna, kadar je raziskovana populacija oziroma fokusna skupina težko dostopna oziroma jo je težko najti (Biernacki in Waldorf 1981). Z metodo snežne kepe sem

preko novinarja Toneta Fornezzi Tofa in po predlogih iz Delove dokumentacije bila napotena k Dušanu Benku kot najstarejšemu še živečemu novinarju in nekdanjemu uredniku časopisa Delo, k Bernardi Jeklin, Albinu Podbevšek in Alenki Puhar. Vse tri omenjene novinarke sodijo med novinarke starejše generacije, ki so v preteklosti pisale za časopis Delo (pa tudi druge edicije medijske hiše Delo) in so še danes dejavne v medijih.

Da bi odgovorila na prvo raziskovalno vprašanje in odkrila izkušnje novinarok glede tem, ki so jih pokrivala, pa sem uporabila metodo poglobljenega intervjuja. Prav tako sem poglobljeni intervju uporabila za odgovor na drugo raziskovalno vprašanje, pri katerem me zanimajo izkušnje novinarok glede obstoja moškega oziroma ženskega sloga novinarskega pisanja pri medijski hiši Delo, ter za odgovor na tretje raziskovalno vprašanje, kako novinarke ocenjujejo položaj slovenskih novinarok v različnih obdobjih. Ta metoda mi je namreč omogočila pridobitev informacij o občutjih, izkušnjah, stališčih in percepcijah še živečih novinarok glede njihovega položaja, okoliščin in sprememb v novinarstvu. Poglobljeni intervju poteka v obliki sproščenega pogovora o vnaprej določenih temah. Poznan je tudi kot nestrukturirani intervju, ki ga raziskovalci uporabljajo za pridobivanje informacij, s katerimi pridejo do celovitega razumevanja stališč in pogledov intervjuvanca na določeno temo. Tovrstni intervju omogoča odprta vprašanja, pa tudi bolj določena, s katerimi pridobimo osebna mnenja in videnja intervjuvanca (Patton 1987; S. Y. Berry 1999). Prednosti poglobljenega intervjuja so možnost ugotavljanja poglobljenih informacij, kot so vzroki za določen pojav ali dejanja in identificiranje specifičnih čustev (Mediana 2009).

5.2.1 Opredelitev vzorca za poglobljeni intervju

Vzorec najstarejših štirih še živečih novinarok, ki so bile pripravljene opraviti intervju, sem dobila s pomočjo metode snežene kepe. Štiri novinarke, ki so pri Delu dejavne še danes, pa sem vzorčila glede na uredniško funkcijo. Ker je sedanja odgovorna urednica Dela, Mateja Babič Stremečki, intervju odklonila zaradi prezaposlenosti, sem po njenem napotku intervjuvala novinaroko Silvo Čeh, ki piše na področju gospodarstva. Skupno sem torej z enim novinarjem in osmimi novinarokami opravila devet intervjujev.

Najprej sem opravila poglobljeni intervju z Dušanom Benkom, nekdanjim urednikom časopisa Delo. Ker je urednikoval od leta 1963–1970 in kot najstarejši še živeči novinar, je lahko potrdil, da je večina novinarok z mojega prvotnega seznama že pokojnih, zadnja je preminila lansko leto. Dušan Benko me je napotil k Bernardi Jeklin, prvi urednici revije Jana, Albinu Podbevšek Adamič in Alenki Puhar. Slednja je zaradi prezaposlenosti odklonila celotni

intervju, je pa kljub temu povedala nekaj o tematiki žensk in ženskega novinarstva, kar sem uporabila v razdelku o delitvi tem na ženske in moške ter pri izzivih, s katerimi so se soočale novinarki. Ker boljšega vpogleda v prva leta časopisa Delo in položaj novinark ne bom dobila, sem pogovor glede položaja in vloge novinark do leta 1970 opravila z Dušanom Benkom, prav tako sva skupaj sestavila seznam novinark, ki so v prvih letih pisale po določenih redakcijah oziroma na določenih novinarskih področjih. Poleg gospoda Benka sem intervjuvala še štiri novinarki starejše generacije, ki danes sicer niso več Delove novinarki, so pa še vedno aktivne v novinarskem poklicu. Albina Podbevšek Adamič je na Delo prišla leta 1962 in tam ostala do približno 1973, Bernarda Jeklin pa od leta 1964 do 1966, nato je prestopila k Tedenski tribuni, leta 1972 pa je postala urednica revije Jana in na položaju ostala trideset let. Novinarka Marjeta Novak Kajzer je v hiši Delo delovala od 1975 (kot dopisnica iz Pariza) in od 1980 do 2002 na področju kulture, Mojca Drčar Murko pa je bila med letoma 1977 in 2003 Delova dopisnica iz Bonna, Rima in Dunaja. Nato sem intervjuvala še štiri novinarki, ki za časopis Delo pišejo še danes, od tega urednico notranjepolitične redakcije Danico Petrovič, ki je na Delu od leta 1984, nekdanjo glavno urednico časopisa Delo in sedanjo urednico Trip-a Romano Dobnikar Šeruga, ki je na Delu od leta 1985, novinarko rubrike »Gospodarstvo« Silvo Čeh, ki je na Delu od druge polovice 80-ih let, in urednico kulturne redakcije Tanjo Jaklič, ki je na Delo prišla leta 1996.

5.2.2 Omejitve magistrske naloge

Omejitve, s katerimi sem se soočila med pisanjem magistrske naloge, izhajajo iz specifikе zgodovinske metode, ki ima svoje naravne omejitve. O Delu iz leta 1959 je težko pridobiti podatke iz prve roke, zato je bilo kljub prvotnemu namenu, da intervju opravim s prvimi novinarkami, najprej potrebno ugotoviti, katere so sploh še na voljo. Prav tako sem pred raziskovanjem pričakovala, da v Sloveniji imamo napravljen seznam novinarjev in novinark, ki so delovali skozi zgodovino, ali biografsko enciklopedijo, ki jo v raziskavio novinarkah osrednje Evrope omenja Kinnebrock (2009, 110), vendar takšnih podatkov pri nas ni moč dobiti, saj ima kadrovska služba prepovedi in omejitve glede posredovanja podatkov o novinarjih, zaradi česar je potrebno seznam napraviti samostojno. Prav tako je bilo pričakovati, da bodo prenekateri zgodovinski podatki že izgubljeni, tako v dokumentaciji Dela nimajo podatkov o vseh novinarkah, ki so delovale v prvem letu Delovega izhajanja, niti ni bilo mogoče pridobiti podatkov o vseh, ki so že pokojne ali mogoče še živeče, zato sem se pri tem lahko zanašala le na besede Dušana Benka, ki je v časopisno hišo Delo prišel leta 1961 in se dobro spomni novinark, ki so takrat delovale znotraj hiše Delo. Raziskavo in metode je bilo

potrebno vseskozi nekoliko prilagajati, saj vsak nov podatek ali pa pomanjkanje le-tega odpre oziroma zapre določene poti. Tako sem tekom raziskovanja iz prvotno zastavljenega vzorca novinark, ki so pisale izključno za časopis Delo le-tega razširila, na medijsko hišo Delo, ki zajema tudi revije in posebne izdaje, saj je imela zlasti revija Jana posebno in pomembno mesto med Delovimi novinarji, njena ustanovitev pa je pomenila pomemben mejnik za novinarski poklic in ženske, ki so se v njem udeleževale.

Nekaj omejitev ima tudi metoda poglobljenega intervjuja, saj vse novinarke nanj niso pristale, ker so se na Delu v preteklih mesecih srečevali s »krizno« situacijo in odpuščanji, zaradi česar je bilo, po besedah novinark, vzdušje nekoliko viharno. Prav tako se zavedam, da gre pri intervjujih za raziskovanje stališč novinark, pri čemer so možna razhajanja, izhajajoča iz specifične posameznikovega doživljanja in izkušenj, ki jih je tekom poklicnega življenja pridobil.

5.3 Rezultati raziskave in razprava

Kljub temu, da so novinarke, ki so za Delo pisale v prvem letu obstoja, že pokojne in ne pridejo v poštev za vprašanja glede položaja žensk v novinarstvu, prilagam seznam novinark in pričevanje oziroma seznam Dušana Benka glede področij, ki so jih pokrivalo redno zaposlene prve novinarke. Seznam bo koristil kot zanimivost, koliko žensk je dejansko že na začetku pisalo za časopis, tematska področja pa za ponazoritev, ali so se novinarke držale zgolj določenih tem, ali so posegale tudi na »moška« področja novinarstva, kar bom nadalje lahko povezala z odgovori intervjuvanih novinark.

Seznam Delovih novinark od 1. maja 1959 do 1. maja 1960

1. Vida Hreščak (1922–1999)
2. Angela Traven
3. Marina Golouh Vidmar (–1978)
4. Mimi Malenšek
5. Aca Stanovnik
6. Marija Vogelnikova
7. Vanda Škodnik
8. Marija Namorš (–1980)
9. Marija Robek (1922–1987)
10. Vida Orehek
11. Sonja Čik (Sonja Jurca-Čikova)

12. Eda Komavli
13. Vera Kuhar
14. Marija Vojskovič
15. Zalka Guzej
16. Majda Štoviček-Baby
17. Katica Kobe
18. Milica Djurkovič Koželj
19. Pia Kuharič (Pia Mahkovec Kuharič)
20. Olga Kraigher
21. Ivana Šuštar
22. Stanka Godnič
23. Katja Špur
25. Gitica Jakopin
26. Breda Stepič
27. Zorka Bradač
28. Ela Peroci
29. Erna Muser
30. Dušica Urbič Kokol
31. Jelka Peštaj
32. Ančka Čerin (1922–2006)
33. Jelka Peštaj
34. Marica Čepe
35. Manja Robek

Uredniški odbor časopisa Delo v letu 1959/60:

Rudi Janhuba, Ivan Šinkovec, Miran Zakrajšek, Aleksander Javornik, Pavle Zrimšek, Rudi Vogrič, Milan Šega, Cene Kranjc, France Drenovec, Boštjan Žagar, Milan Starin, Bojan Ajdič, Dušan Kuret, Ivan Kranjc, Dušan Vrtovec.

Poleg seznama novinark sem izpisala tudi uredniški odbor, v katerem ni bilo nobene ženske. Novinarke so navedene po pogostosti ponavljanja, s tem, da se je prvih 12 novinark pojavljalo redno oziroma večkrat, ostale novinarke pa so se pojavile le nekajkrat, vendar vse več kot enkrat, zato predvidevam, da so za časopis pisale bolj ali manj redno

od določenega obdobja naprej. Spodaj prilagam tudi seznam novinark, ki so v prvem letu pisale redno (in se jih Dušan Benko spomni po določenih redakcijah), in tematska področja, na katerih so delovale v obdobju Benkotovega delovanja pri medijski hiši Delo, torej od leta 1961 do 1970.

Seznam rednih Delovih novinark do leta 1970 in področje dela (Benko 2015):

- Aca Stanovnik (zunanjepolitična redakcija – dopisništvo)
- Stanka Godnič (kultura)
- Marina Golouh (kultura)
- Vanda Škodnik (urednica dopisništva, urednica ljubljanske redakcije in notranjepolitična redakcija)
- Vera Kuhar (notranjepolitična redakcija)
- Eda Komavli (notranjepolitična redakcija)
- Marija Namorš (notranjepolitična redakcija)
- Marija Robek (notranjepolitična redakcija)
- Olga Ratej (Tedenska tribuna in kulturna redakcija)

Po besedah Dušana Benka (2015) pa novinark v tem obdobju ni bilo v Delovi gospodarski rubriki in pri športu. Prav tako je bilo pri časopisu Delo veliko več moških novinarjev, ki so imeli tudi uredniške funkcije, saj je med ženskami uredniško funkcijo (kot urednica dopisništva) sprva imela le Vanda Škodnik. V tem obdobju tudi ni bilo redakcije, v kateri bi prevladovale ženske, kar so med intervjuji potrdile tudi starejše novinarke. V seznamu, ki sem ga napravila ob pomoči Dušana Benka, ni novinarke Vide Hreščak, saj se je nekdanji urednik ne spomni (lahko, da je redno pisala le v prvem letu), sem pa omenjeno novinarko najpogosteje zasledila med listanjem prvega letnika časopisa Delo, in sicer kot edino žensko kolumnistko, saj so sicer kolumne in prispevke bolj osebne narave takrat pisali le moški novinarji.

Ob tem naj še izpostavim, da v 50. letih časopisa Delo na položaju odgovorne urednice ni bilo niti ene ženske (Šlamberger 2009), saj je Romana Dobnikar Šeruga kot prva prišla šele leta 2010, 2012 jo je nasledila Mateja Babič Stremecki kot druga ženska odgovorna urednica, med glavnimi uredniki pa so bili nasploh skozi zgodovino le moški.

5.3.1 Izkušnje novinark glede »moških« in »ženskih« novinarskih področij

Delitev na »ženska« in »moška« tematska področja je od nekdaj značilna za novinarski poklic, temu pa ne ubežimo niti sedaj, niti ne bomo v prihodnosti, kot pravi Albina Podbevšek Adamič (2015): »To se bo vedno počelo ... čeprav sem jaz na primer pokrivala tudi šport, me zaradi tega marsikdo ni maral,« kar pomeni, da je neka percepcija tega, kaj naj bi bilo tipično moško ali žensko, vedno obstajala. Stereotipne predpostavke o ženskih in moških tematikah v novinarstvu sem izpostavila že med pregledom literature in ob tem ugotovila, da so ženske največ sovražnosti doživljale pri športnem in političnem novinarstvu, saj so tema področjema od nekdaj dominirali moški. Problematičen je bil zlasti šport in čeprav pri časopisu Delo ne moremo govoriti o odkriti sovražnosti in »metanju polen pod noge«, so novinarke vseeno izpostavile, da do nedavnega v športni redakciji niti ni bilo žensk. Prav tako je Albina Podbevšek Adamič (2015), ki je med vsemi intervjuvanimi edina pokrivala tudi šport, in sicer smučanje, povedala, da se je pred intervjuji športnikov pogosto obrnila na pomoč in za nasvet k moškim novinarjem. Nasprotno, pa ji je bilo veliko lažje (kot moškim) intervjuvati športnice, saj jih je lahko vprašala tudi nekoliko bolj osebne stvari. Sicer pa se ji zdi, da ji je pri novinarskem delu precej pomagalo tudi to, da je bila sama odlična smučarka, in sicer petkratna svetovna prvakinja v novinarskem smučanju, kar ji je prineslo določen »športni« ugled.

Pri časopisu Delo je bilo sicer tako, da si ne glede na spol moral pisati praktično vse, pa žensk kljub temu dolgo ni bilo v športni redakciji (danes sta dve), v manjšini so bile tudi pri politiki in gospodarstvu, a to lahko izhaja tudi iz dejstva, da so bile ženske novinarke do sedemdesetih let redkost. Benko, Podbevšek Adamič in Jeklin, torej novinarji iz obdobja 60-ih in 70-ih let, potrjujejo, da Delovih novinarjev nikoli niso specializirali za določena področja, saj je bilo potrebno pisati praktično vse, sploh kadar si bil dežurni novinar. »Ženske so se v glavnem držale tistega, kar so imele že od začetka,« pravi Dušan Benko, Bernarda Jeklin (2015) pa je izpostavila, da pri dnevnikih časopisih, kot je Delo, ne obstajajo večje razlike med moškimi in ženskimi temami, saj gre vendarle za pisanje o dnevnikih novicah. Vsi trije novinarji so potrdili, da je bilo novinarstvo takrat izrazito moški posel, v katerem so bile ženske izjema. »Ženske se res niso prijavljale za novinarke. To je takrat veljalo za moški poklic, tudi malo luftarski poklic. Takrat je bilo med novinarji zelo veliko boemstva,« pravi Bernarda Jeklin, pa tudi Dušan Benko: »V mojem času smo imeli pri Delu razpis za pet novih novinarjev. Prijavili so se predvsem moški, pravzaprav se ne spominjam nobene ženske.« Novinarki Albina Podbevšek Adamič in Bernarda Jeklin sta pri Delu začeli pisati v Ljubljanski rubriki, prva leta

1962 kot 20-letna študentka in edina ženska (pod moškim urednikom), druga leta 1964, ko je bila urednica Ljubljanske rubrike tudi ženska, in sicer Vanda Škodnik, a sta bili skupaj edini ženski v redakciji. Obe omenjeni intervjuvanki je zanimal širok spekter področij: »Vedno so vedeli, da me lahko porinejo kamorkoli ... v Ljubljanski rubriki sem pokrivala občino, dolgočasne seje, inšpekcije, pa kratke intervjuje. Vmes sem dosti hodila tudi smučat in potovat ter pripravljala reportaže za reportažno stran,« pravi Podbevšek Adamičeva (2015) in nadaljuje:

Ko so me zaposlili, sem najprej odšla v centralno redakcijo, nato pa so me dali v zunanjo. Tam sem naletela na strašne gospode, ki so me gledali zviška, saj sem bila ženska pa še mlajša. Komentariji v smislu, kaj bo baba delala v zunanji politiki, niso bili nič nenavadnega. Zatem sem šla v notranjepolitično redakcijo, kjer so bili tudi sami moški ... Skozi sem dala vse stvari, od politike do zunanje in centralne redakcije, takrat se je tako delalo. Glede področij sem prijela marsikaj, kjer je bilo vroče železo (Podbevšek Adamič 2015).

Tako pravi tudi Bernarda Jeklin (2015): »Mene je zanimala aktualna politika, socialna politika, ekonomska politika, hotela sem resne teme. Ampak izbiranja takrat ni bilo, vsi smo pisali vse. Bilo nas je malo, le šest ali sedem novinarjev, specializacije sploh še ni bilo. Uredniki pa so nam dajali tisto, za kar so vedeli, da bo vsak najbolje napisal, ker ima največ afinitete.« Kot še pravi Bernarda Jeklin, pa se ji je zdelo zelo zanimivo, da žensk nikoli ni bilo na kriminalu, kjer je, po njenih besedah špricala kri, tam pravzaprav sploh niso bile zaželeni: »Je bilo treba kar hardcore pisati in to niso bile ženske teme, čeprav sem mislila, da bodo ravno na kriminalu glavne novinarke, ker se znajo boljše vživljati« (Jeklin 2015).

Povsem drugače pa na delitev tem pri časopisu Delo gleda Alenka Puhar, ki je službo nastopila leta 1970:

Na tednikih, denimo Tovarišu in Tedenski tribuni, ni bilo opaziti velike razlike med moškimi in ženskimi temami, na Delu pa je bilo to dosti bolj jasno. Na kulturi je bilo nekaj novinark, ki so se ukvarjale predvsem s filmom, v notranji politiki je bilo popolnoma jasno, da partijo pokrivajo moški, SZDL in sindikate pa ženske. V zunanji politiki sploh ni bilo žensk, to je bil izrazito moški klub, dober in zanimiv. Edina zunanjepolitična novinarka v starem spominu hiše je bila Aca Stanovnik, ki je imela partijsko in partizansko zaledje (Puhar 2015).

Marjeta Novak Kajzer, novinarka s področja kulture, ki je na Delo prišla leta 1975, pa svojo novinarsko pot deli na dve obdobji: »V prvem je bilo novinarik bistveno manj, sprva jih skoraj ni bilo v zunanjepolitični in zelo malo v notranjepolitični redakciji, pa tudi na uredniških kolegijih so sedeli sami moški. Po eni strani je bil to odraz razmer v družbi, po drugi pa izbira samih novinarik. V drugem obdobju pa je na Delo prihajalo vedno več novinarik, na različna področja, prevzemale so tudi uredniška mesta« (Novak Kajzer 2015). Glede delitve tem na ženske in moške, Novak Kajzerjeva (2015) pove, da so se zlasti v preteklosti ženske manj odločale za politične teme, ta »neženskost« pa še danes velja za področje športa. Veliko njenih kolegic je za področje zanimanja izbralo film, s t. i. »ženskimi temami« pa so izraziteje sodelovale pri revijah. Mojca Drčar Murko, ki je bila med letoma 1977 in 2003 Delova dopisnica iz Bonna, Rima in Dunaja, pa pravi, da je bilo na začetku njenega delovanja pri Delu nekaj priznanih novinarik, a ne na mednarodnem področju, kjer so bili zvečine moški. Sicer pa vnaprejšnje delitve po temah pri dnevnem časniku ni bilo, kadar je šlo za enako izobražene moške in ženske. Kot še dodaja, »so v osemdesetih letih, v obdobju razpadanja Jugoslavije, več nevarnih tem zaupali ženskim komentatorkam. Morda je bil vzrok bolj spravljiv način izražanja, a teme vsekakor niso bile ženske, niti čustvene ne. Čim bolj stvarne so bile besede, tem več so veljale. V tem obdobju se je oblikovala skupina res vplivnih Delovih novinarik« (Drčar Murko 2015).

Podobno pravijo tudi novinarke, ki so pri medijski hiši Delo zaposlene od druge polovice 80-ih let in še dandanes. Silva Čeh iz gospodarske redakcije pravi, da nikoli ni imela občutka, da so bile teme deljene na moške in ženske, saj so v času velikih družbenih sprememb vsi pisali o vsem:

V drugi polovici 80-ih let, ko sem prišla na Delo, sem padla v pisanje vsesplošnega vrenja, ki je klicalo in napovedovalo spremembe – politične in posledično tudi gospodarske. Osamosvojitve Slovenije, spremembe družbenopolitičnega sistema ... pogosto sem pokrivala te, skorajda heretične teme. Po osamosvojitvi pa se je veliko pisalo o divji privatizaciji (danes so to tajkuni, korupcija). Veliko sem pisala tudi za Sobotno prilogo kot komentatorka in namestnica urednikov, kar sem še danes (Čeh 2015).

Prav tako Danica Petrovič, urednica notranjepolitične redakcije, ki je na Delu od leta 1984, pravi: »Pisala sem o družbi, politikih, medijih, šolstvu, vojski, kulturi, okolju, kmetijstvu, socialni, prometu, kulinariki ...,« in pri tem dodaja, da »bo že res, da več žensk piše socialne teme in več moških športne in politične. A, kjerkoli sem jaz delala, sem lahko pisala, kar koli

sem hotela. V 33 letih sem napisala približno 95-odstotkov tem, ki sem jih predlagala sama. To pa niso bile čisto nič ženske teme, bile so občečloveške« (Petrovič 2015). Tudi Romana Dobnikar Šeruga, ki je na Delu od leta 1985 in je tudi prva Delova urednica (od 2010 do 2012), pravi, da so bile ženske »enakopravno udeležene v različnih redakcijah, klasična delitev po spolu je vladala le v športni redakciji, kjer do pred nekaj let nazaj ni bila zaposlena nobena ženska (zdaj sta dve). Sicer pa so novinarke pokrivalo različne teme v gospodarstvu, socialne teme in zdravstvo pa so ženske pokrivalo že od nekdaj. To sicer ni bila stvar načrtne politike, ampak bolj stvar izbire posameznih žensk« (Dobnikar Šeruga 2015). Res je tudi, da časopis Delo do pred približno 15 leti ni pokrival t. i. »mehkih vsebin«, tudi ženskih vsebin ne, kar se je spremenilo z razvojem Ona in Nedela. Kot pravi Dobnikar Šeruga (2015), je Ona imela vedno le žensko redakcijo, prav tako je bilo Nedelo večinoma žensko, saj so ženske čutile, da so jim te teme bolj blizu, po drugi strani pa je bilo tovrstno delo lažje uskladjivo z družinskim življenjem.

Posebno vprašanje, ki ga Dobnikar Šeruga (2015) izpostavlja pri delitvi tematskih področij, so dopisniki v tujini, saj so na tem področju od nekdaj prevladovali moški. Kot še doda, »so ženske v začetku devetdesetih let začele prihajati na čelo redakcij do te mere, da je sedaj večina urednic. V tem ali onem trenutku je že vsaka Delova redakcija imela urednico ali jo ima ta hip z izjemo športa« (Dobnikar Šeruga 2015). Tudi Tanja Jaklič, ki je na Delo prišla najkasneje (leta 1996), potrjuje, da so vsi novinarji ugotovili, da »ozko specializirani vrtilčki niso nekaj pozitivnega, zato so svojo delovno geografijo vsi po malem razširili [...] V novinarstvu je spol še manj pomemben kot pri kaki literaturi, kjer se tudi vedno manj ukvarjamo z moško in žensko pisavo, ne trdim pa, da ne obstajajo bolj ženske in bolj moške teme, ki so sicer dokaj redke. Najbrž o menopavzi ne bodo pisali moški, o avto industriji pa večinoma tudi ne ženske« (Jaklič 2015).

Pri tematskih področjih velja omeniti še ženske revije, ki so povzročile izgradnjo »ženskih getov« (kot jim pravi Van Zoonenova 1994) nasproti moških »old boys« omrežij, ki so se tvorila v pretežno moških časopisnih redakcijah (šport, politika ...). Ena takih revij je zagotovo Jana, ki je, po besedah Bernarde Jeklin, pod okriljem medijske hiše Delo nastala kot prva ženska kvalificirana revija. Čeprav kasneje ni bila tipično ženska revija, saj so bile teme splošne, občečloveške in so privabljal veliko moških bralcev, jo je kot manjvredno, žensko revijo spočetka videla tudi njena kasnejša urednica Bernarda Jeklin (2015): »Ko so mi povedali, da grem na Jano, sploh nisem hotela iti. Ker babje časopise ustvarjati je bila zame taka žalitev, grozovita. Mene je zanimala aktualna politika, hotela sem resne teme.« Kot

Bernarda Jeklin še pravi, so bile na Jani prevladujoče ženske, vedno pa je bil vmes tudi kakšen moški, ki so ga tja poslali »po kazni«: »Vedno smo imeli kakšnega novinarja, ampak smo jih dobivali po kazni. Tega sicer nihče ni rekel, ampak je kar veljalo. Kakšni brezupni primerki ... Ali so bili malo zapiti, ali pa se jim ni ljubilo delati. Ti fantje so bili na Jani, ker pač nekje morajo biti« (Jeklin 2015). Pri tem še omeni, da je bila v uredništvu povsem drugačna atmosfera, kadar je bilo sestavljeno iz samih žensk ali kadar je bil prisoten tudi kakšen moški, ki je začel uveljavljati svoj »moški princip« – ta je bil Bernardi Jeklin veliko bližje, saj se, kot pravi, nikoli ni navduševala za razna »kofetkanja« in čenče z novinarskimi kolegicami.

Tako je torej tudi pri Delu obstajala delitev po tematskih področjih, pa čeprav v manjši meri. Novinarke sicer pravijo, da je bilo treba pisati vse, a hkrati povedo, da novinark dolgo ni bilo v športni redakciji, kjer do sedaj tudi ni bilo urednice, da so bile zelo poredko dopisnice, pa tudi v politiki so bile nekoliko v manjšini. V nasprotju s tezami, ki sem jih izpostavila v teoretičnem delu, pa tematska področja niso bila stvar načrtno politike in jih večinoma niso dodeljevali uredniki, ampak so se pogosto ženske odločale same za teme, ki so jim bile bližje oziroma za področja, ki so jih lažje uskladile s svojim življenjskim stilom. In tiste, ki so si prizadevale oziroma so si želele pisati na primer o športu, politiki, ali biti dopisnice, so to tudi lahko postale.

5.3.2 Moški oziroma ženski slog novinarskega pisanja na Delu

Ker so vsi intervjuvanci potrdili, da je bilo treba na Delu večinoma pisati vse (z izjemo posebnih edicij, kot so Jana, Ona, Nedelo ipd.), ne glede na spol, me je nadalje zanimalo, ali novinarke ocenjujejo, da se je od njih in od žensk na splošno pričakoval drugačen pristop k zgodbam in novinarskemu poročanju. Kot je povedal Dušan Benko (2015), »izrazitega čustvenega pisanja ni bilo, saj pri dnevnem časopisju ne pridejo toliko v poštev čustvene reportaže in podobno.« Albina Podbevšek Adamič in Bernarda Jeklin pa sta mnenja, da razlike v pisanju zavisijo od vsakega karakterja posebej, saj smo si ljudje različni. »Imaš ženske, ki so prave možače. Kar se tiče osebnih stvari, se mogoče ženske znamo bolje vživeti kot moški, kar se mi zdi, da se zelo pozna pri reportažah. Tudi moški sicer znajo biti nežni in drugačni, ampak načeloma so bolj za dejstva, medtem ko smo ženske za dekorativo, za poveje, da določenih stvari ne poveš naravnost, ampak jih malo oviješ v celofan,« pravi Podbevšek Adamič (2015), Bernarda Jeklin pa ni imela občutka, da bi ženske pri časopisu pisale kakorkoli drugače, razen kasneje pri reviji Jana: »Ko sem 1972 prišla na Jano, sem vzela stvari v roke in začela oblikovati drugačen način poročanja oziroma pisanja. Dokler

nisem šla na Jano, pa sem pisala kot moški, ker imam precej moško psiho. Nisem čisto nič po žensko polna nekih občutij, introvertirana, razmišljujoča o vsem mogočem, saj funkcioniram zelo na moški način. Najbrž tudi zato pri časopisih nikoli nisem imela problemov, ampak sem se dobro ujela z moškimi« (Jeklin 2015). Sicer pa je mnenja, da »je empatija čisto ženska lastnost, moški je skoraj ne poznajo in se tudi slabše izkažejo na delovnih mestih, kjer se moraš vživljati. Med moško in žensko psiho je v povprečju kar razlika. Pri pisanju smo dobro vedeli, kdaj bo ženska bolje napisala kot moški. Sicer so bile izjeme, ampak redke« (prav tam). Novinarki Novak Kajzer in Drčar Murko pritrjujeta, da v njunih novinarskih letih od žensk nihče ni pričakoval drugačnega načina pisanja in tega na Delu tudi nista opazili. Pri tem pa Marjeta Novak Kajzer (2015) domneva, da »je prednost novinark več smisla za komunikacijo, ki pri tem delu odpira marsikatera zapahnjena vrata in verjetno se jih oziroma nas je prav zato kar nekaj uveljavilo z opaznejšimi intervjuji.« Mojca Drčar Murko pa omeni, da »so delitev znotraj Delove časopisne hiše prevzele različne edicije: pojavila se je ženska revija (Ona), brale so jo zvečine ženske in tudi pisale vanjo. Očitno je obstajala tržna niša in na ta način je bila dobro komercialno izkoriščena, dnevnik pa je lahko deloval v tem pogledu neselektivno in se je v resnici lahko imenoval quality newspaper« (Drčar Murko 2015). Pri Delu, ki je bil resni časopis, »je bil veliko bolj pomemben slog, ki si si ga izoblikoval in te je delal drugačnega oziroma drugačno, da so te kot takšno prepoznali uredniki in seveda bralci in javnost, tudi strokovna ...«,« pravi Silva Čeh (2015), Romana Dobnikar Šeruga pa dodaja, da »se v tiskanem Delu nikoli ni razmišljalo o ženskem in moškem pisanju, saj je bil slog dolgo formalen, uraden in ni bilo zaželeno, da bi novinar v svoje poročanje vpletal subjektivne elemente. Pisali smo celo Vprašali smo gospoda itd., čeprav je bilo jasno, da sem ga vprašala jaz. To se je spremenilo šele z uvedbo One, Nedela in podobnih edicij« (Dobnikar Šeruga 2015).

Pri tematiki ženskega sloga pisanja prav tako velja omeniti še revijo Jana, ki so jo intervjuvanke pogosto omenile v povezavi z ženskim pisanjem. Čeprav Jana od nekdaj velja za žensko revijo, se je tega kvalifikatorja dolgo otepala in zanjo tudi ni bilo značilno, da bi ženske pisale »po žensko«. Kot pravi Bernarda Jeklin, »Jana v začetku, od leta 1970 do 1972, ko so jo še delali moški, po nobenih kriterijih, ne naših ne evropskih, ni bila ženski časopis« in dodaja, da »imamo dvoje strogo seksističnega tiska: športni časopisi in ženski časopisi. Športnih časopisov sicer ženske še vedno ne berejo, več kot 90-odstotkov bralcev je moških, tako kot je pri ženskih časopisih 90-odst bralk. To, da so Jano, prvo deklarirano žensko revijo

množično brali moški – dosegli smo 40-ostotkov moških bralcev – je bila moja največja zmaga v življenju» (Jeklin 2015). Tudi Danica Petrovič Jane ne vidi kot tipično ženske«:

Tako Jana kot kasneje Modna Jana sta se otepali omalovažujočega kvalifikatorja »ženska«. Jana je hodila v parlament, na proteste ... in obravnavala vse družbene teme, od davkov do šol, naša zapoved je bila le, da je treba pisati tako, da bodo bralci – ne samo bralke - razumeli. In v poznih 80. letih, ko je bila Slovenija polna civilnodružbenega dogajanja, je takšna Jana res imela veliko bralcev in bralk. Tudi med kolegi v Delovi hiši je Jana veljala kot medij, ki se ga ne podcenjuje. Bili smo aktualni, kritični in včasih veliko bolj prodorni kot »resn«, torej bolj moški mediji (Petrovič 2015).

5.3.3 Položaj novinark pri medijski hiši Delo

Potem, ko sem v okviru prvih dveh raziskovalnih vprašanj skozi intervjuje odkrila izkušnje in stališča novinark glede dihotomije moško-žensko v navezavi na tematska področja in slog novinarskega pisanja, sem se posvetila bolj podrobnim vprašanjem glede položaja novinark, da bi ugotovila, kako novinarke medijske hiše Delo ocenjujejo svoj status v tradicionalno moškem novinarskem poklicu in tisku kot najstarejšem mediju, v katerem so moški "vladali" najdlje. Če se navežem na znanstveno literaturo, naj spomnim, da so ženske novinarke prej in lažje sprejeli na radiu in televiziji, medtem ko so časopisi celo v obdobju vojn na teren raje pošiljali moške, čeprav jih je med novinarji primanjkovalo (Chambers in drugi 2004).

5.3.3.1 Novinarski odnosi: odnosi z moškimi kolegi in nadrejenimi

V začetku 60. let so bile novinarke povsem enakovredne novinarjem, kljub temu, da so bile v manjšini, povzema Dušan Benko (2015), ko pravi: »Ženske niso bile zapostavljene, njihova mnenja pa so bila enakovredno upoštevana. Mislim, da diskriminacij ni bilo, se ne spominjam, da bi se katera počutila užaljeno ali zapostavljeno.« Tudi Albina Podbevšek Adamič in Bernarda Jeklin pravita, da sta v novinarstvo prišli povsem brez predsodkov in da sta se z moškimi na splošno zelo dobro razumeli. »Vedno sem se raje družila z moškimi kot z ženskami ... hodili smo skupaj na pijače, čeprav nisem popivala tako kot oni. V bistvu sem imela pri moških prednost, predvsem kadar sem spremljala šport ali ko je bilo kaj problematičnega, sem šla h kolegu z Dela, da mi je kaj povedal oziroma pomagal,« pravi Podbevšek Adamič (2015), a hkrati dodaja, da »je bilo med kolegi tudi nekaj domišljavih starejših, predvsem so bili to fotoreporterji. In pa moški kolegi so mi bili mogoče malo zavistni zaradi mojega znanja. Kolegi so mojo diplomu stalno dajali v nič, tako da o tem

nisem govorila.« Bernarda Jeklin (2015) pa pravi: »Takrat, ko sem jaz začela, torej zgodnja 60. leta, sem bila mogoče marsikateremu moškemu moteča, mogoče so imeli celo odpor do tega, da opravljam moški poklic, ampak pokazal mi pa ni nihče nič. Z moškimi nisem imela konfliktov, imela pa sem konflikt na Tedenski tribuni, takoj ko sem odšla s časopisa Delo. Ampak zanimivo, to ni bil seksistični konflikt, temveč konflikt s še eno močno in ugledno novinarko, Olgo Ratej.« Obe novinarki potrjujeta, da sta se v moški družbi odlično znašli in da sta se pravzaprav raje družili z moškimi kot z ženskami, so se pa vedno našle izjeme, s katerimi se nista razumeli, vendar je tako tudi med ženskami, včasih še huje, sta še povedali. Podobne izkušnje ima tudi Alenka Puhar (2015), ki strne: »Zaradi svojega spola sem imela precej manj težav kot zaradi svojih nazorov.« Marjeta Novak Kajzer in Mojca Drčar Murko imata glede kolegijskih odnosov nevtralne oziroma pozitivne izkušnje. »Nikoli nisem občutila, da bi novinarke imele poseben status med kolegi, ne v negativnem in ne v pozitivnem smislu,« pravi Novak Kajzerjeva (2015), Drčar Murko (2015) pa dodaja, da »čeprav so bili zvečine moški, to ni motilo kolegijskih odnosov, niti z nadrejenimi. V primerjavi s sedanjimi razmerami bi rekla, da smo imeli v novinarskem kolektivu zgledne, tovariške odnose. Razlike med nami so bile, a zaradi različnih značajev in znanja, ne pa zaradi spola, porekla in poznanstva. Škoda, da tega kapitala nismo uporabili ob spremembi sistema leta 1991 in ga naprej plemenitili.« Tudi Danica Petrovič v novinarstvu nikoli ni čutila nikakršnih razlik, ki bi izvirale iz spolne identitete, še več, za svoje delo je bila pogosto pohvaljena: »Zlasti v zgodnjih, bolj udarnih letih, zaradi ostrih in mladostno pogumnih komentarjev in člankov, so mi moški kolegi velikokrat po moško dali kompliment s klasičnim pouličnim priznanjem: Ti si ena redkih, ki ima jajca. Mislim, da se položaj žensk v novinarstvu v ničemer ni razlikoval od položaja moških« (Petrovič 2015). Po opravljenih intervjujih ugotavljam, da je vsem intervjuvanim novinarkam skupna zlasti samozavest in ambicioznost, kar ponazarja tudi odgovor Silve Čeh (2015): »Velike razlike med moškimi in ženskami ni bilo čutiti, to je bila bolj stvar neke novinarske in splošne ambicioznosti, ki jo tak poklic zahteva. Gotovo smo to v različnih življenjskih obdobjih različno uspešno uveljavljali, odvisno je tudi od krogov, v katere padeš ali pa nočeš. Bolj si samostojen ali samostojna, težje je uspeli. A se tudi vztrajnost obrestuje.« Večji pomen sposobnosti in ambicij nasproti pomenu spola sta izpostavili tudi Tanja Jaklič in Romana Dobnikar Šeruga (2015), ki pravi:

Nikoli nisem imela občutka neenakopravnosti, čeprav sem bila v zunanjepolitični redakciji z izjemo Mojce Drčar Murko edina ženska. Jaz osebno, kot odgovorna urednica Nedela in kasneje Dela, nikoli nisem presojala ne novinarjev, ne urednikov po spolu, ampak samo po sposobnostih. In po moji oceni so se ženske kot urednice v povprečju

izkazale za bistveno bolj delavne, zanesljive, organizirane ... Sicer pa bi bilo za mnenje o ženskah treba vprašati moške kolege – jaz nikoli nisem čutila, da bi oni menili, da so ženske kolegice manjvredne ali manj sposobne, če je kdo tako mislil, je očitno zadržal zase. Nikoli nisem imela izkušenj s spolnim nadlegovanjem ali namigovanjem in se tega tudi pri kolegicah ne spomnim.

Intervjuvane Delove novinarki torej nimajo izkušenj s sovražnimi in seksističnimi komentarji ter nespodobnimi namigovanji oziroma ponudbami, prav tako moški niso ogrožali njihove kredibilnosti, kar je v nasprotju z ugotovitvami Carterja in drugih (1998), ki so s pregledom po različnih državah ugotavljali, da so seksistični predsodki glede strokovne usposobljenosti novinark še vedno pogosti. Bi pa pri tem opozorila na dejstvo, da so bile novinarske redakcije še vedno bolj ali manj podvržene moškim normam, vrednotam in tradicijam, ki so se jim novinarki prilagodile. Morda ne ravno prilagodile, vsekakor pa je bila njihova vključenost v novinarsko okolje lažja in boljša, če so imele, kot pravi Bernarda Jeklin, moško psiho. Novinarke niso ravno prestajale iniciacij, da bi bile sprejete v moški krog, kot to opisuje van Zoonen (1998, 33), jim je pa skupna odločnost, ambicioznost, samostojnost, drznost, kar bi lahko opisali kot moške lastnosti, saj, kot je povedala Danica Petrovič, so v tem smislu dobivale tudi pohvale s strani moških kolegov: »Ti si ena redkih, ki ima jajca« (Petrovič 2015). Novinarke so bile torej zelo prilagodljive, v smislu, da so se dobro znašle v pretežno moškem okolju, ki je bilo nasičeno z moškimi vrednotami, saj kot pravijo, pri časopisu Delo ni bilo prostora za razne čustvene reportaže, subjektivne, poglobljene teme, ampak je šlo za resne, objektivne, dnevne novice.

5.3.3.2 Izzivi novinark na poklicni poti

Glede na prebrano literaturo je bila uredniška kultura skozi zgodovino opredeljena pod moškimi pogoji. Skozi intervjuje sem lahko razbrala, da so novinarki morale imeti zelo močan značaj, da so držale korak z moškimi kolegi v tradicionalno moškem novinarskem poklicu, čeprav same pravijo, da niso bile tako ali drugače presoјane na podlagi spola. Da je uspešnost v poklicu predvsem odvisna od značaja vsakega posameznika oziroma posameznice, se je pokazalo tudi, ko sem novinarki povprašala o posebnih izzivih, s katerimi so se morale soočati kot ženske. Albina Podbevšek Adamič (2015) pravi, da »je novinarstvo samo po sebi izziv in tudi način življenja. Nikoli nisem bila feministka, imam pa v sebi neko ženstvenost. Vedno sem bila odločna, moj način me je daleč pripeljal. Moj pristop in smisel za humor, saj sem se vedno znala tudi pošaliti na svoj račun. Pomagal mi je tudi šport –

petkrat sem bila svetovna prvakinja v novinarskem smučanju, zaradi česar sem dobivala mnoge čestitke.« Spoštovanje si je moral prislužiti vsak novinar, ne glede na spol, tako tudi Barbara Jeklin pravi, da je bilo šikaniranja žensk na delovnem mestu zelo malo, »si pa v novinarstvu moral imeti zelo trdo kožo, saj je bilo okolje tekmovalno« (Jeklin 2015). Nekoliko drugače se je glede tega izrazila Albina Podbevšek Adamič (2015):

Bom rekla nasprotno – ni treba imeti trde kože, samo pokončnost moraš imeti. Tudi, če te kdo zmerja, moraš imeti glavo pokonci in se ne smeš spustiti na njegov nivo. Treba je ohraniti neko dostojanstvo, čeprav danes tega manjka, prehitro se klone in spusti na raven zmerjanja [...] Tukaj moram malo omeniti moški šovinizem; ko sem v Makedoniji spremljala vojaške manevre, sem zahtevala, da tudi meni dajo uniformo in čin. Ker so me le tako spoštovali. Povsod si moral doseči spoštovanje, sploh če si bil edina ženska.

Pri tem Albina Podbevšek omeni še incident, ki se ji je zgodil v mladih letih, ko je pokrivala špansko revolucionarko Dolores Ibárruri:

Z veseljem sem prevzela to nalogo in vse preštudirala ... tako me je impresionirala, da sem še hčerki dala ime Dolores. Ko sem napisala reportažo, je vmes skočil zelo slaven novinar, ki je bil takrat celo dopisnik v Parizu. Jasno, da je bil daleč nad mano. Hotel je imeti vse ekskluzivne teme in se mu je zdelo ponižujoče, da bi me o tem vsaj obvestil – le prinesel je intervju, ki je bil potem objavljen. Je pa urednik centralne redakcije potem uredil, da je bil moj intervju objavljen v glavnem hrvaškem časopisu Vjesnik. Tako je bilo, en moški te je brcnil, drugi te je pa pobral (Podbevšek Adamič 2015).

Marjeti Novak Kajzer pa se ni bilo treba nikomur dokazovati, saj je, kot pravi, v novinarstvo prišla z nekajletnimi profesionalnimi izkušnjami z drugih področij, zlasti profesure doma in na tuji univerzi: »Imela sem več kot dovolj formalne izobrazbe, dobra popotnica je bila tudi znanje tujih jezikov ... tudi pri kolegicah nisem opazila, da bi se kot novinarke morale posebej potrjevati« (Novak Kajzer 2015). Te izkušnje pa so nekoliko v nasprotju z izkušnjami Albine Podbevšek Adamič, ki je povedala, da je šlo moškim nekoliko »v nos« ravno njeno znanje: z diplomom iz ekonomije in kasneje z narejeno Višjo politično šolo (oddelek Novinarstvo) je bila ena redkih diplomiranih novinarok in povrh vsega še ženska. Kot pravi, je na šolo hodilo tudi veliko kolegov, ki pa nikoli niso diplomirali: »Ženske imamo prednost, da lahko naredimo več stvari hkrati. Jaz sem hodila na predavanja, zraven pisala na Delu, se učila jezikov in v Parizu doštudirala francosko literaturo. Ko sem prišla iz Sorbonne pa so mi

na RTV Slovenija⁵ rekli, da bi morala iti za profesorico, ne za novinarko, nato pa omenili, da me bodo dali v dokumentacijo. Seveda sem jokala, bilo mi je zelo hudo, bila sem brez službe,« pove Podbevšek Adamičeva (2015), ki se je potem oglasila na Delu, kjer je prej že pisala kot študentka: »Na Delu so me vprašali: Ja kje pa si hodila, ko te ni bilo? Danes imaš službo, ne jutri. Ko sem omenila, da imam štipendijo na RTV, so rekli, da jim bodo vse plačali. Kasneje sem izvedela, da me urednik z RTV-ja ni maral, ker ni imel diplome in si je celo življenje želel znati francosko. To je kar bila moška zavist« (prav tam).

Posebnih izzivov za novinarke pa ni zaznala Mojca Drčar Murko, saj pravi, da so bili pogoji enaki za moške in ženske. »Omejena svoboda tiska je med nami bolj kazala razlike v pogumu in spretnosti izražanja kot v spolu, če odmislim dejstvo, da so si novinarke manj prizadevale za položaje. Novinkam ni bilo treba imeti trše kože kot novinarjem, so pa nekatere ženske delovale bolj odločneje v primerjavi z večino kolegov, torej so bile pripravljene prenesti več sitnosti kot moški« (Drčar Murko 2015). »Novinarski poklic zahteva trmo povsod, tudi pri dokazovanju,« pa pravi Silva Čeh (2015) in nadaljuje: »Pri tem ti lahko pomaga tvoja nadarjenost za pisanje, hitra reakcija, občutek, da se kje kaj na novo kuha, občutek, kdo so akterji, informatorji, ki jim zaupaš. Za ta poklic je potrebna trda koža, nenehno izobraževanje, nenehno sledenje vsemu možnemu. Trda koža pa je najbolj potrebna, ko se začnejo pritiski s sodišči in ti pri tem za povrh ob strani ne stoji uredništvo« (prav tam).

Vprašanje dokazovanja novinarske profesionalnosti lepo povzame Romana Dobnikar Šeruga, ki izpostavi pomen sposobnosti novinarja, pa tudi primernih okoliščin, ko pravi: »Če smo ženske napredovale, je bilo zame priznanje sposobnosti, ki smo jih imele. Osemdeseta in devetdeseta leta so bila polna priložnosti za novinarje, šele nekje leta 2005 se je začela čutiti kriza v časopisnem novinarstvu. Že v devetdesetih letih je veliko žensk postalo tudi urednic (tudi odgovornih) v medijih, ki so veljali za drugo ligo, na primer Delove priloge in Nedelo« (Dobnikar Šeruga 2015). Novinarke so tako izpostavile različne izkušnje, diskriminacije na podlagi spola sicer niso prepoznale, je pa bilo veliko dokazovanja »novopečenih« novinarjev, ki so si morali pridobiti spoštovanje starejših kolegov. Ob tem, kot pove Albina Podbevšek Adamič, so starejši, ugledni novinarji morda žensko gledali še nekoliko bolj zviška, predvsem, kadar je prevzemala moške ali ugledne teme (šport in ekskluzivne tematike kot v njenem primeru vojaški manevri in ugledni intervju). Nekaj »konfliktov« je imela tudi s

⁵ Kjer je pred tem delala kot štipendistka (Podbevšek Adamič 2015).

»starejšimi uglednimi fotoreporterji, ki jim je šlo še zlasti v nos, ko sem sama začela fotografirati« (Podbevšek Adamič 2015).

5.3.3.3 Stališča novinark glede usklajevanja kariere in družinskega življenja

»Ženske in moški nikoli ne bomo izenačeni, zato ker moški ne morejo roditi otrok,« je navrgla ena od novinark, ko sva se pogovarjali o težavah, s katerimi so se ženske soočale, če so si ob karieri želele ustvariti še družino. O družinskem položaju novinark sva razpravljala tudi z Dušanom Benkom, ki je povedal, da so bile vse novinarke (Marija Namorš, Marija Robek, Aca Stanovnik Semič, Stanka Godnič in Vera Kuhar) večino časa tako ali drugače samske (Marija Namorš in Vera Kuhar sta bili ločeni, Aca S. Semič pa je postala vdova, ko je bila urednica), ko so se posvečale novinarstvu, razen Marina Golouh, ki jo je izpostavil kot primer novinark, ki je po poroki s (takratnim dopisnikom) Titom Vidmarjem odšla z njim v Moskvo in se tudi po vrnitvi ni vrnila v novinarski poklic, temveč se je posvetila materinstvu (Benko 2015).

Kot sem ugotovila, je bilo nekdanj novinarke nekoliko težje usklajevati kariero z družinskim življenjem že zaradi tega, ker niso imele vseh prednosti oziroma možnosti, ki jih danes prinaša sodobna tehnologija, in zaradi katere je novinarski poklic nekoliko bolj fleksibilen. Ker vse novinarke razumejo novinarstvo kot poslanstvo, ki te spremlja 24 ur na dan, brez privilegijev, kot je pomoč starih staršev, niso zmogle hkrati opravljati poklica in imeti družine. Tako pravi Albina Podbevšek Adamič (2015): »Novinarke je bilo v tem primeru mnogo težje. Poznam ženske, ki zaradi kariere niso šle v zakon in niso imele otrok. Ali pa so se odpovedale karieri in službi. Jaz sem imela takšno taščo, da sem bila privilegirana, saj nam je zelo pomagala. So pa tudi ženske izkoriščale svoj status, češ da ne morejo zvečer na teren, ker otrok dobi napad histerije, če je ni doma ... takrat sem imela tega dovolj. Meni ni problem na teren, pa sem imela dva otroke doma.« Bernarda Jeklin pa pravi, da ni bil problem le v usklajevanju družine in poklica, ampak tudi v tem, da mnogim ženskam novinarski način življenja ni ustrezal: »Novinarstvo je veljalo za tak poklic ... ne nedostojen, saj smo bili novinarji kar ugledni, ampak malo problematičen. Že zaradi nepredvidljivega urnika, nočnega dela, pijače, veliko je bilo terenskega dela ... in ženskam to ni pasalo oziroma se jim je zdelo, da to ni zanje« (Jeklin 2015). Marjeta Novak Kajzer pa podobno kot Albina P. Adamič pove, da je bilo včasih ženskam veliko težje. Sploh v času poklicnega vzpona je bilo težko imeti družino, pri tem je bila zlasti pomembna podpora partnerja:

Prepričana sem, da je bilo zlasti v preteklosti ženskam veliko težje usklajevati kariero z družinskim življenjem kot moškim, saj smo praviloma morale prevzemati večji del družinskega bremena kot danes. Jaz sem si sicer družino ustvarila kar pozno in otroka rodila, ko je bilo že kar nekaj let poklicnega udejstvovanja za menoj. Negativna plat tega pa je, da z možem nisva imela pomoči oziroma zlasti za novinarski poklic tako priročnega varstva starih staršev. Lažje mi je gotovo bilo ob enem otroku in glede na to, da je bil tudi mož dolga leta novinar in je zlahka razumel posebnosti in potrebe takega poklica, od nedeljskih dežurstev, potovanj, spremljanja dogodkov ob najrazličnejših urah in po različnih krajih in nasploh neurejenega urnika. Razpetost med poklicnim življenjem in družino mi je pozneje olajšalo še osem let urednikovanja književnih listov, ker je s tem odpadla glavna terenska dela (Novak Kajzer 2015).

Več novinark je omenilo, da so se ženske pogosto odločale za pisanje na področju kulture in da delitev novinarjev po tematskih področjih ni bila stvar načrtne politike, ampak večinoma izbira novinarjev samih. Tako je tudi Romana Dobnikar Šeruga omenila, da so se novinarke prijavljale na Nedelo, ker »jim je bilo biti novinarka na Nedelu lažje uskladjivo z družinskim življenjem. Med tednom je bil bolj ali manj fiksni delovni čas, ki se konča ob določeni uri v zameno za pogosto delo v soboto« (Dobnikar Šeruga 2015). Pri tem še pove, da »se ženske na primer niso odločale za dopisništvo v tujini, ker to ni bilo združljivo z družinskim življenjem: namreč v primeru odhoda dopisnika v tujino se mora partner vsaj za nekaj časa odpovedati svojemu delovnemu mestu oziroma karieri. To se je v primeru ženske z družino zgodilo zelo redko, primer je Mojca Drčar Murko, tu in tam so v tujino odhajale samske ženske. Tudi sama sem se dopisniškemu mestu odpovedala, ker družina ne bi mogla z mano« (prav tam).

Novinarke Drčar Murko, Petrovič in Čeh, ki so delovale oziroma še delujejo na področjih dopisništva, notranje politike in gospodarstva, pa izpostavljajo zlasti strast oziroma predanost novinarskemu poklicu. Tako so povedale Silva Čeh (2015): »Mislim, da je bilo na splošno ženskam težje, odvisno pa je tudi od vsake posameznice. Predanost novinarskemu poklicu je bila zame skoraj zasvajajoča in pogosto prepozno ugotoviš, da zunaj cvetijo češnje«, Mojca Drčar Murko (2015): »Kot povesod drugje, smo imele novinarke zvečine večje domače obremenitve, a tudi prednost, da smo si lahko delo razdelile in delovni čas prilagodile. Delo je moralo biti opravljeno in je tudi bilo«, in Danica Petrovič (2015):

Novinarstvo je razdrlo, pa mogoče tudi napletlo marsikateri zakon, in življenjski sopotniki, ne glede na status (poročeni, neporočeni) so, prav tako kot otroci novinarjev,

morali živeti s tem, da novinarstvo nima osemurnega delavnika in da posebej tisti novinarji, ki svojega dela niso razumeli kot službo, ampak kot poslanstvo, so tudi dolgo po zaključku redakcije s svojimi kolegi premlevali, debatirali, se prepirali, modrovali o temah, ki so jih žulile. In s polno glavo hodili tudi domov. Novinarstvo vsekakor ni poklic, ki bi omogočal mirno in urejeno družinsko življenje. Lahko je pa zanimivo, sploh, če tudi partner dela kaj sorodnega. Pri nas doma je na srečo tako.

»Novinarstvo je poklic, ki ga ne zapustiš nikoli, ne zvečer, ne zjutraj, ne med prazniki,« pravi Tanja Jaklič (2015). In čeprav je enako veljalo tako za moške kot za ženske, so slednje (in tako je po pričevanjih novinark še danes) težje prepričale svoje partnerje, da se odrečejo karieri, zato so tudi delovale na področjih s fleksibilnejšim delavnikom, v kolikor so imele družino, tiste, ki so si kariero še izgrajevale, pa so z družino raje počakale, če doma niso imele "razumevajočega" partnerja ali pomoči oziroma varstva starih staršev.

5.3.3.4 Novinarke in stekleni strop

Nesorazmerno število diplomiranih novinark in žensk, ki se dejansko zaposlijo v novinarskem poklicu, ni edini odraz slabega poklicnega položaja novinark, saj problem predstavlja tudi stekleni strop oziroma nezmožnost napredovanja žensk na vodilne položaje. V zadnjem desetletju sicer na vodilnih položajih imamo tudi novinarke (če se spomnimo, do leta 2010 ni bilo odgovorne urednice Dela, glavni uredniki pa so bili skozi zgodovino tudi sami moški), a je njihovo število še vedno veliko nižje, če ga primerjamo s številom moških.

Ko sem glede razlogov oziroma mnenja, zakaj v celotni zgodovini časopisne hiše Delo ni bilo žensk na položaju glavne ali odgovorne urednice, povprašala Dušana Benka, je odgovoril, da to ni bilo nenavadno, glede na nizko število žensk v novinarstvu nasploh. Ženske so v večjem številu začele prihajati šele z nastankom ženskih revij: »Tam so bile same ženske. Bernarda je na primer prevzela glavno urednikovanje Jane, ona jo je vodila in pravzaprav ustanovila. Bila je tudi urednica Lady, jih je imela kar več pod oblastjo. Tudi potem za Bernardo so bile pri revijah vedno le ženske glavne urednice, le enkrat je bil odgovorni urednik ene od teh ženskih revij moški« (Benko 2015). Zanimiv pogled na stekleni strop in uredniške položaje pa ima ravno omenjena Bernarda Jeklin (2015):

... glavni urednik Dela mora biti moški. Jaz mislim, da paše na to funkcijo, pa sem sicer takšna emancipiranka, da se kar kadi. Ampak tukaj mi gre pa na živce, da so danes same

ženske.⁶ Ženski princip se čuti, jaz pa nimam nobenih ženskih hormonov, to vejo vsi, ki me poznajo. In dejansko ženska pristopa drugače, druge stvari jo zanimajo, drugače doživlja tematiko, se bolj identificira in pogloblja. Idealno seveda je, če pišejo moški in ženske. Ampak za enkrat še vedno raje vidim, če je glavni urednik moški.

Ko smo se pogovarjali o razlogih za stekleni strop oziroma ali je sploh obstajal, sta bili složni Albina Podbevšek Adamič in Bernarda Jeklin, ki pravita, da so si ženske velikokrat same naredile ta strop, tudi zaradi družine. »Jih poznam kar nekaj, ki so se odrekle boljšemu položaju, čeprav so jim ga ponudili. Zdaj je sicer več žensk na vodilnih položajih, ampak to zato, ker je več žensk v javnosti nasploh. Pa še vedno jih je premalo ...« (Podbevšek Adamič 2015). Za primanjkljaj žensk na vodilnih položaj naj bi bile krive tudi razmere, saj ko nekega položaja nisi sprejel, na primer zaradi družinskih razlogov, ti ga ob naslednji priložnosti niso več ponudili. Da so si bile ženske povečini krive same, meni tudi Bernarda Jeklin (2015):

... mene so dobesedno rinili naprej, saj nisem hotela biti urednica, niti direktorica, pa čeprav so rekli, če bi bila. V te steklene strope prav nič ne verjamem. Pri revijah smo bile same ženske. V vseh letih, ko sem bila urednica in zraven še direktor revij, sem videla kup talentiranih žensk, ki sem jih hotela poriniti naprej na odgovorna mesta. Pa se je na določeni točki ustavilo, ženske so se ustrašile, ne vem točno česa in niso hotele naprej. Ali je bila to pomanjkljiva samozavest, ki pa ni imela priti od česa, saj je družba ženske politično zelo rinila naprej? Ne vem. Horizontalno so delovale odlično, vertikalno pa sploh ne. Čim začneš lesti navzgor, si vedno bolj sam. Odpadejo kolegice in kofeti, okoli tebe se pojavlja vedno več ljudi, ki jih ne poznaš, vedno več moških ... Jaz nisem nikoli doživela, da bi mi skušali streči po karieri in sem se vedno neprimerno bolje počutila med moškimi, ampak za druge ženske je bilo pa to grozno. Ustrašile so se izolacije in na neki točki preprosto izginile.

Marjeta Novak Kajzer pove, da marsikatera ženska iz njene generacije ni želela prevzeti uredniškega mesta (mednje sodi tudi sama), »saj dokler si mlad, te bolj zanima terensko delo in pisanje« (Novak Kajzer 2015), kar potrjuje tezo prejšnjih sogovornic, da ženske same niti niso želele višjih položajev. Nato pa še doda, da je bil »najpomembnejši razlog, da je bilo zlasti mesto glavnega in odgovornega urednika v moških rokah nekoč povsem politične

⁶ Govora je bilo o tem, da je danes veliko več žensk zaposlenih v medijskih podjetjih, tudi na višjih položajih – pri tem je Bernarda Jeklin povedala, da so včasih na Delovih prireditvah, ki jih obiskuje (Delova osebnost leta in Kresnik), povabljenec pričakali »ugledni gospodje, novinarske legende. Sedaj pa tam stoji pet žensk, niti enega moškega več ni. Lansko leto sem se skoraj zjokala« (Jeklin 2015).

narave, žensk pa je bilo takrat v politiki malo. Glavni in odgovorni urednik sta v prejšnjih časih morala imeti politično zaledje, torej je to nekdam lahko postal samo zelo preverjen kader« (Novak Kajzer 2015). Tezo o neprilagodljivosti žensk in političnih razlogih je omenila tudi Mojca Drčar Murko (2015), ki pravi, da do devetdesetih let prejšnjega stoletja stekleni strop ni obstajal: »Če bi ženska novinarka pokazala več prilagodljivosti do politike in ambicij za vodenje, bi bila zlahka sprejeta kot vodilni kader. Težava z vplivnimi Delovimi novinarkami je bila ta, da so bile bistveno manj prilagodljive, bolj nekompromisne, ko je šlo za bistvene stvari v novinarstvu, in tudi bolj dosledne. Nemara so se tega bali v kolektivu, ker so vedeli, da bi previsoka smreka pritegnila preveč strel, kar bi hipotetično obremenilo cel časopis« (prav tam). Z obema se strinja tudi Romana Dobnikar Šeruga (2015): »V Delu so bili vrhovi vedno trije: generalni direktor, odgovorni urednik Dela in odgovorni urednik Slovenskih novic. Ne morem zares objektivno oceniti, zakaj žensk ni bilo na samem vrhu vse do leta 2010 in kasneje. Z izjemo Mojce Drčar Murko se ne spomnim nobene morebitne kandidatke. Mislim pa, da je vendarle šlo za boys club, da se je vrhove zbiralo med tistimi, ki so se sukali v določenih, tudi političnih krogih.«

Danica Petrovič in Tanja Jaklič sta kot razlog, da danes več žensk prihaja na vodilne položaje, navedli dejstvo, da se je uredniški izbor v zadnjih 20 do 30 letih feminiziral. »Zadnja leta so na vrhu ženske zato, ker moški nočejo sprejeti odgovornosti, nekdo pa pač mora voditi časopis,« pravi Danica Petrovič (2015), Tanja Jaklič (2015) pa dodaja: »Mislim, da je šlo bolj za naključje. Ko je zmanjkalo moških za to funkcijo, smo poskusili z ženskami ...« in nato potrdi še tezo Bernarde Jeklin glede primernosti žensk za vodilne položaje: »...ženski in moški princip vodenja sta si precej različna in večkrat pomislim, da je moški za večje sisteme, za večje hierarhije celo boljši. Ženske smo čustvene in prav zato marsičesa ne moremo izpeljati. Moški pa so bolj odločni in gledajo naprej« (Jaklič 2015).

Chambers in drugi (2004, 83) so se s pojmom stekleni strop nanašali na nevidno, a nepremagljivo oviro, ki je ženskam onemogočala dostop do najvišjih položajev, to ovira pa naj bi bila ustvarjena umetno in temeljila na pristranskih odnosih in takšni organizaciji dela, ki ženskam preprečuje napredovanje in jih ovira pri prevzemanju nalog, ki bi vodile k strokovnemu razvoju in samo-promociji. V slovenskem novinarstvu pa se zdi, da je stekleni strop, ovira, ki ženskam onemogoča prihod na vodilne položaje, pravzaprav ustvarjena s strani žensk. Vse novinarke so potrdile, da žensk zaradi spola niso omejevali, če so se želele povzpeti po poklicni lestvici, ampak je bila ta stagnacija na delovnem mestu oziroma premik

zgolj po horizontalni liniji bolj izbira novinark samih. Razlogi, ki jih novinarke naštevajo, pa so različni: nekatere trdijo, da so boljše delovno mesto zavrnile zaradi družine, druge pravijo, da so se ženske preprosto ustrašile samostojnosti in odgovornosti oziroma tega, da bodo ostale brez zaledja novinarskih kolegic in jih bodo višje na lestvici obkrožali le moški novinarji. Zanimivo pa je tudi stališče nekaterih novinark (tako starejših kot tudi mlajše), ki pravijo, da so za uredniški položaj še vedno primernejši moški, saj so bolj odločni, objektivni in lažje izpeljejo stvari, medtem ko se ženske hitreje identificirajo, poglobljajo in so bolj čustvene (Jeklin in Jaklič 2015).

5.3.3.5 Stališča o položaju novinark nekoč in danes

O feminizaciji novinarstva se veliko govori zlasti v zadnjih desetletjih, zato ni nenavadno, da so jo omenile tudi Delove novinarke. Pri Delovi kadrovske službi sem sicer dobila podatek, da je bilo na dan 31. 7. 2015 izmed vseh novinarjev 46,35 odstotkov žensk in 53,65 odstotkov moških, kar je za današnje čase relativno nizka številka, je pa žensk v medijih bistveno več kot nekdanj. Že skozi pregled literature sem lahko razbrala, da se ženske pojavijo v medijih, ko se stanje slabša in ko se stvari zaostrujejo (Grayzel 2002; Chambers in drugi 2004; European Institute for Gender Equality 2014). So neke vrste »krizne menedžerke«, ki do veljave pridejo v obdobjih, ko družbeni status določenega poklica upada in, kot se je izrazila Tanja Jaklič, ko zmanjka moških za določeno funkcijo. Marjeta Novak Kajzer tako pravi, da smo danes že tik pred tem, da bodo ženske v (tiskanih) medijih prevladale: »Pogledala sem včerajšnje in današnje Delo⁷ in članke na prvi strani so napisale samo novinarke, kar se nekoč nikoli ni zgodilo. V današnjem Delu je prispevke napisalo 24 žensk in 28 moških, ki so še vedno prevladujoči na športnih straneh, medtem ko v Sobotni prilogi Dela zelo velik del odmevnih intervjujev danes napišejo novinarke« (Novak Kajzer 2015). Poleg tega da se je poklic feminiziral, novinarke povedo tudi, da je danes na splošno stanje v novinarstvu tako slabo, da težko govorimo o boljšem položaju, ki naj bi ga ženske dosegle, če sodimo le po tem, da se je njihovo število v poklicu povečalo in da jih je več na vodilnih pozicijah. »Ženske niso danes nič na boljšem, ker je novinarstvo nasploh na psu. Obstajajo izjeme, ki se imajo za neke legende in mogoče imajo posebne pogodbe, ampak ti izumirajo. Danes imamo internet in vsak lahko piše, kar želi,« pravi Podbevšek Admič (2015) in dodaja:

Situacija v novinarstvu je grozna, mene je prav sram povedati, da sem novinarica, saj je novinar danes lahko vsak. Včasih smo imeli diferenciacijo glede znanja oziroma glede na

⁷ Delo z datumom 19. in 20. 8. 2015.

diplomo. Ko sem jaz diplomirala, sem dobila za 4-odstotke višjo plačo, potem pa še za vsak jezik, ki sem ga znala, 1-odstotek več. Ko pa so prišli na prestol uredniki in urednice brez diplom, je nivo zelo padel. Tako so začeli zaposlovati vse, medtem ko mene ne bi nikoli zaposlili, če ne bi imela diplome.

Tudi Bernarda Jeklin se z obžalovanjem spominja nekdanjih časov:

Ko sem nekdanj povedala, da sem novinarka, so bili vsi začudeni, ampak ne podcenjujoče, ker smo novinarji kar visoko kotirali. Takrat smo bili gospodje, da nikoli več tako. Težko primerjamo današnje čase z nekdanjimi, saj so povsem drugačni, preluknjani z denarjem in zaslužki ... včasih je bilo neprimerno bolj prijetno. Z novim družbenim redom pa so se na dan prebile zadeve, ki včasih niso imele nobenega vpliva. Pokazal se je grozni slovenski značaj: zavist, nevoščljivost, takšna in drugačna sovraštva, vse gre po liniji najmanjšega odpora, nihče več te ne pohvali. Danes je bitka vseh proti vsem (Jeklin 2015).

Marjeta Novak Kajzer pa na današnji položaj tako žensk kot tudi moških v novinarstvu gleda z dveh vidikov:

Mislim, da imajo danes ženske in moški boljši položaj v tiskanem novinarstvu, saj so z novo tehnologijo informacije lahko dosegljive in jih lahko hitreje nadgradiš. Po drugi strani pa so se razmere za oba spola v tem poklicu tudi poslabšale, saj je pogosto diktat lastnikov prehud, tako glede vsiljevanja vsebin, kot tudi groženj z odpuščanjem. Kot lahko spremljam v pokoju, je tudi vedno manj možnosti (morda v teh časih tudi pripravljenosti) za poglobljeno, jezikovno izčiščeno pisanje in resno raziskovalno novinarstvo (Novak Kajzer 2015).

»Kakovost položaja se z naraščanjem številčnosti ni izboljšala, ni pa odvisna le od razmer v novinarstvu,« pravi Mojca Drčar Murko (2015) in pri tem izpostavi spremembe v odnosu med spoloma. »Ta odnos se je spremenil,« pravi, »vendar ne na bolje« (prav tam). »Za nazaj lahko nemara ugotovim, da je bila moja kolegialna enakopravnost bolj priučena kot doživeta,« še pove in nadaljuje: »V bistvu ne gre za moške in ženske, temveč za splošne človeške kvalitete, spol pa je zaradi globoko ukoreninjenih predsodkov neredko le izgovor z zavrnitev boljšega kandidata za položaj v hierarhiji. Zadnja dva mandata je bilo Delo zaradi uničevalnih potez predhodnih moških urednikov v izjemno slabem finančnem stanju. Ugibam, se moški niso topli za položaj, ker je vladal občutek brezizhodnosti in so zato priložnost dobile ženske?« se

sprašuje Drčar Murko (2015) in pri tem ponovi tezo o ženskah kot kriznih menedžerkah. Da moški nočejo sprejeti odgovornosti, meni tudi Danica Petrovič, ki še pravi, da »so ženske v nevhvaležnih časih na nevhvaležnih mestih in deležne veliko več kritik kot nekoč njihovi moški kolegi. Ko se bodo razmere nekoliko ustalile, se bodo spet opogumili moški ... in tako naprej« (Petrovič 2015). Glede feminizacije novinarstva Danica Petrovič pove, da »so se feminizirali vsi poklici, ki so moške nehali zanimati, bodisi, ker so postali vse slabše plačani – novinarstvo je zagotovo eden izmed njih – bodisi zato, ker so postali preveč utesnjujoči. Tudi to se z novinarstvom zaradi pritiskov kapitala, ki so veliko hujši kot so bili nekdanji pritiski politike, zadnja leta dogaja. Mislim, da bo kriza povzročila razpad medijske krajine« (prav tam). Tudi Romana Dobnikar Šeruga (2015) na medijsko krajino gleda pesimistično, zato težko govori o boljšem položaju žensk: »Ženske prihajajo na vodilna mesta v medijih zaradi finančne, medijske in razvojne krize in posledično vse manjše moči medijev. Zato ta vodilna mesta niso več tako prestižna, ne vplivna, ne dobro plačana kot za časa moških predhodnikov.« Je pa omenjena novinarka izpostavila zanimiv trend, ki so mu priča pri Delu: »Opažam, da ima zelo malo novinark otroke, ta hip je med 150 člani redakcije Dela samo ena novinarka na porodniškem dopustu. Krepi se trend, da se tudi novinarji kot očetje trudijo bolj kot prej za družinsko življenje. Praktično vsi izkoristijo pravico do očetovskega dopusta; tako se je zgodilo, da je bilo hkrati kar nekaj novinarjev na očetovskem dopustu« (Dobnikar Šeruga 2015). To je zanimiv podatek, zlasti glede na dejstvo, da je žensk, ki prihajajo k časopisu, vedno več, kar je potrdila tudi Tanja Jaklič (2015): »Opažam, da na prakso prihajajo sama dekleta in da so med mladimi sodelavci tudi večinoma ženske ...«

Če so se ženske nekdanj iz takšnih in drugačnih razlogov izogibale vodilnim položajem, danes niti nimajo izbire, saj v medijih, ki se soočajo z vse večjo krizo, prevladujejo. Moškimi novinarski poklic, ki je močno izgubil na prestižu, ni več toliko zanimiv, niti ne želijo prevzemati odgovornosti v kriznih obdobjih. Tukaj pridejo na vrsto ženske, kot že kdaj poprej v zgodovini. Večina intervjuvanih novinark je mnenja, da se je položaj novinarjev (tako moških kot tudi žensk) spremenil na slabše. Čeprav so ženske dosegle večjo enakopravnost v smislu številčnosti, to danes niti ni več takšnega pomena kot je bilo včasih, saj gre za delavna mesta, ki niso več tako zaželeni oziroma kot so povedale novinarke: »Feminizirali so se poklici, ki moškimi niso več zanimivi, ker so slabše plačani« (Petrovič 2015), in pa »mediji imajo zaradi krize vse manjšo moč, zato ta vodilna mesta niso več tako prestižna, ne vplivna, ne dobro plačana kot za časa moških predhodnikov« (Dobnikar Šeruga 2015). Če so bili včasih novinarji (in novinarke) »gospodje«, si danes niti ne želijo oziroma ne morejo biti, kar

je posledica finančne, medijske in razvojne krize pa tudi zahtev trga, ki so jim vsi mediji vse bolj podvrženi.

5.4 Predlogi za nadaljnje raziskovanje

Glede na to, da je področje ženskega novinarstva v Sloveniji slabo raziskano, zaradi česar je težko najti znanstveno literaturo na to temo, je predlogov in možnosti raziskovanja več kot dovolj. V magistrskem delu predstavljam stališča in izkušnje novinark medijske hiše Delo, ki bi jih bilo zanimivo primerjati z izkušnjami in stališči novinark, ki so pisale (in še pišejo) za dnevna časopisa Dnevnik in Večer. Prav tako bi bilo rezultate lahko dopolnili z analizo novinarskih prispevkov, s pomočjo katere bi razbrali, na katerih področjih so novinarke delovale, in kako se je med njimi razlikoval slog novinarskega pisanja oziroma pristop novinark k poročanju. Analizirane prispevke žensk bi nato primerjali z analiziranimi prispevki moških novinarjev, s katerimi bi prav tako lahko opravili intervjuje, da bi pridobili še stališča in izkušnje moških, pa tudi njihova mnenja o novinarkah, ki so delovale in še delujejo v različnih obdobjih.

6 SKLEP

Delež žensk, ki z delom in zaslužkom prispevajo k ekonomskemu položaju svoje družine, je pomemben v vseh sodobnih družbah in vseskozi narašča, saj ženske naše dobe v resnici nimajo možnosti izbire ali zaposlitev ali družina, ampak so prisiljene izbrati oboje (Cigale 1992). Ženske pa si tudi danes, ko se že zaposlujejo v vseh sektorjih, prizadevajo za enakopravnejši položaj, saj ga še vedno niso dosegle, na kar nakazujejo tudi dosedanje domače in tuje raziskave (Mirovni inštitut 2014; European Institute for Gender Equality 2014; Kanjuo Mrčela in drugi 2015). To dejstvo je v nasprotju s prizadevanji, ki so se pričela že v obdobju socializma, ki ga nekateri imenujejo tudi obdobje »državnega feminizma« (Cigale 1992). Socialistična ideologija je namreč spodbujala zaposlovanje žensk, zato je takrat gospodinja imela nižji status kot delavka ali proizvajalka (prav tam), kar potrjuje tudi Mateja Jeraj (2005, 259), ko pravi, da je bilo delo v socialistični Jugoslaviji proglašeno za najvišjo vrednoto. V luči tovrstnih družbenih okoliščin tako ne preseneča, da so intervjuvane novinarke (in novinar) starejše generacije potrdile, da jih na karierni poti nihče ni omejeval, da so bile ženske v poklicu enakovredne moškim (Benko 2015), in da jih je država (pa tudi družba) politično spodbujala oziroma potiskala naprej (Jeklin 2015). Prizadevanja za enakopravnost so namreč v času po drugi svetovni vojni postala glavni del prizadevanj za varstvo človekovih pravic v vseh razvitih državah, nedopustnost kakršnegakoli razlikovanja, tudi po spolu, pa je bila vsebovana že v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah, ki je bila sprejeta leta 1948, leta 1967 pa je sledila še Deklaracija zoper diskriminacijo žensk, ki je zahtevala odpravo vsakršne diskriminacije žensk v družini, na delovnem mestu in političnem življenju (Jeraj 2005, 9). Ženske tako tudi po izkušnjah intervjuvanih novinark niso bile diskriminirane in omejene zgolj na določena področja novinarstva, saj so pokrivalo vsa področja novinarstva, razen področje športa, ki se je dolgo obdržalo v domeni moških.

Kot meni Bernarda Jeklin (2015), so ženske nasploh povsod lahko prišle visoko, pa naj bo kot delavke v tovarnah, računovodkinje, ekonomistke, saj jih na delovnem mestu niso šikanirali, drugače pa naj bi bilo doma, med štirimi stenami, saj je moški žensko želel imeti za štedilnikom (prav tam). Čeprav gre pri tem za osebno mnenje intervjuvanke, velja opozoriti na dejstvo, da je materinska vloga tudi v socializmu ostala najpomembnejša ženska dolžnost, zato ženska zaradi sodelovanja v gospodarskem in političnem življenju nikakor ni smela zanemariti svojih materinskih in gospodinjskih nalog (Jeraj 2005, 124). Temu pritrjuje tudi

Cigale (1992, 42), ki pravi, da je ženskam v socializmu, kljub temu, da so dobile novo odgovornost – zaposlitev, ostala skoraj izključna odgovornost za otroke in za večino del, ki jih zadeva družinsko življenje, kar je razvidno tudi iz odgovorov intervjuvanih novinark, ki so povedale, da so se ženske pogosto same odločale za pokrivanje področij, ki so jim omogočala lažjo združljivost z družinskim življenjem (na primer, raje so se prijavile za delovno mesto v Nedelu in revijalnih prilogah), v veliki meri so se tudi odpovedovale mestom dopisnic (ker družina ni mogla zraven) oziroma, kot povzame Mojca Drčar Murko (2015), so novinarke, tako kot ženske drugod, imele večje domače obremenitve kot moški, čemur so se morale prilagajati, pri tem pa je bilo veliko lažje tistim, ki so uživale podporo partnerja, staršev in družinskih članov (Podbevšek Adamič 2015). Da je področje družinskega življenja za ženske ovira pri sprejemanju in opravljanju odgovornih delovnih funkcij, so povedale tudi anketiranke iz leta 1987/88 (Kanjuo Mrčela 1992). Ženske so namreč »dvojno obremenjene«, kar je znan sociološki pojem, ki označuje dvojno zaposlenost ženske (prav tam), in ki je bil, sodeč po odgovorih Delovih novinark, prisoten vse do danes, ko Romana Dobnikar Šeruga opaza, da se tudi moški vedno bolj angažirajo v družinskem življenju in porodniški dopust vzamejo celo bolj pogosto kot novinarke Dela.

Glede na socialistično spodbujanje žensk k poklicnemu življenju se zdi zanimivo dejstvo, da je bilo zelo malo žensk na položajih odločanja. Kot pravi Cigale (1992), dejstvo, da so v določeni dejavnosti zaposlene večinoma ženske, še ne pomeni, da dejavnost nadzirajo ženske, saj se tudi v čisto ženskih panogah, kadar gre za menedžersko osebje, praviloma iščejo moški. Ob tem doda, da sta stanje v medijih in položaj v izobraževanju najlepši ilustraciji položaja žensk pri delu: med ustvarjalci programa na slovenski televiziji so ženske v prepričljivi večini, na mestih, kjer se odloča o programu, pa jih skoraj ni, prav tako so ženske v prepričljivi večini med pedagoškim osebjem na nižjih stopnjah izobraževanja, medtem ko delež žensk vertikalno (navzgor) pada, kljub temu, da v Sloveniji na višji in visoki stopnji študira več žensk kot moških (prav tam), kar so potrdili tako odgovori intervjuvanih novinark kot tudi raziskava v okviru diplomskega dela, ki jo je opravila Simona Furlan (1989). Maskuliniziranost menedžerskega poklica in dela potrjuje tudi raziskava Enakost spolov na mestih odločanja v gospodarstvu (Kanjuo Mrčela in drugi 2015), ki razloge za manjše število žensk na mestih odločanja išče na treh ravneh (individualni, organizacijski in družbeni). V okviru magistrskega dela bi izpostavila zlasti individualno raven, ki je, kot pravijo Kanjuo Mrčela in drugi (2015, 13), povezana s pomanjkanjem ustreznih izkušenj in kompetenc žensk, z njihovo manjšo ambicioznostjo, samozavestjo, več obveznostmi zunaj delovnega okolja in z

manj voditeljskimi sposobnostmi. Tudi rezultati starejših slovenskih raziskav (Kanjuo Mrčela 1996) kažejo na individualne razloge za majhno število žensk na najvišjih menedžerskih položajih, predvsem družinske obveznosti žensk, pomanjkanje samozavesti, čustvena nestabilnost, majhna pričakovanja ženska, pa tudi obstoj stereotipov o menedžerkah. Ravno iz odgovorov novinark (npr. Jeklin 2015, Podbevšek Adamič 2015, Drčar Murko 2015 in Novak Kajzer 2015) je namreč moč razbrati, da so se ženske na določeni poklicni stopnji ustavile in se niso več premaknile naprej, bodisi, ker niso želele prevzeti odgovornosti in uredniškega mesta zaradi družine, ker niso bile dovolj (politično) prilagodljive, ali pa, ker so izgubile samozavest v strahu pred izolacijo med samimi moškimi, ki so sestavljali »vrhove«. Ženska, ki se (praviloma s podvojenimi napori) uspe prebiti v »svet moških« in doseči vodilne položaje, se namreč znajde v specifičnem položaju izolirane pripadnice drugačne skupine (Kanjuo Mrčela 1992), saj raziskave (v Kanjuo Mrčela in drugi 2015, 15) kažejo, da so ženske pogosto bile izključene iz neformalnih mrež (obstoj moških mrež t. i. »old boys network«). Individualno raven izpostavlja tudi raziskava iz leta 1987/88 (Kanjuo Mrčela 1992, 79), ki prikazuje odgovore skupine žensk na vodilnih položajih v slovenskih podjetjih in organizacijah. Za ženske v Sloveniji je kljub visoki izobraženosti značilno, da se nočejo izpostavljanje, ugotavlja Kanjuo Mrčela (1992), saj se je izkazalo, da anketiranke pri kandidiranju za vodilno mesto niso pokazale velike samoiniciativnosti, pomanjkljiva samozavest pa se kaže tudi v enem od odgovorov: »Obstaja globoko prepričanje moškega in (žal tudi) ženskega sveta, da so samo moški lahko vodilni delavci, ženske pa pridne delavke, ki delajo po komandi« (v Kanjuo Mrčela 1992, 82).

Nekatere intervjuvane novinarke (npr. Jeklin in Jaklič) so celo mnenja, da moški na vodilni položaj sodi bolj kot ženska, saj ima drugačen stil vodenja, kar pripisujem prevladujočim (patriarhalnim) kulturnim vzorcem, ki od zgodnjega otroštva pripisujejo »primerne« socialne vloge ženskam in moškim (Kanjuo Mrčela 1992). S tem je povezan tudi družbeno konstruiran pojem odličnosti, ki ga, kot pravijo Kanjuo Mrčela in drugi (2015), na nekaterih področjih prej pričakujemo in pripisujemo moškim kot ženskam, ob čemer bi se ponovno navezala na odgovor Bernarde Jeklin, ko opisuje Delovo prirediteljo (Delova osebnost leta), ki je po njenem mnenju izgubila na odličnosti, odkar so Delove »veličine, spoštovane gospode in korifeje« na proslavi zamenjale ženske. Danes sicer večina Evropejcev in Evropejk več ne dvomi v to, da so ženske enako usposobljene za vodilne položaje kot moški, razloge za nizko zastopanost žensk »na vrhu« pa vidijo v tem, da v poslovnem svetu prevladujejo moški, ki nimajo

zadostnega zaupanja v ženske, in v tem, da ženske ovirajo družinske obveznosti (Kanjuo Mrčela in drugi 2015).

Novinarstvo pa je sicer poklic, za katerega bi lahko rekli, da je bil v samem začetku »moški«, saj so zanj značilne lastnosti, ki jih kot »moške« izpostavlja Kanjuo Mrčela (1992, 85): tekmovalnost, ambicije, interes za politiko ali biznis ..., prav to pa so med odgovori izpostavile tudi intervjuvane novinarke, ki dodajajo še, da je potrebno imeti trdo kožo, ker je v tem poklicu izredno veliko tekmovalnosti in da je potrebno biti zelo ambiciozen. Zanimivo se zdi, da je na eni strani med intervjuvanimi novinarkami opaziti ambicioznost in tekmovalnost, ki ju pogojuje sam novinarski poklic, na drugi pa pomanjkanje samozavesti, kar zadeva napredovanje na vodilne položaje v poklicu. Prva odgovorna urednica Dela je na položaj namreč prišla šele leta 2010, česar pa ne gre pripisati spremembam v korist žensk, saj je prevzemanje odgovornih mest s strani novinarok prej posledica feminizacije novinarskega poklica, ob čemer se pojavljajo dvomi o profesionalnosti in perspektivah tega poklica (Kozinc 1992, 166), kar so izpostavile tudi intervjuvane novinarke Dela, ki pravijo, da je zaradi ekonomskih in družbenih sprememb stanje v novinarstvu tako slabo, da se je poklic feminiziral, izgubil svoj prestižni status, ženske pa so ostale v vlogi »kriznih menedžerk«.

Feminizacije poklica pa ne bi smeli imeti za nekaj negativnega, saj je povezana tudi s pozitivnimi »ženskimi« lastnostmi, ki so jih izpostavili tudi anketiranci v raziskavi Enakost spolov na mestih odločanja v gospodarstvu (Kanjuo Mrčela in drugi 2015): »ženske imajo boljšo čustveno inteligenco ... bolj učinkovito delajo ... drugače gledajo na svet ... imajo večjo mero vztrajnosti, da izpeljejo naloge do konca ... so učinkovitejše in nujno potrebne v timih ...«, prav te lastnosti pa so izpostavile tudi intervjuvane Delove novinarke, čeprav so skoraj vse dale vedeti, da niso nič kaj »ženske«, ampak imajo bolj moško psiho. Tudi slednje so potrdili odgovori v raziskavi Kanjuo Mrčele in drugih (2015, 38), ki pravijo, da se po eni strani od žensk pričakujejo ženske lastnosti, a se jih na odgovornih položajih vidi kot enega od moških, in se glede skrbstvenih obveznosti tudi pričakuje »moško« obnašanje.

Glede na sodbo intervjuvanih novinarok, da je današnji položaj v novinarstvu slabši, čeprav imajo ženske več priložnost in jih je več v (feminiziranem) novinarskem poklicu, za primerjavo izpostavljam še pozitivne in negativne izkušnje oziroma stališča anketirancev Kanjuo Mrčele in drugih (2015) glede enakosti spolov na mestih odločanja, ki jih lahko primerjam s stališči intervjuvanih Delovih novinarok:

- kriza daje več priložnosti ženskam (in se manj oklepa stereotipov), negativno pa je, da ženske prevzemajo predvsem podjetja v krizi;
- ženske se lažje odločajo za kariero, saj moški danes v gospodinjstvu dodajo več kot nekoč;
- ženske so pridobile na samozavesti;
- žensk je na vodilnih položajih vse več in vse več jih tudi bo, saj prihaja do feminizacije poklicev in posledično do večjega števila žensk, potencialnih za zasedanje pozicij;
- ženske so bolj prodorne, lažje se organizirajo in počnejo več stvari hkrati;
- danes znanje in druge kompetence v tej »koruptivni srenji« nimajo nobene vloge, pomembne so neformalne mreže;
- dostop do višjih položajev in boljši status žensk je danes kljub vsemu še vedno težak, zaradi daljših delavnikov, preveč delovnih obveznosti, ki podaljšujejo delavnik.

Glede na obstoječe raziskave in sodeč po odgovorih intervjuvanih novinark, bi lahko sklenila, da je ženska skozi zgodovino tako v novinarstvu kot tudi drugih poklicih zaradi svoje reproduktivne funkcije in družinskih obveznosti na izgubi, kar zadeva strokovnost in napredovanje v službi. Čeprav delitev na »moško« in »žensko« danes ni več opazna tako, kot je bila na primer pred drugo svetovno vojno, ženske in moški nikdar ne bomo enaki, ker se za žensko še danes pričakuje splošna popolnost, kamor poleg izgradnje kariere sodi tudi izpolnjevanje družinskih obveznosti oziroma, kot je ugotovila že anketiranka iz leta 1987/88 (Kanjuo Mrčela 1992, 83): »Če hoče ženska opravljati najodgovornejšo funkcijo v službi, ohranjati dom, kot ga pričakuje družina, in če opravlja še druge funkcije, je splošna popolnost nemogoča.«

7 LITERATURA

- Allan, Stuart. 1998. Engendering the Truth Politics of News Discourse. V *News, Gender and Power*, ur. Cynthia Carter, Gill Branston in Stuart Allan, 121–137. London in New York: Routledge.
- Amon, Smilja. 2004. Obdobja razvoja slovenskega novinarstva. V *Poti slovenskega novinarstva*, ur. Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob, 53–68. Ljubljana: FDV.
- Beasley, Maurine H. 1995. Women and Journalism in World War II: Discrimination and Progress. *American Journalism* 12 (3): 321–333.
- --- 2000. Eleanor Roosevelt's Press Conferences: Case Study in Class, Gender, and Race. *Social Science Journal* 37 (4): 517–528.
- --- 2001. Recent Directions for the Study of Women's History in American Journalism. *Journalism Studies* 2 (2): 197–220.
- Beasley, Maurine H. in Sheila J. Gibbons. 2003. *Taking Their Place: A Documentary History of Women and Journalism, 2nd Edition*. Washington, DC: The American University Press.
- Benko, Dušan. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 10. junij.
- Bennett, Arnold. 1898. *Journalism for Women: A Practical Guide*. London in New York: John Lane. Dostopno prek: <http://www.readbookonline.net/title/13848/> (17. julij 2015).
- Biernacki, Patrick in Dan Waldorf. 1981. Snowball Sampling: Problems and Techniques of Chain Referral Sampling. *Sociological Methods Research* 10 (2): 141–163. Dostopno prek: http://ftp.columbia.edu/itc/hs/pubhealth/p8462/misc/biernacki_lect4.pdf (10. avgust 2015).
- Bizilj, Ljerka. 2004. Radijsko (ne)novinarstvo na začetku rednega oddajanja Radia Ljubljana. V *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, ur. Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob, 231–255. Ljubljana: FDV.
- Braden, Maria. 2003. *She Said What? Interviews with Women Newspaper Columnists*. Lexington, Ky.: University of Kentucky Press.
- Brooks, Ann. 1997. *Postfeminisms: Feminism, Cultural Theory and Cultural Forms*. London: Routledge.

- Bunting, Madeline. 2001. Analysis: Women and War: While the Media's Response to the Destruction in America Has Been Defeating, the Voices of Women have Grown Strangely Quiet. *Guardian*, Comment & Analysis section, 20. september.
Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/education/2001/sep/20/socialsciences.highereducation> (31. julij 2015).
- Carter, Cynthia, Gill Branston in Stuart Allan, ur. 1998. *News, gender, and power*. New York, London: Routledge.
- Chambers, Deborah, Linda Steiner in Carole Fleming, ur. 2004. *Women and journalism*. London, New York: Routledge.
- Christmas, Linda. 1997. *Chaps of Both Sexes? Women Decision-makers in Newspapers: Do They Make a Difference?* London: BT Forum/Women in Journalism.
- Cigale, Marija, Marta Turk, Živa Trbižan Vidmar in Neva Železnik, ur. 1992. *Ko odgrneš sedem tančic: Zbornik Ženske v Sloveniji*. Ljubljana: Društvo Iniciativa.
- Cigale, Marija. 1992. O ženskem delu. V *Ko odgrneš sedem tančic: Zbornik Ženske v Sloveniji*, ur. Marija Cigale, Marta Turk, Živa Trbižan Vidmar in Neva Železnik, 37–46. Ljubljana: Društvo Iniciativa.
- Colbert, Jean Ann. 2009. Lifestyle Journalism. V *Encyclopaedia od Journalism*, ur. C. H. Sterling, 850–854. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Čeh, Silva. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 14. september.
- *Delo*. 1959/60. Dostopno prek: Mestna knjižnica Kranj in dokumentacija Dela.
- *Delo Revije*. 2007. Dostopno prek: <http://www.lytee.com/delorevije,,about,zgodovina.htm> (5. avgust 2015)
- Diekerhof, Els, Mirjam Elias in Marjan Sax. 1985. *Voor zover plaats aan de perstafel*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Dishon, Koky. 1997. We've Come a Long Way: Maybe. *Media Studies Journal* 11 (2): 92–101.
- Djerf-Pierre, Monika. 2007. The Gender of Journalism: The Structure and Logic of the Field in the Twentieth Century. *Nordicom Review* 28 (Jubilee Issue): 81–104.
- *Dnevnik*. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/dd> (5. avgust 2015).
- Dobnikar Šeruga, Romana. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 7. september.
- Drčar Murko, Mojca. 2015. Intervju z avtorico. 21. avgust.

- European Institute for Gender Equality. 2014. *Review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States. Advancing gender equality in decision-making in media organisations: Slovenia*. Dostopno prek: http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/advancing_gender_equality_in_decision-making_in_media_organisations_-_slovenia.pdf (8. avgust 2015).
- Eurostat. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/eurostat> (6. avgust 2015).
- Featherstone, Mike. 1991. *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage.
- Furlan, Simona. 1989. *Ženska in novinarski poklic*. Diplomsko delo. Ljubljana: FSPN.
- Gardner, Philip. 2006. Historical Analysis. V *The SAGE dictionary of social research methods*, ur. Victor Jupp. London, Thousand Oaks: SAGE Publications. Dostopno prek: <http://srmo.sagepub.com/view/the-sage-dictionary-of-social-research-methods/n91.xml> (10. avgust 2015).
- Gilmore, Gerry J. 2001. *Women Journalists Came of Age Covering World War II*. Dostopno prek: <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=45716> (18. julij 2015).
- Grayzel, Susan R. 2002. *Women and the First World War*. NY, London: Longman.
- Harp, Dustin. 2006. Newspapers' transition from women's to style pages. What were they thinking? *Journalism* 7 (2): 197–216.
- Hartley, John. 1982. *Understanding News*. London: Methuen.
- Hodge, Joanna. 1988. Subject, body and the exclusion of women from philosophy. V *Feminist Perspectives in Philosophy*, ur. Morwenna Griffiths in Margaret Whitford, 152–168. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Holland, Patricia. 1998. The Politics of the Smile: Soft News and the Sexualization of Popular Press. V *News, Gender and Power*, ur. Cynthia Carter, Gill Branston in Stuart Allan, 17–32. London: Routledge.
- Humer, Živa. 2014. (Ne)enakost spolov in mediji. *Konferenca Ženske v medijih*, 13. oktober. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=EcThqVSri8Y> (8. avgust 2015).
- Jaklič, Tanja. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 30. september.
- Jeklin, Bernarda. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 12. avgust.
- Jeraj, Mateja. 2005. *Slovenke na prehodu v socializem. Vloga in položaj ženske v Sloveniji 1945–1953*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

- Kanjuo Mrčela, Aleksandra. 1992. Ali so »družinske kraljice« lahko tudi »šefice«? V *Ko odgrneš sedem tančic: Zbornik Ženske v Sloveniji*, ur. Marija Cigale, Marta Turk, Živa Trbižan Vidmar in Neva Železnik, 77–87. Ljubljana: Društvo Inicijativa.
- Kanjuo Mrčela, Aleksandra. 1996. *Ženske v menedžmentu*. Ljubljana: Enotnost.
- Kanjuo Mrčela, Aleksandra, Maša Filipovič Hrast, Tina Kogovšek, Barbara Lužar in Tjaša Toni. 2015. *Enakost spolov na mestih odločanja v gospodarstvu: končno poročilo*. Ljubljana: Ministrstvo za del, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Keller, Zoe. 1999. Girl Columns. V *Secrets of the Press: Journalists on Journalism*, ur. Stephen Glover, 10–17. Harmondsworth: Penguin.
- Kinnebrock, Susanne. 2009. Revisiting journalism as a profession in the 19th century: Empirical findings on women journalists in Central Europe. *Communications* 34: 107–124.
- Kozinc, Nina. 1992. Alice v čudežnem zrcalu. V *Ko odgrneš sedem tančic: Zbornik Ženske v Sloveniji*, ur. Marija Cigale, Marta Turk, Živa Trbižan Vidmar in Neva Železnik, 165–167. Ljubljana: Društvo Inicijativa.
- Kozmik, Vera in Jasna Jeram. 1995. *Ženske v novinarskih vrstah, vrsticah in med njimi*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
- Lutes, Jean Marie. 2006. *Front-Page Girls: Women Journalists in American Culture and Fiction, 1880–1930*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Mahoney, James in Dietrich Rueschemeyer, ur. 2003. *Comparative historical analysis in the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marshall, Catherine in Gretchen B. Rossman. 2006. *Designing Qualitative Research, 4th edition*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Marzolf, Marion. 1977. *Up from the Footnote: A History of Women Journalists*. New York: Hastings House.
- Mayes, Tessa. 2000. Submerging in Therapy News. *British Journalism Review* 1 (4): 30–35.
- Mediana. 2009. *Metode kvalitativnega raziskovanja*. Dostopno prek: <http://www.mediana.si/raziskovalne-metode/metode-kvalitativnega-raziskovanja/> (10. avgust 2015).
- Mills, Kay. 1988. *A Place in teh News: From the Women's Pages to the Front Page*. New York: Dodd, Mead & Co.

- Mirovni inštitut. 2014. *Enakost spolov in mediji*. Dostopno prek: <http://www.mirovni-institut.si/projekti/Enakost-spolov-in-mediji/> (8. avgust 2015).
- *Nacionalna raziskava branosti*. Dostopno prek: <http://www.nrb.info/podatki/index.html> (20. oktober 201).
- Neverla, Irene in Gerda Kanzleiter. 1984. *Journalistinnen. Frauen in einem Männerberuf*. Frankfurt a. M., New York: Campus.
- Newman, Janet. 1995. Gender and the Cultural Change. V *Gender, Culture and Organizational Change: Putting Theory into Practice*, ur. Catherine Itzin in Janet Newman, 11–29. London in NY: Routledge.
- Novak Kajzer, Marjeta. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 20. avgust.
- Patton, M. Q. 1987. *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Kalifornija: Sage Publications, Inc.
- Petković, Brankica. 2014. Ženske v medijih – študija Evropskega inštituta za enakost spolov 2013. *Konferenca Ženske v medijih*, 13. oktober. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=qIez3TI9VT0> (8. avgust 2015).
- Petrovič, Danica. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 18. september.
- Podbevšek Adamič, Albina. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 19. avgust.
- Roosevelt, Eleanor. 1949. *This I Remember*. New York: Harper & Brothers.
- Rouvalis, Cristina in Bill Schackner. 2000. Female Correspondents Recall their Historic Role Reporting from Vietnam. *Pittsburgh Post-Gazette*, 30. marec. Dostopno prek: <http://old.post-gazette.com/magazine/20000330namwomen2.asp>. (1. april 2015).
- RTV SLO MMC. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/strani/zgodovina-rtv-slovenija/14> (7. avgust 2015).
- Schudson, Michael. 2013. Theorizing Journalism in Time. Fourteen or Fifteen Generations: News as a Cultural Form and Journalism as a Historical Formation. *American Journalism* 30 (1): 29–35.
- Seethaler, Josef in Christian Oggolder. 2011. Power to the women? Viennese journalism in the interwar period. *Westminister papers* 8 (3): 73–98.
- Skard, Torild. 1989. Norway: Two-edged (s)words for women journalists. V *Communications at the Crossroads*, ur. R. R. Rush in D. Allen. Norwood, NJ: Ablex.
- Steiner, Linda. 1998. Newsroom Accounts of Power at Work. V *News, Gender and Power*, ur. Cynthia Carter, Gill Branston in Stuart Allan, 145–159. London in New York: Routledge.

- S. Y. Berry, Rita. 1999. Collecting data by in-depth interviewing. *British Educational Research Association Annual Conference*, 2.–5. September. Dostopno prek: <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/000001172.htm> (21. oktober 2015).
- Šlamberger, Vlado. 2009. *Junaki svinčenih časov: 50 let Dela, 50 let dela*. Ljubljana: Medijski partner.
- Štular Sotošek, Karmen. 1997. *Žensko časopisje na Slovenskem*. Ljubljana: NUK.
- Tuchman, Gaye. 1978. *Making News*. New York: The Free Press.
- Wagner, Lilya. 1989. *Women War Correspondents of World War II*. NY: Greenwood.
- Weaver, David Hugh in G. Cleveland Wilhoit. 1996. *The American Journalist in the 1990s: U.S. News People at the End of an Era*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Wesleyan University. 2011. *Historical Analysis*. Dostopno prek: <http://govthesis.site.wesleyan.edu/research/methods-and-analysis/analyzing-qualitative-data/historical-analysis/> (10. avgust 2015).
- Whitehorn, K. 1997. We Never Had Orgasms on the Front Page ... Of Course, it's all Changed Now. *Observer Review*, 7. december: 1
- Van Zoonen, Liesbet. 1994. *Feminist Media Studies*. London: Sage
- --- 1998. One of the Girls: The Changing Gender of Journalism. V *News, Gender and Power*, ur. Cynthia Carter, Gill Branston in Stuart Allan, 33–46. London in New York: Routledge.
- *Večer*. Dostopno prek: <http://mix.vecer.com/2015/70let/default.asp?kaj=7> (5. avgust 2015).
- Vodopivec, Peter. 1994. Kako so ženske na Slovenskem v 19. stoletju stopale v javno življenje. Prispevek k zgodovini žensk v slovenskem prostoru (1848–1900). *Zgodovina za vse, vse za zgodovino* 1 (2): 30–44.
- Vogrinc, Jure. 2008. *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

PRILOGE

Priloga A: Intervju z Dušanom Benkom

Moja generacija oziroma ekipa, s katero sem delal, so v glavnem vsi pomrli. Jaz sem izjemoma v tej starosti, trenutno mi še dva, trije meseci manjkajo do 96. Ena stenografka je še živa, ena tajnica je še živa, kar se novinarjev tiče, pa mislim, da so vsi pokojni. Vsa povojna novinarska generacija je v glavnem že pokojna.

Torej tudi v obdobju 1963–1970, ko ste bili vi Delov urednik, nikogar ni več med živimi?

Nisem toliko na tekočem, ampak mislim, da so povečini vsi pokojni.

Kaj pa od takrat, ko ste že zapustili Delo, se morda spomnite novinark, ki so se vam vtisnile v spomin? Svetovali so mi, naj se pogovorim z go. Bernardo Jeklin, Albino Podbevšek in Alenko Puhar.

Bernarda je bila v uredništvu Tedenske tribune. Jaz sem bil urednik TT v dveh mandatih, od 58–61 in od 70–74. V tem drugem mandatu je bila na TT še Manca Košir. Aca Stanovnik, dopisnica, je tudi že pokojnica, preminila je pred par leti ... leta 2010 ali 2011 je umrla. Z njo sem se redno videval, ona je živela v Strunjanu. Pokojna je tudi Stanka Godnič, Marina Golouh.

Jaz sem sicer začel v Poročevalcu leta 1953, od 58-61 sem bil na TT prvi mandat, od 61 naprej do leta 1970 sem bil ponovno samo na Delu.

(naštevanje imen novinark s seznama prvega leta časopisa Delo)

Spomnim se Olge Ratej, ki je bila tudi na Tedenski tribuni. Zalka Guzej, je bila žena novinarja Gustava Guzeja, tudi nje se spomnim. Eda Komavli je bila prav tako pri Poročevalcu in potem tudi na Delu, ampak je že kake tri leta pokojna. Spomnim se Vere Kuhar, ki je že pokojna. Ona je bila del notranjepolitične edakcije in dopisništva, to se je vseskozi menjalo.

Je bilo v obdobju vašega urednikovanja pri medijski hiši Delo med novinarji več moških kot žensk?

Ja novinarjev je bilo veliko več. Od zunanjih dopisnikov so bili vsi moški, razen ene ženske – edina v zunanji politični redakciji je bila Aca Stanovnik Semič, sestra Janeza Stanovnika, ki je

bil predsednik Zveze borcev. V kulturi sta bili Stana Godnič in Marina Golouh. V notranjepolitični redakciji sta bili Eda Komavli in Vanda Škodnik, ki je pokojna že od leta 2005. V športu ni bilo nobene ženske. V gospodarski rubriki tudi ni bilo ženske. Na TT, ki je bila del hiše Delo, je bila Bernarda Jeklin, prav tako tudi Olga Ratej, ki pa je pozneje šla v kulturno rubriko na Delu. Marija Namorš in Marija Robek pa sta bili v notranjepolitični redakciji. Vanda Škodnik je bila nekaj časa celo urednica notranjepolitične redakcije, pa potem tudi urednica dopisništva. Pred tem je bila urednica dopisništva Vera Kuhar. Aca Stanovnik pa je prevzela zunanjepolitično redakcijo, ko sem jaz postal odgovorni urednik Dela.

Kakšen položaj pa so imele ženske novinarke med moškimi?

Se mi zdi, da ženske nikoli niso bile zapostavljene. Marija Namorš in Marija Robek sicer nikdar nista imeli uredniške funkcije, ampak nista bili zapostavljeni. Eda Komavli tudi ni imela uredniške funkcije, bila pa je zelo dobra novinarka. Uredniško funkcijo je imela le Vanda Škodnik, kot urednica dopisništva in notranjepolitične redakcije.

So se ženske soočale s steklenim stropom? Izhajam iz dejstva, da v vseh teh letih ni bilo nobene glavne ali odgovorne urednice Dela.

Mislím da res ne. Ko sem bil pri Poročevalcu in potem pri Delu, so bili le moški glavni in odgovorni uredniki. To niti ni bilo nenavadno. Bernarda Jeklin je prevzela glavno urednikovanje Jane, ona jo je vodila in pravzaprav ustanovila. Bila je tudi urednica Lady, imela jih je nekaj več pod svojo oblastjo. Na ženskih revijah pa so bile sko same ženske. Tudi potem za Bernardo so bile vedno le ženske glavne urednice. Le enkrat je bil odgovorni urednik ene od teh ženskih revij moški.

Se je od ženskih novinark pričakoval drugačen slog pisanja kot od moških ali pa ni bilo razlik med pisanjem novinarjev in novinark?

Mislím, da pri nikomer ni bilo izrazitega čustvenega pristopa. Precej smo enačili, saj pri dnevnem časopisu ne pridejo toliko v upoštevek kakšne čustvene reportaže in podobno. Bi rekel, da je bilo precej uravnovešeno, ni bilo tako, da bi katera od kolegic posebej izstopala in se razlikovala od moških kolegov.

Je bilo tudi glede tematskih področij enakomerno razporejeno ali so ženske pokrivalo določena novinarska področja in moški druga?

Ženske so se v glavnem držale tistega, kar so imele že od vsega začetka. Vera Kuhar je bila nekaj časa urednica dopisništva, nato je to prevzela Vanda Škodnik. Izrazito v kulturi sta bili Stanka Godnič, ki je imela čez film in Marina Golouh – obe sta ostali zgolj pri kulturi. Vanda je včasih poskušala kakšno stvar narediti bolj čustveno, ona je bila za razne partizanske storije. Bila je izredno pismena in je včasih poskušala v kakšen članek dati bolj "svoj" čustveni ton. Druge pa ne, Marija Robek in Marija Namorš sta obravnavali vprašanja, pri katerih čustvo ni prišlo v upoštevanje.

So bili novinarji in novinarke pri plačilu izenačeni?

Ja, seveda.

So ženske, ko oziroma če so se poročile in imele otroke hitreje odšle iz profesije ali so potem navadno prišle nazaj? So se novinarke sploh poročale v času kariere?

Ko se je na primer Marina Golouh poročila s Titom Vidmarjem, kolegom iz kulturne redakcije, je odšla z njim v Moskvo, ker je postal dopisnik. Ko sta se vrnila, sem jo nekako izgubil iz oči, saj se je bolj posvetila materinstvu in ni prišla nazaj v kulturno rubriko. Marija Namorš je bila ločena, Marija Robek je bila tudi neporočena, Aca S. Semič je postala vdova, ko je bila urednica. Stanka Godnič je bila samska, Vera Kuhar ločenka in je ostala novinarka do upokojitve.

So bile vse novinke redno zaposlene?

Najbrž je bila tudi kakšna zunanja sodelavka, v večini, recimo 90-odstotkov vsebine pa je bilo narejene doma v hiši Delo in so bili tudi vsi novinarji oziroma novinarke redno zaposleni. Pri tem ni bilo razlik.

Čeprav je bilo žensk manj v novinarstvu, bi lahko rekli so imele enak položaj kot moški?

Mislím, da diskriminacij ni bilo. Se ne spominjam, da bi se katera počutila kakorkoli užaljeno ali zapostavljeno.

Se je v letih, ko se bil urednik kaj povečal pritok novinark?

V mojem času smo imeli razpis za pet novih novinarjev. Imeli smo posebno komisijo, določene pogoje ... iz skupine kandidatov smo izbrali najboljših pet. Prijavili so se predvsem moški, se ne spominjam nobene ženske. Žensk se spominjam na radiu, je prišla ena, ki si je želela postati novinarka. Pa sem jo menda jaz prestrašil, ko sem rekel, da je delo tudi

popoldan, ker imaš večerna poročila in moraš stalno imeti ekipo, ki je pripravljena hitro narediti kak komentar. Ona pa se je prestrašila, pozneje mi je povedala, da sem jo prestrašil. (smeh) Je pa kasneje naredila kariero – se ne spominjam točno kje – če ne v novinarstvu pa v diplomaciji, tako da je bila kar zadovoljna. Za te prijave v Delu pa se ne spomnim nobene ženske.

Priloga B: intervju z Bernardo Jeklin

Kako, kdaj in kje ste vi pričeli svojo novinarsko pot? Kdaj ste prišli k hiši Delo?

Najprej sem bila Delova novinarka. Vanda Škodnik je bila moja urednica. Jaz sem začela v Ljubljanski rubriki in sem pokrivala občino center, kar je približno tako, kot da bi sedaj pokrivala mesto Ljubljana, ker v centru se je vse dogajalo. Občina center je bila središče, na Viču takrat ni bilo nič. Na Delo sem prišla leta 1963/64. Nas žensk takrat ni bilo prav veliko.

O čem ste na Delu največ pisali oziroma katera področja ste pokrivali? So se pri tem pojavljale razlike med novinarji in novinarkami?

Jaz recimo, ko sem prišla 1964 na Ljubljansko, mislim, da sem bila edina novinarka, ali pa sva bili dve. Minimalno. Vanda pa je bila urednica. Me je imela čisto rada, ampak je imela ene dva ali tri moške raje. Jaz sem zalaufala takoj, kar me je zanimalo sem rada pisala. Politika me je že takoj zanimala. Čez dve leti so me hoteli spraviti v notranjo politiko, ko je bilo mogoče iti. Ampak so me potem dali na Tedensko tribuno, kar me je bolj zanimalo. Dva novinarja sta me hotela v dati notranjo, od tega eden v gospodarstvo in drugi v turizem, ampak me to ni nič zanimalo, zato sem šla na TT. To da sem bila novinarka na Delu, sem doživljala kot popolnoma nekaj normalnega. Mogoče so kateri moški novinarji to drugače doživljali, nisem pa imela nobenih problemov. Neugodno je bilo le to, da so bile seje šele zvečer, po tem je bilo treba še v redakcijo napisati, zato sem zelo pogosto šele ob polnoči hodila domov, kar ni bilo fino. Bioritem je bil res čuden. Ko sem šla na TT so bili tam tudi sami moški, korifeje, veličine. Olga Ratej je bila poleg mene še edina ženska. Mi smo se šli nekakšnega predhodnika Mladine, to je bil zelo intelektualen časopis.

Kakšen položaj pa ste ženske imele med moškimi kolegi in nadrejenimi?

Ženske se takrat res niso prijavljale za novinarke, bilo nas je malo. To je takrat veljalo za moški poklic, tudi za malo luftarski poklic. Takrat je bilo med novinarji zelo veliko boemstva. Pravo boemstvo se je pričelo takrat, ko se je začela televizija. Tam so se redno zapijali, čeprav

so se tudi na Delu novinarji redno zelo zapijali. Novinarstvo je veljalo za tak poklic ... ne nedostojen, saj smo bili novinarji kar ugledni, ampak tako, za malo problematičen. Že zaradi nepredvidljivega urnika, nočnega dela, pijače, veliko je bilo terenskega dela ... in ženskam to ni pasalo, po drugi strani se jim je pa zdelo, da to ni zanje. In od začetka vem, da ko sem povedala, da sem novinarka, so bili vsi začudeni: »A novinarka si?« Ampak ne tako podcenjujoče, ker smo novinarji kar visoko kotirali ... takrat smo bili novinarji gospodje, nikoli več tako kot takrat. Najbrž so me imeli za frajerko, ker sem se šla novinarja. Ampak meni je bilo tako samo po sebi umevno, da hočem biti novinar, da se s tem sploh nisem ukvarjala. S tem sem se potem ukvarjala, ko sem videla, kako so se drugi že dolgo ukvarjali s tem. Meni je bilo vse zelo hitro jasno. Sem bila pa malo časa novinarka, saj sem zelo hitro postala urednica na Jani. Čeprav sem tudi za Jano zelo veliko pisala kot novinarka. Na večji prihod žensk v novinarstvo so okoli leta 1970 zagotovo vplivale ženske revije. Čeprav takrat je bila tudi televizija že in tam je bilo več žensk kot pri tisku. Se mi zdi, da je bilo ženskam kot novinarkam neprimerno lažje na televiziji in tudi na radiu, ker je bilo to takrat bolj »žensko« ... bile so napovedovalke in tako naprej. Na televiziji se niso nič čudili, če je ženska prišla v službo. Pri nas pa je to bilo čudno. Tisk je pač najstarejši medij, tradicionalen, moški medij. Takrat, ko sem jaz začela, torej zgodnja 60. leta, sem bila mogoče marsikomu moteča, mogoče so imeli celo odpor do tega, da opravljam tak moški poklic, ampak pokazal mi pa nihče ni nič. Nisem imela konfliktov z moškimi, imela pa sem konflikt na TT takoj, s čim sem šla z Dela. Ampak zanimivo, to ni bil seksistični konflikt, ampak konflikt z Olgo Ratej. Bila je taka mogočna in ugledna novinarka, ki je imela v redakcijski hierarhiji zelo visok nivo. No in ko sem prišla na TT sem imela že 3 leta Delovega staža za seboj, vedeli so tudi, da znam čisto dobro pisati, zato me je Pogačnik tudi vzel. Jaz sem bila prijazna punca, nikomur nisem nič hudega hotela. Ampak sem prvič ugotovila, da nekaj ni v redu ... mi smo imeli eno grozno navado, ki je bila dolgo v modi in sem jo pri Jani odrezala tisti hip, ko sem prišla. Ocenjevanje številke namreč. To pomeni, da se redakcija usede, vsi prej vse preberejo in predebatirajo zadnjo številko. Če se to ne bi počasi nehalo, bi mi zelo nabili komplekse. To je bilo res zanimivo. Jaz nisem bila nikoli za nič pohvaljena. Ali ni bilo nič, ali pa sem bila kritizirana ... ampak to na zelo prefinjen način, v smislu »saj bo še kaj iz tebe, saj za začetek je dobro«. Niso me marali. Potem mi je Dušan Benko povedal zakaj me niso marali: ker se je izkazalo, da moje članke najbolj berejo. Jaz pa pojma nisem imela o tem. Vzdušje v redakciji je bilo tako, da me niso ravno zelo marali, čeprav so bili to zelo ugledni novinarji, ki so potem bogate kariere delali. In so me tako zelo na prefinjen način, zelo intelektualno zabili, tako, "da ne bi baba kaj mislila". Jaz imam drugače zelo trdo kožo, ampak če bi se to še nekaj časa

vleklo bi mogoče dobila komplekse, ki jih nisem imela nikoli v življenju. Takrat mi je bilo tako hudo, da sem hotela oditi. Sem premišljevala, kaj je narobe s to dikcijo okoli mojih prispevkov. Ker šefi so me pa hvalili, šefi so me imeli radi, tudi gospod Benko. Tudi ko sem šla na Jano, ni bilo nobenih komentarjev, on je bil zelo fin gospod, ki sem ga grozno cenila. Ko so mi povedali, da grem na Jano, tja sploh nisem hotela iti. Sem vmes pobegnila na Dnevnik. Ker babje časopise ustvarjati je bila zame taka žalitev, grozovita. Mene je zanimala, aktualna politika, socialna politika, ekonomska politika, hotela sem resne teme. Ampak tega ni bilo, takrat smo vsi pisali vse. Bilo nas je malo, šest ali sedem novinarjev, specializacije sploh še ni bilo. Kajzer je bolj literaturo pisal, Mesesnel umetnostno zgodovino, v bistvu smo pa morali vsi vse zagrabiti, ker ni bilo mogoče, da bi vsak dobil svoje področje. Uredniki pa so nam dajali stvari, za katere so vedeli, kdo ji bo najbolje napisal, ker ima največ afinitete in so se trudili, nam dati tisto, kar nam je pasalo. Ker je bil tudi rezultat boljši. No in potem je Benko na koncu, po vseh teh peripetijah, po mojih begih k Dnevniku in tako naprej, rekel: »Najboljšega človeka so mi vzeli.« To je bil tak kompliment, po vseh tistih malih hudobijah. Takrat sem šele začutila, da sem se kar sekirala, ker mi je ta pohvala toliko pomenila.

Kot novinarka ste torej morali imeti trdo kožo?

Ja, zelo trdo kožo, ker je bilo kar tekmovalno. Čeprav takrat teh svinjarij, ki se sedaj dogajajo sploh še ni bilo. Novinarstvo je strmoglavilo, ko se je privatiziralo. Ko so prišli novi šefi, mladi dečki, ki so hoteli zaslužiti s časopisom, njih ni čisto nič zanimalo, kaj novinarji želijo pisati, kaj se dogaja, ampak kako napisati, da bo naklada. To je bil hiter konec novinarstva – par let in je bilo konec.

Menite, da so več žensk potegnili v časopise, zato da bi privabil bralce?

Zagotovo, zaradi čustev. Empatija je čisto ženska lastnost. Moški empatije skoraj ne poznajo. Ravno zadnjič sem brala, da se moški zelo slabo izkažejo na delovnih mestih, kjer se morajo življati. Med moško in žensko psiho je v povprečju kar velika razlika. Pri pisanju smo dobro vedeli, kdaj bo ženska bolje napisala kot moški. So bile izjeme, ampak zelo malo. Pri dnevnih časopisih pa niti ni bilo takih razlik. Delo je dnevni časopis, dnevni časopisi pa imajo dnevne novice. Zanimivo, na kriminalu, kjer je kri špricala in tako dalje pa tudi ženske niso bile zaželeni. Je bilo treba kar hardcore pisati, ker so tam pištote pokale, pa je bil kak obraz razpraskan in to niso ženske teme. Zanimivo, sem mislila, da bodo na kriminalu glavne ženske pa sodna poročila in tako, ampak ni bilo. Maribor ima na kriminalu ene dve ali tri dobre novinarke, ampak generalno imajo pa to še vedno moški čez. Mala nočna kronika, to bi

morali spet uvesti. Smo imeli malo o kurbah, tujih turistih, malih kriminalcih ... pa o tem ženske sploh niso znale pisati.

Pa se je opazilo, da bi ženske pisale kakorkoli drugače kot moški, imele drug pristop?

Ne, nisem imela tega občutka, tudi pri Olgi Ratej ne. Tukaj na ljubljanski sploh ne, ker skoraj ni bilo žensk. No potem, ko sem prišla na Jano sem jaz vzela stvari v roke in začela oblikovati drugačen način poročanja oziroma pisanja. Ampak dokler nisem šla na Jano sem pisala kakor moški, ker imam tudi precej moško psiho. Nisem čisto nič po žensko polna nekih občutij, introvertirana, polno razmišljujoča o vsem mogočem, saj funkcioniram zelo na moški način. Tudi zato najbrž na časopisih nikoli nisem imela problemov, ker sem pisala na zelo moški način.

Kako pa je bilo potem na Jani?

V glavnem so bile same ženske, je bil pa vedno tudi kakšen moški. Ko sem jaz prišla, je bil tehnični urednik moški in še nekaj let zatem. Pa lektor oziroma redaktor je bil dolgo vrsto let moški. In njegova roka se je za mojo najbolj čutila. Ta svoj moški princip je na en način razširil ... eni hlapi so se širili po redakciji. Je težko reči, kaj je bilo tisto, ampak je na ta način deloval tudi moški princip. Mi smo imeli vedno kakšnega novinarja, ampak smo jih dobivali po kazni. Tega sicer ni nihče rekel, ampak je kar veljalo. Kakšni brezupni primerki ... Niko Lapajne je bil dolga leta odgovorni urednik Lady, ni bila takoj ženska. On je tudi prišel z Dela in je bil moj odgovorni urednik na Jani, ampak ne morem reči, da se je pod Lapajnetom kakšna bolj moška atmosfera širila po časopisu. Potem pet let je bil tudi Vinko Masle moj odgovorni urednik, sem imela več moških urednikov. Pet let in se je sijajno ujel s puncami, jaz sem imela zelo veliko od njega inniti enega protidržavnega teksta ni napisal, sploh ne. Ni vpregel nobenih ideoloških orodij. In ko je šel, takrat je eksplodirala njegova strankarska linija, se je navezal na Janšo in začel za Demokracijo pisati. Pri nas pa je bil prijazen fant, brez barve, vonja in okusa – političnega. On je homoseksualec, in zato tudi ni hardcore moški. Je imel teh čustvenih občutij in počutij več kot straight moški.

Ekipo ste si na Jani lahko sami sestavili?

Ja. Moške so mi poslali po kazni, ampak sem se z njimi odlično razumela. Ali so bili malo zapiti, ali se jim ni ljubilo delati. Te fantje so bili na Jani, ker pač nekje morajo biti v službi. To so bili časi, ko ni bilo govora, da bi nekoga dali z delovnega mesta. Jaz sem bila zadovoljna, če so naredili nekaj manjšega, nisem jim pa težila, zato so me imeli zelo radi. Pa

tudi punce so njih rade imele. Vsi so bili malo odštekani. Ženske sem pa tako nabirala naokrog, v glavnem iz hiše. Izbrala sem takšne, za katere sem imela občutek, da bom imela kaj od njih.

Zakaj pa menite, da so vas na Jano sploh dali, če je bilo to proti vašim željam?

Jano so naredili sami moški – špice od hiše Delo. Eden od botrov je bil Jure Apih, ki je bil že takrat genialec, reklamni in marketing oddelek je imel čez in je bil ena od sivih eminenc Dela. Potem Jure Božič, ki je bil direktor prodaje, potem Ante Mahkota, ki je začel kot urednik. On je bil blazno znan alpinist, potem je pa zbolel za bipolarno motnjo. Začelo se je z zelo hudo manijo, takrat je bil direktor hiše Delo. Ugotovili smo, da je nekaj zelo narobe, ko je Delo že skoraj prodal Madžarom, ker je sklenil, da bo naredil biznis z Budimpešto. Ene pet špic Dela se je odločilo, da bodo naredili pravi babji časopis. Naša žena je že bila, ampak je imela stalno sorazmerno nizko naklado, ker ni bila dovolj atraktivna, zanimiva ... preveč pridne so bile. Pa vse te tovarišice so imele naokoli našponane, od Vide Tomšič ... ves ta babji ferajn je bil v nadzornem odboru, je smrdelo po politiki. Čeprav novinarke so se trudile in Naša žena sploh ni bil slab časopis, niti ni bila zelo politična. Torej te fantje so se odločili, da bodo naredili časopis, ki bo imel visoko naklado. Ker babji časopisi imajo povsod po svetu visoko naklado. Niso pa še nič točno vedeli, kako to izgleda. Treba je najprej pogledati, kako je to drugod po svetu. Jaz sem bila skoraj 30 let urednica in moja glavna božja pot so bili kioski in železniške postaje v Celovcu, Beljaku, v Trstu, kamor sem hodila po evropske časopise. Kupovala sem ne samo ženske, ampak tudi družinske, ki so jih tudi bolj ženske brale. In sem gledala, kako to počnejo po svetu. Že takrat sem vedela, da to, da se prodajajo nič ne pomeni, ampak da je pomembno, koliko se prodajo. Potem sem okoli prodajalk hodila in spraševala, kaj se prodaja. Kopirala sem logiko tem, kako so teme sestavljene, dolgi srednji, drobni članki, kako postaviti fotografije, funkcija fotografij ... tega mi takrat nihče ni povedal. In gledam danes to našo ubogo Slovenijo – še vedno ne vejo. Pa ne le pri časopisih, ampak tudi v tovarnah – zlepa kakšen direktor ne laufa okoli ovinka gledat, kako delajo v sosednji Avstriji ... Svetovni trendi, bitka za kupce, to je bilo že vse inkorporirano v te časopise, jaz pa sem se učila. Nihče mi ni nič pomagal, nihče nič povedal, ampak očitno sem prave se stvari naučila.

V glavnem ... Mene je na Jano porinil Mitja Gorjup, ki je bil urednik Dela, zame eden najbolj genialnih slovenskih urednikov. Bil pa je zelo osovražen, ker je bil predober, prečeden, premlad. Slovenska fovšija je takrat že delala sto na uro. On me je spravil iz TT-ja. Bila sem pridna, moje članke so brali, najbrž sem imela že takrat malo odštekani način bivanja, nisem

bila konfliktna osebnost, z moškimi sem se dobro zastopila ... in si je Gorjup zabil v glavo, da bom jaz urednica. In te stari novinarji Dela, te korifeje, razni uredniki zunanjepolitičnih redakcij in dopisništev, so vsi mislili, da jaz nisem za to. Takrat, ko je ta ekipa delala prvo Jano in ko je prva Jana izšla, so bili samo moški. Ne le da so jo naredili, tudi v redakcijo so dali samo moške. Odgovorni urednik je bil Janez Zadnikar, kar je bila totalna blaznost. Bil je sijajen novinar, ampak tak težak kulturnik, ki o ženskah ni imel pojma. Slabe je bil redaktor, Ante Mahkota je bil glavni urednik in tudi glavni kreator časopisa – sami ugledni moški iz hiše Delo. Takrat je bil zelo močan svetovni trend, da so najbolj trendovske revije, na primer Marie Claire delali moški uredniki, samo to so bili homoseksualci z ženskimi psihami, z žensko senzibilnostjo ... in so delali odlične, zelo svetovljanske časopise, ampak s stanjem duha, ki je bil čisto nekaj drugega kot »čisti« moški in tudi nekaj drugega kot ženska. Takrat je bila to moda. In so pri nas ugotovili, da geja zlepa ne bodo dobili, ker jih ni bilo oz. nobenega niso poznali. Zato je Gorjup izbral mene, čeprav je bilo pri tem veliko odpora. Ampak se je splačalo ... jaz sem prišla po 3-4 mesecih, prvo številko sem jim naredila maja, začelo se je pa z zadnjo decembrsko številko. V 4 mesecih so naredili hudo izgubo. Prvo številko so natisnili 80.000 izvodov in upali, da bo še več, končali pa so z nekaj čez 20.000. Prva številka je za reortazo imela porod. To je bilo grozno, res šok. Zelo krvav, mesarski porod. Bila je slikovna reportaža. So imeli občutek, da so »Boga za jajca zagrabili«, ampak ni bilo čisto tako. Jana je bila čez 4 mesece na tem, da jo ukinejo, ker je bila vsak teden za nekaj tisoč nižja naklada. Je bilo veliko prerekanja ali naj Jano kar ukinejo ali še poskusijo, nato pa je Gorjup rekel, da vsaj še enkrat poskusijo. Tako so mene gor potegnili in jaz sem prišla popolnoma neobremenjena in užaljena, ker ženskih časopisov, kolikor jih je bilo (iz Celovca, Trsta, Zagreba, uvoženih), sploh nisem brala. Ampak nam je kar uspelo. Jaz sem se učila od tistih, ki so ženske revije znali delati ... Naučila sem se delati časopise in vase dobila tisto svetovljanskost, evropskost. Začele so me zanimati evropske, svetovne teme, ki smo jih morali v Sloveniji še odpreti. Jana je je imela dve strani kuhinje in dve strani mode. To sploh ni bil ženski časopis, po nobenih kriterijih, ne domačih ne tujih. Ampak jaz sem prišla zelo neobremenjeno na Jano, ker bi mi zelo prav prišlo, da bi jo ukini, saj kot pravim nisem hotela biti urednica. Za novo leto pa smo imeli že kar dobiček, smo imeli 69.000 naklade. V zunanjepolitični redakciji Dela smo imeli sprejem. Zunanja politika je imela vedno najboljše novinarje, ne le pri nas, tudi po svetu to velja. So naredili tako malo svetovljanski sprejem ... saj pohvalil me ni nobeden, saj smo bili Slovenci že takrat takšni, kot smo sedaj, ampak eno avtoriteto sem pa že imela, nisem bila nekdo, ki pojma nima. Naklada je zrasla, moški so nas začeli brati ... Mi smo bili takrat edina večja deklarirana ženska revija v Evropi, ki je imela

40-odstotkov bralcev moških. Imamo dvoje strogo seksističnega tiska: športni časopisi in ženski časopisi. Športnih časopisov ženske še vedno ne berejo, več kot 90-odstotkov vseh teh časopisov berejo moški. Druga stran pa so ženski časopisi, kjer jih v več kot 90-odstotkih berejo ženske in moški jih praktično nikjer niso brali. To, da so Jano, žensko revijo, množično brali moški, je bila moja največja zmaga v življenju.

Ste se ženske soočale s posebnimi izzivi, da ste se lahko dokazale kot profesionalke?

Bilo je en kup problemov nasploh, mož je hotel žensko imeti doma, za štedilnikom. Ženske so sicer delale v tovarnah, na primer Rašica je bila takšna ženska tovarna, ženske so tudi drugod lahko visoko prišle, recimo kot računovodkinje, ekonomistke ..., le direktor je bil vedno moški. Šikaniranja žensk je bilo na splošno zelo malo, razen doma, med štirimi stenami. V službi pa ne, tudi pri nas med novinarji ne.

Kaj pa stekleni strop v novinarstvu, menite, da je obstajal in da obstaja še danes?

Za to pa jaz nisem prava, ker nisem nikoli čutila nobenega steklenega stropa. Mene so dobesedno rinili naprej. Jaz nisem hotela biti urednica, niti direktorica, pa čeprav so rekli če bi bila. V te steklene stropne prav nič ne verjamem. Pri nas na Jani so bile same ženske. V vseh teh letih, kar sem bila urednica in takrat, ko sem bila zraven še direktor revij, sem videla en kup talentiranih žensk, ki sem jih hotela poriniti naprej na odgovorna mesta. Pa se je vse ustavilo, na določeni točki so se ženske ustrašile. Ženske so horizontalno funkcionirale odlično, vertikalno pa sploh ne. Na eni točki so se ustavile in niso hotele naprej, ker so se ustrašile, pa ne vem točno česa. Ali je to bila pomanjkljiva samozavest, ki pa ni imela od česa priti, saj je družba ženske politično zelo rinila naprej. Smo imeli en kup tovarišic, od Tomšičke do Šentjurčevke do drugih političark in se je želelo, da ženske pridejo naprej. Dve stvari sta bili: na eni točki so ženske izgubile samozavest, ker so delovale horizontalno, prijateljice, klape, na kavo na obiske. Čim začneš pa gor lezt si pa vedno bolj sam. Odpadejo kolegice, prijateljice, kofeti. Okoli tebe se pojavlja vedno več ljudi, ki jih ne poznaš, vedno več moških ... Jaz nisem nikdar doživela, da bi mi poskušali streči po karieri ali po poklicni poti. Jaz sem se vedno neprimerno bolje počutila med moškimi, ampak za druge ženske je bilo pa to grozno. Ženske so se ustrašile izolacije, najbrž je bila tudi nesamozavest, da niso tako verjele vase kot verjamejo moški ... na določeni točki so preprosto izginile. Današnji časi pa so povsem drugačni, tako preluknjani z denarjem in zaslužki ... z novim družbenim redom so se prebile na dan zadeve, ki včasih niso imele nobenega vpliva. Zato težko primerjamo današnje čase z nekdanjimi. Takrat mi je bilo neprimerno bolj prijetno. Mi smo

otroci svoje dobe in nas ne moreš položiti v te čase. Zdaj je čisto drugače, pokazal se je ta slovenski grozni značaj: zavist, nevoščljivost, takšna in drugačna sovraštva, vse gre po liniji najmanjšega odpora, nihče več te ne pohvali, čeprav je bila to že prej kar nenavadno. Danes pa je sploh bitka vseh proti vsem.

Na Delu sem dobila podatek glede današnje situacije: zaposlenih je 54 % moških in 46 % žensk. Število žensk se je danes torej povečalo.

No, to je še malo, saj mislim, da je na Delu večina žensk. Novinarstvo je danes degradiran poklic. Tisti hip, ko začne imidž nekega poklica propadati moški izginejo in pridejo ženske. Zdaj sem bila dvakrat na Delovih prireditvah, kamor me še vedno vodstvo povabi. Na dve stvari me vabijo, na eno nikoli ne grem (na Kresnik – najboljši slovenski roman na Rožniku), grem pa redno na Delovo osebnost leta, ker je na prvi ponedeljek po novem letu in je res fino. Je zelo na visokem nivoju, tam stojijo in se rokujejo z gosti ... joj, včasih so bili stari gospodje, zelo ugledni, novinarske legende. Sedaj pa tam stoji pet bab. Niti enega desca več ni. Lansko leto sem se skoraj zjokala. Jaz sem v marsičem ledino orala in se ne smem nič pritoževati, so z menoj lepo delali. Ampak ... glavni urednik Dela mora biti moški. Te ugledni časopisi ... čeprav v Ameriki so že babe, New York Times ima že žensko. Jaz mislim, da paše moški za to funkcijo pa sem sicer takšna emancipiranka, da se kar kadi. Ampak tukaj mi gre pa na živce, ker so samo ženske. Ženski princip se čuti, jaz nimam nobenih ženskih hormonov, sem po pomoti kot ženska rojena, to vsi vejo, ki me poznajo. In dejansko ženska pristopa drugače. Jo druge stvari zanimajo, z izjemami seveda. Drugače doživlja tematiko, se bolj identificira, bolj pogloblja. Moški novinarji se čisto nič ne identificirajo. Jo zanimajo drugačni poudarki. Idealno seveda je, da pišejo moški in ženske. Ampak za enkrat jaz še vedno najraje vidim, če je glavni urednik moški.

Priloga C: Intervju z Albino Podbevšek

Kje in kako ste pričeli svojo novinarsko pot?

Novinarstvo sem želela študirati v Beogradu, ker ga v Sloveniji ni bilo. Zaradi smrti očeta pa sem ostala doma in vpisala ekonomijo. Tam sem diplomirala, ampak hkrati sem že pri 20-ih letih začela pisati pri Delu. To je bilo leta 1962. Na Delo sem prišla brez vsakršnih zvez, preprosto sem se pojavila pred generalno sekretarko in ji povedala, da sem prišla za honorarno delo. Pa mi je odvrnila, da so tipkarico ravno sprejeli, jaz pa sem odvrnila nazaj, da bi rada v

novinarstvo in če lahko dobim koga, ki je za to pristojen. Ravno takrat se je na Delu končala seja in je mimo prišel urednik Ljubljanske rubrike, ki me je povabil naj pridem z njim. Tako sem začela pisati v Ljubljanski rubriki, prvi članek je bil »Padel s češnje in se ubil«. Ko sem na ekonomiji diplomirala, sem delala diferencialne izpite, saj je takrat pri nas že bila Visoka politična šola z oddelkom Novinarstvo. Tam so mi priznali skoraj tri letnike. Sedem diferencialnih izpitov sem naredila in bila tako dobra, da mi je Stane Dolanc, ki je bil takrat dekan priskrbel štipendijo na televiziji, čeprav sem neprestano delala pri Delu. In ravno tako sem naokrog hodila s kolegi – sami moški so bili. Takrat je bil to moški posel. Dopoldan sem tako hodila na predavanja, čeprav ne na vsa, zraven pisala oziroma bila novinarka in se učila tudi jezike. Imela sem kup kolegov, ki so delali ravno tako kot jaz, ampak diplomirali pa niso. To je tisto, ženske imamo prednost v tem smislu, da znamo biti pridne, lahko naredimo več stvari hkrati. V Delu sem pravzaprav bila kakih 10 ali 11 let.

Poleg vas ni bilo nobene ženske novinarke?

Bila je ena urednica, bivša partizanka, ki mi je rekla, da naj se obrnem nanjo, če bom kaj potrebovala, saj je vedela, kako je. Ampak jaz sem prišla brez predsodkov. Vedno sem se raje družila z moškimi kot z ženskami, v tem smislu, da se lahko še kaj pogovoriš, o športu in politiki, kolikor smo jo spremljali.

Ste bili stalno v Ljubljanski rubriki?

Ne, v Ljubljanski rubriki sem bila tista leta, ko sem študirala, ko sem diplomirala bi pa morala v službo na televizijo. Ampak to je pa tisti moški egoizem, moški šovinizem. Prišla sem na televizijo, kjer sem imela štipendijo. Tam je bilo strašno, sploh mi ni bilo všeč. Tam sta bila eden ali dva lučkarja, pa voznik, snemalec, režiser ... tako da je bilo ene pet samih moških, ki so se med seboj pogovarjali zelo vulgarno, kar mi sploh ni bilo všeč. Ampak kljub temu sem imela vsaj službo. Vmes sem šla še v Pariz študirati francosko literaturo oziroma jezik, ker sem dobila mednarodno štipendijo preko naših prijateljev iz Pariza, tako da sem imela na Sorboni eno leto plačanega študija. Tudi tam sem se morala boriti, ker me je ne preizkusu nek moški hotel dati k začetnikom, ker naj bi sicer tekoče govorila, ampak delala preveč napak. Na koncu je komisija odločila, da me dajo v napredno skupino. Ta šovinizem je bil kar prisoten. Ko sem prišla iz Sorbone, sem na RTV Slovenija stopila do Igorja Grudna in mu prinesla moja spričevala, imela sem celo certifikat, da lahko poučujem v nižjih razredih. Ko je to zagledal, je vse skupaj le odrinil in rekel, da bi morala iti za profesorico. Ko sem mu povedala, da imam toliko let prakse in da bi bila rada novinarka, pa mi je odvrnil, da me bodo

dali v dokumentacijo. Seveda sem omenila, da sem delala pri Delu, kjer so v glavnem starejši ljudje ... pa me še vedno ni hotel. Seveda sem jokala, bilo mi je zelo hudo, bila sem brez službe. In potem se spomnim, da grem na Delo, ne vem, ali je takrat že bil Dušan Benko ali je bil še pred njim direktor Šinkovec in me le vpraša: »Ja kje si pa hodila, ko te ni bilo? Danes imaš službo, ne jutri.« Sem povedala, da sem imela štipendijo in je rekel, da jim bomo vse plačali. Tako po eni strani šovinizem, kasneje sem izvedela, da me ta Gruden ni preveč maral, ker ni imel diplome in si je celo življenje želel znati francosko. To je ta moška zavist. Kolegi so mojo diplomu stalno dajali v nič, tako da o tem nisem niti govorila. Sploh nisem upala govoriti francosko, razen če je bilo kaj nujnega.

Česa pa niste marali pisati?

Da nisem marala ... Pri časopisu moraš pisati praktično vse. Nisem marala preveč nekih osebnih zadev ali pa tragedij. Meni je bilo nemogoče iti na nek pogreb, ali pa pisati o nesrečah, ponesrečencih.

So to ženske bolj pogosto pisale?

Ne bi rekla. Moški pri Delu, na primer ti, ki so pokrivali kriminal, so to spremljali. Nerodne so bile razne socialne zgodbe, saj ljudje znajo lagati in te prinesiti naokoli. Včasih me je kakšna stvar prizadela, še zlasti, če so bili posredi otroci.

O čem ste največ pisali?

Jaz nikoli nisem bila specializirana za neko področje. Vedno so vedeli, da me lahko porinejo kamorkoli ... kasneje mi je Bernarda Jeklin rekla, da kamor vrag ne more, zmore Binca. V Ljubljanski rubriki sem pokrivala občino in tiste dolgočasne seje. Ko smo bili dežurni, smo vsi delali razne stvari. Pokrivala sem recimo tudi inšpekcije. Potem tudi kratke intervjuje. Vmes sem hodila dosti smučat in potovat in delala svoje reportaže za reportažno stran. Potem, ko so me zaposlili sem šla najprej v centralno redakcijo, nato so me dali v zunanjo. Tam sem naletela na strašne gospode s kravato, ki so me gledali zviška, saj sem bila ženska, pa še mlajša, v smislu, kaj bo baba delala v zunanji politiki. Ampak jaz sem imela veliko pojma, ker sem brala tuje časopise in revije, ki so mi jih pošiljali prijatelji. Še ko sem bila v centralni redakciji, sem prva izvedela, da je bil Che Guevara ubit. Sem šla do urednika, ki je to povedal zunanji redakciji in so me zavrnil, češ, da bodo to že dobili od Tanjuga. Pa mi je urednik rekel, naj kar napišem. Sem napisala in je objavil, vsi so hodili s tistim časopisom naokrog. Čez štiri ali pet dni je pa prišlo od Tanjuga, da je to res. Malo sem imela prednosti, ker me je

svet zanimal. Ampak v tem nisem dolgo ostala – tukaj je bil spet moški šovinizem. Je bil urednik, ki mi je nalašč napačno popravljaval tuja imena. In potem mi reče urednik, kako sem to napisala, pa sem povedala, da tako nisem jaz napisala. Počasi je ta urednik vsem urednikom grenil življenje, jaz pa sem šla v notranjepolitično redakcijo. Tam so bili sami moški. Enkrat, ko sem zvečer pokrivala neke inšpekcijske službe, ko ni bilo več nikogar, je minister za gospodarstvo zbranim povedal, da je dobil informacije, da se tudi med inšpektorji pojavljajo korupcija, podkupnine in da je potreben močnejši nadzor, da se vse skupaj ustavi. Sem šla v redakcijo in to napisala, ni pa bilo glavnega urednika, da bi to odobril. Na kar smo imeli zjutraj pred vrati petnajst inšpektorjev iz cele Slovenije. Me je poklical glavni urednik Gorjup, in pravi, kaj hočemo zdaj narediti. Sem mu pokazala beležko z mojimi zapiski pa je rekel, da mi vse verjame, ampak da je to prevelika politična bomba. In da naj grem raje pisati reportaže, kar ni kazen, da je to mogoče celo prednost, ker bom lahko hodila okrog. No urednik pa me je kaznoval in mi trgal od plače. Torej skozi sem dala vse stvari, od politike do zunanje in centralne redakcije, takrat se je to delalo. Potem sem pisala reportaže, dokler me čez toliko let ni minilo. Glede področij, sem rekla, da sem prišla marsikaj, kjer je bilo vroče železo.

Kakšen položaj ste novinarke imele med moškimi kolegi in nadrejenimi?

Moški kolegi so mi bili mogoče malo zavistni zaradi mojega znanja. Jaz sem se družila z njimi, hodili smo skupaj na pijače ... nisem sicer popivala tako kot oni. V bistvu sem imela prednost pri njih. Predvsem, ko sem spremljala šport in kadar je bilo kaj problematičnega, sem šla h kolegu Dela, da mi je kaj povedal. Pa ko sem delala intervjuje s smučarji in nisem toliko poznala, ker nisem stalno spremljala, so mi vse prijazno povedali, mi svetovali, kaj naj vprašam, pa kaj naj vprašam žensko, ker jo oni niso, jaz jo pa lažje, ker sem tudi sama ženska. Na splošno sem imela več prednosti kot nevšečnosti, ker sem ženska. Res pa je bilo med kolegi nekaj domišljavih, starejših, predvsem so bili to fotoreporterji, na primer Jože Žnidaršič. On je nekajkrat prišel k meni in rekel, naj že končam, saj mora on še druge stvari posneti. Včasih sem mu samo rekla, naj me počaka, ko sem ga imela dovolj, pa sem mu odvrnila, da novinar potrebuje več časa kot pa fotograf za tole škljocanje. Veš, kako je bil besen, sploh ni več hotel z menoj. Potem sem pa začela sama fotografirati, to je bila šele kriza. Najbolj je bil besen ravno Žnidaršič, ker sem spremljala tudi vojsko. Ampak to je bilo že potem pri Jani. Jaz sem šla na manevre, kjer sem zahtevala, da tudi meni dajo uniformo in čin. Ker te potem vojaki spoštujejo, sicer si mislijo le, kaj boš baba. Pa še doli v Makedoniji je to bilo. In potem prinesem nazaj slike, ki sem jih delala kot ženska. To so bile bolj intimne

slike, vojake sem fotografirala, ko se je kdo česal ali pa bral kakšno pismo. In je Žnidaršič prinesel fotografije k urednici in jih vrgel prednjo, češ, da to pa ni nič. Tokrat se je zame potegnila in rekla, oprostite pogledj, to je reportaža. Meni so bile to bolj novinarske fotografije. Ampak to je del življenja, saj ti tudi ženske kdaj kaj napravijo. Ženske znajo biti še hujše.

Kako pa da ste šli kasneje na Jano?

Sprva so jo delali moški, nato je prišla Bernarda Jeklin, ker je bila odlična novinarka s smislom za socialne zadeve, je znala to napisati. Se spomnim, da je v Delu napisala reportažo, prva se je lotila zgodb iz sodnij in je pokrila obe strani, tudi te zakonske zdrahe pa stanovanjske. To mi je bilo pri njej zelo všeč, ker sem tudi sama že prej delala takšne stvari, da pogledaš iz obeh strani, da pustiš človeku, da se razgovori.

Kakšni posebni izzivi, da ste se dokazali kot profesionalka?

Nisem imela nobenih posebnih izzivov, saj mi je bilo novinarstvo samo po sebi izziv in tudi način življenja. Nikoli nisem bila feministka, imam pa v sebi neko ženstvenost. Sem pa vedno bila odločna, moj način me je daleč pripeljal. Moj pristop in smisel za humor, vedno sem se znala tudi malo pošaliti na svoj račun. Pa šport mi je veliko dal, petkrat sem bila svetovna prvakinja v novinarskem smučanju. Takrat sem bila tako popularna, sem dobivala čestitke, celo od Janeza Janše. Imam nek določen ženski pristop, človeški pristop, pa ne da se s tem ponašam. Imam čustva, imam srce, tudi jokala sem že pri kakšni reportaži.

Pa se je pristop med novinarji in novinarkami razlikoval? Je obstajal nek ženski pristop nasproti moškemu?

To zavisi od vsakega karakterja, sam smo si ljudje zelo različni. Imaš tudi ženske, ki so prave možače. Kar se tiče osebnih stvari, ko se moraš osredotočiti na osebno življenje se mogoče ženske znamo bolj vživeti kot moški. Se mi zdi da se zelo pozna pri reportažah. Če vzamem za primer Polet so imeli krasne fotografije Južne Amerike, Avstralije ... ko si pa to začel brati, je bila pa Wikipedija. Včasih sem prav besna, ko berem reportaže in grejo mimo vsakdanjih stvari: kako ljudje živijo, od česa, kaj kuhajo, kaj imajo najrajši, ali se odpirajo svetu, ali se držijo tradicije in zakaj tradicija ... zakaj tako in ne drugače? Ženska tudi bolj opazi oblačila, ki so izraz posameznikove identitete. Te reportaže so me vedno jezile, ker mene je pa to zanimalo. Da mi malo razloži, kako recimo pod Himalajo nekdo živi.

Recimo Bernarda je bila vedno zelo »par distance«, ona je sicer znala uživati v tem, ampak v bistvu ne mara ljudi, nima tistega pristopa. Jaz sem šla na primer k ciganom pa sem se usedla k njim na tla, pa pisala sem o brezdomcih.

Je bilo težko uskladiti kariero, novinarski poklic z zasebnim življenjem? Je bilo pri tem novinarkam težje kot novinarjem?

Mnogo težje. Poznam ženske, ki zaradi kariere niso šle v zakon in niso imele otrok. Ali pa so se odpovedale karieri in takšnim službam. Jaz sem imela takšno taščo, da sem bila privilegirana. Veliko nam je pomagala. So pa ženske zelo izkoriščale svoj status. So na primer rekle, da ne morejo zvečer na teren, ker otrok dobi napad histerije, če je ni doma, da ga spravi spat. Enkrat sta se dve tako spravili, pa sem rekla, da imam tega dovolj. Mi ni problem iti na teren, ampak jaz imam pa dva otroke, pa mi oba lahko zvečer jokata. Težko je še danes, res pa je da tudi otroke razvadiš.

Bi vi ocenili, da ste novinarke k poročanju pristopile drugače kot novinarji?

Ni bilo razlike, so te kar izbrali, le so vedeli, da si v nečem dober. Tudi moški znajo biti zelo nežni in drugačni, ampak načeloma so pa bolj za dejstva. Ženske smo bolj za dekorativo, za poveje, da določenih stvari ne poveš naravnost, ampak jih malo oviješ v celofan.

Obstaja delitev tematskih področij na moška in ženska?

To se bo vedno počelo. Jaz sem sicer pokrivala tudi šport in me zaradi tega marsikdo ni maral.

Je bilo ženskam težje kot moškim, ste morale imeti bolj trdo kožo za opravljanje poklica?

Jaz bom rekla nasprotno, ne, samo pokončnost moraš imeti. Tudi, če te je kdo zmerjal, moraš imeti glavo pokonci in se ne smeš spustiti na njegov nivo. Treba je neko dostojanstvo ohraniti, čeprav tega manjka. Prehitro se klone in spusti na raven zmerjanja. Še malo moram omeniti moški šovinizem, zakaj sem pri spremljanju vojakov zahtevala, da mi dajo uniformo in čin. Ker so me le tako spoštovali. Povsod si moral doseči spoštovanje, sploh če si bila edina ženska. Enkrat sem se pa zjokala, ko sem bila zelo mlada. V redakcijo je prišla novica, da je prišla legendarna španska revolucionarka Dolores Ibárruri, zelo pokončna in poznana ženska, kot ideal revolucionarnih gibanj. In so rekli, da rabijo nekoga, da bi o njej napisal reportažo. Sem z veseljem prevzela to nalogo, vse preštudirala, res me je impresionirala tako, da sem še hčeri dala ime Dolores. Potem sem napisala reportažo, vmes pa je vskočil zelo slaven novinar,

ki je bil takrat celo dopisnik v Parizu. Jasno, da je bil daleč nad mano. Hotel je imeti vse ekskluzivne teme in mu je bilo ponižujoče, da bi mene poklical, obvestil, da bo to naredil. Le prinesel je reportažo oziroma intervju in potem je urednik centralne redakcije prišel do mene zelo potr in mi povedal, da bo njegov intervju objavljen. Je pa bil moj intervju potem objavljen na celi strani v glavnem hrvaškem časopisu Vjesnik. Tako je bilo, en moški te je brcnil, drugi te je pa pobral. Trda koža ni nujna, ker potem se zagreniš.

Menite da so ženske danes dobile boljši položaj v tiskanem novinarstvu (glede na to, da jih je več kot nekoč, ponekod več kot moških)?

Ne vem, če je to ravno boljši položaj. Tu niti ni boljšega in slabšega položaja. Ti moraš pokrivati področja in pač dobiš tisto, kar je prosto, tako je bilo že nekdanj. Tisto, kar je bila včasih moška domena je danes mogoče tudi ženska in moram reči, da danes ne vidim velike razlike med moškimi in ženskami. Razen morda v pristopu k poročanju.

Zanimivo je dejstvo, da v preteklosti ni bilo glavnih in odgovornih urednic. Se vam zdi, da je za to kriv stekleni strop?

Mislím, da so si ženske velikokrat same naredile ta strop, tudi zaradi družine. Jih poznam kar nekaj, ki so se same odrekle boljšemu položaju, čeprav so jim ga ponudili. Zdaj je sicer več žensk na vodilnih položajih, ampak to zato, ker je več žensk v javnosti nasploh. Pa še vedno jih je premalo. Premalo jih je zlasti v politiki, saj me rojevamo in naše otroke pobijajo. Je pa danes nasploh grozna situacija v novinarstvu, mene je že sam povedati, da sem novinarka, saj je novinark danes vsak lahko. Včasih smo imeli diferenciacijo glede znanja oziroma diplom. Ko sem jaz diplomirala, sem dobila 4 odstotke višjo plačo in potem še za vsak jezik, ki sem ga znala, sem dobila okoli 1 odstotek več. Ko so pa prišli na »prestol« uredniki in urednice brez diplom, je nivo zelo padel. Takrat so začeli zaposlovati vse, mene pa na primer ne bi nikoli zaposlili, če ne bi imela diplome.

Je bilo pri ženskah opazno pomanjkanje samozavesti, da niso posegale po višjih položajih?

Bolj so bile krive razmere. Čim ti nečesa ne sprejmeš, te naslednjič ne bodo upoštevali.

Je danes ovira steklenega stropa premagana?

Nikoli ne bo premagana, ker so moški bolj frej. Naredi ti otroka in izgine, pa še plačuje ne zanj.

Lahko rečemo, da imajo novinarke poleg večje zastopanosti v profesiji tudi dejansko boljši položaj?

Ne nimajo ga, ker je nasploh novinarstvo na psu. So izjeme, ki se imajo za neke legende, ki mogoče imajo posebne pogodbe, ampak ti izumirajo. Danes imamo internet, vsak lahko piše, kar želi.

Priloga Č: Intervju z Marjeto Novak Kajzer

Kako, kdaj in kje ste vi pričeli svojo novinarsko pot? Kdaj ste prišli na Delo?

Resneje sem za Delo začela pisati po letu 1975, med petletnim bivanjem v Parizu. Takrat sem med drugim objavila nekaj temeljnih intervjujev z najvidnejšimi francoskimi oz. v Franciji živečimi književniki, kot so Aragon, Ionesco, Robbe-Grillet, nobelovec Le Clézio in vrsta drugih. Leta 1980 pa sem se na Delu redno zaposlila v Kulturni redakciji in tam z eno kratko prekinitvijo ostala 22 let, dovolj dolgo, da sem od blizu spremljala »zgodovino«, ki vas zanima.

O čem ste največ pisali, kaj je bilo vaše področje)?

Posvečala sem se različnim področjem kulture, zlasti pa jeziku in književnosti oziroma vsemu, kar je povezanega s knjigo pri nas in na tujem. V to me je »usmerjal« že moj študij pa tudi nagnjenja do literature, saj sem se ob novinarstvu uveljavljala tudi kot pisateljica in prevajalka.

Kakšen položaj oziroma status ste novinarke imele med moškimi kolegi in nadrejenimi?

Svojo kar dolgo novinarsko pot na Delu bi razdelila na dve obdobji. V prvem je bilo novinarik bistveno manj in tako, kot je bilo žensk takrat izjemno malo v politiki in še na vrsti drugih področij, jih sprva skoraj ni bilo v zunanjepolitični in zelo malo v notranjepolitični redakciji in tudi na uredniških kolegijih so sedeli skoraj samo moški. Po eni strani je bilo tako stanje torej odraz siceršnjih razmer v družbi, po drugi pa izbira samih novinarik. Vsaj mene ni nihče silil izbirati določenega področja ali pa mi katerega posebej prepovedoval in po mojem so se tudi druge same odločale. Tako tudi nisem občutila, da bi novinarke imele kakšen poseben status med kolegi ne v negativnem ne v pozitivnem smislu. V drugem obdobju mojega novinarskega dela pa je tudi na Delo prihajalo vedno več novinarik, na različna področja in vedno več jih je prevzemalo uredniška mesta.

Ste se ženske soočale s kakšnimi izzivi, da ste se lahko dokazale kot profesionalke?

Zame je bilo novinarsko delo moja strast, v novinarstvo sem prišla že z nekajletnimi profesionalnimi izkušnjami z drugih področij, zlasti profesure doma in na tuji univerzi, imela sem več kot dovolj formalne in siceršnje izobrazbe, dobra popotnica je bila tudi znanje tujih jezikov in se mi res ni bilo treba pred komerkoli posebej »dokazovati«. Tudi pri svojih kolegicah nisem opazila, da bi se morale kot novinarke še posebej potrjevati.

Je bilo težko uskladiti kariero oziroma novinarski poklic z zasebnim življenjem? Je bilo pri tem ženskam težje kot moškim?

Prepričana sem, da je bilo zlasti v preteklosti ženskam pogosteje težje uskladiti kariero z zasebnim življenjem, ne samo v novinarstvu, saj so praviloma morale prevzemati večji del družinskega bremena kot danes. Pri meni so bile razmere nekoliko posebne. Po dolgoletnem bivanju v tujini sem si družino doma ustvarila precej pozno in »posledično« sem tudi otroka rodila, ko je bilo že kar nekaj let poklicnega udejstvovanja za menoj. Negativna plat tega je bila, da z možem nisva imela pomoči oziroma zlasti za novinarski poklic tako priročnega varstva starih staršev. Lažje pa mi je gotovo bilo ob enem otroku in glede na to, da je bil tudi mož dolga leta novinar in je zlahka razumel posebnosti in potrebe takega poklica, od nedeljskih dežurstev, potovanj, spremljanja dogodkov ob najrazličnejših urah in po različnih krajih, do občasnega pisanja doma in nasploh »neurejenega« urnika. Razpetost med poklicnim delom in družino mi je pozneje olajšalo še osem let urednikovanja Književnih listov, ker je s tem lahko odpadla glavnina terenskega dela.

Kakšna je bila vloga novinark pri časopisu, se je vaš pristop razlikoval od pristopa moških?

Vsaj v mojih novinarskih letih od nas ni nihče pričakoval drugačnega načina pisanja. Domnevam pa, da je prednost novinark več smisla za komunikacijo, ki že sicer pri tem delu odpira marsikatera bolj zapahnjena vrata, in verjetno se jih je oziroma nas je prav zato zlasti kar nekaj uveljavilo tudi z opaznejšimi intervjuji.

Se je pri hiši Delo morda poznala delitev tematskih področij na bolj »moške« in »ženske« teme?

Kot sem že omenila, so se zlasti v preteklosti novinarke bistveno manj odločale za politične teme, mislim pa, da ta »neženskost« še danes velja za področje športa. Ne vem natanko zakaj,

a veliko kolegic je kot enega od jeder svojega zanimanja izbralo film in v okviru tega spremljanje filmskih festivalov, od denimo Marine Golouh, Stanke Godnič, Vesne Marinčič, Lilijane Šaver, Ženje Leiler in drugih. S tako imenovanimi ženskimi temami so novinarke seveda izraziteje sodelovale pri revijah. Sicer pa na Delu nisem opazila, da bi se novinarke lotevale pisanja drugače kot novinarji.

Ste morale ženske v novinarstvu imeti trdo kožo za opravljanje poklica?

Po mojem ženskam v novinarstvu ni bilo težje kot moškim, če odštejem nekdanjo večjo obremenjenost z družino. Trdo kožo pa mora občasno imeti vsak, ki dela v tem poklicu. Delo z ljudmi je vedno velika slast, če te to veseli, po drugi strani pa je tudi zahtevno in včasih težavno.

Glede na današnji položaj, ko je v novinarstvu veliko več žensk kot po 2. svetovni vojni (na Delu sem dobila podatek, da je zaposlenih 53 % moških in 46 % žensk), ko jih je bilo le nekaj - menite, da so ženske dobile boljši položaj v tiskanem novinarstvu?

Danes smo že tik pred tem, da bodo ženske v tiskanih medijih in medijih nasploh prevladale. Pogledala sem včerajšnje in današnje Delo in članke na prvi strani so napisale »samo« novinarke, kar se nekoč nikoli ni zgodilo. V današnjem Delu, 20. avgusta 2015, je prispevke napisalo 24 žensk in 28 moških, ki so še vedno prevladujoči na športnih straneh. V Sobotni prilogi Dela, na primer, zelo velik del odmevnih intervjujev danes napišejo novinarke. Številčna zastopanost gotovo prinaša določene prednosti. Mislim pa, da imajo danes ženske in moški boljši položaj v tiskanem novinarstvu, saj so z novo tehnologijo informacije tako lahko dosegljive in če imaš dar za ta poklic, jih lahko hitreje nadgradiš, medtem ko si prej precej več časa porabil že za samo zbiranje podatkov. Po drugi strani pa so se razmere za oba spola tudi v tem poklicu poslabšale, saj je pogosto diktat lastnikov prehud, tako glede vsiljevanja vsebin kot groženj z odpuščanjem, kolikor lahko spremljam od daleč v pokoju, je tudi vedno manj možnosti – včasih, zlasti v takih razmerah – morda tudi pripravljenosti za poglobljeno, jezikovno izčiščeno pisanje in resno raziskovalno novinarstvo.

Bi rekli, da ste se v preteklosti novinarke soočale s steklenim stropom? Recimo skozi vsa ta leta (od 1959, kar je Delo nastalo), so bili glavni in odgovorni uredniki le moški, šele zadnja dva mandata sta ženski. Zakaj menite, da je bilo tako?

Za tako stanje v preteklosti je razlogov veliko. Kot že sami omenjate, je bilo nekoč novinarik na Delu bistveno manj in jih tudi na uredniških mestih skoraj ni bilo. Mogoče je delček

resnice tudi ta, da si marsikatera iz moje generacije niti ni želela prevzeti uredniškega mesta, mednje sodim tudi sama in sem nekoč zavrnila mesto urednice Kulturne redakcije. Vsaj dokler si mlad, je po mojem precej večja slast terensko delo in pisanje. Najpomembnejši razlog, da je bilo zlasti mesto glavnega in odgovornega urednika v moških rokah, pa je bil nekoč povsem politične narave in žensk je bilo takrat v politiki malo. Glavni in odgovorni urednik sta v prejšnjih časih morala imeti politično zaledje. Gorjup, na primer, je bil predsednik Centralnega komiteja Zveze mladine Slovenije in Ribičičev nečak, drugi so imeli druga politična "spričevala". Vsekakor je to, vsaj nekdanj, lahko postal samo zelo "preverjen" kader.

Priloga D: Intervju z Mojco Drčar Murko

Kako ste vi pričeli svojo novinarsko pot in kdaj ste prišli na Delo?

Še kot študentka prava sem začela delati na ljubljanskem radiu, najprej vse po vrsti, kar je bila dobra praksa, po diplomi pa sem imela priložnost pisati o temah, katere so me res zanimale: o odnosih med državami, zlasti iz mednarodnopravnega zornega kota, o gospodarski in socialni zgodovini Evrope, pri čemer sem se vedno bolj ukvarjala tudi z odnosi Slovenije – tedaj v okviru Jugoslavije – z neposrednim mednarodnim okoljem. V poznih šestdesetih letih minulega stoletja, v obdobju začetkov liberalizma Staneta Kavčiča, so bile te teme nadvse pomembne, z današnjega vidika celo državotvorne. Radijski medij mi je bil zelo všeč zaradi neposrednosti, pa tudi možnosti samostojnega, tako rekoč takojšnjega reagiranja, in sčasoma sem se naučila »govoriti med vrsticami«. Ugotovila sem, da je bilo v eter mogoče govoriti o težkih temah na načine, kateri v pisanih medijih »politično« ne bi bili mogoči. Verba volant, scripta manent... A radio ima omejitve: zapletenih stvari včasih ni mogoče povedati v dveh minutah, zato sem pisala tudi za časopise. Naše razglede, sobotno prilogo Dela, Mladino, itd. Leta 1977 sem prišla k Delu in postala dopisnica v Bonnu.

O čem ste največ pisali oziroma kaj je bilo vaše področje?

Bila sem kronistka dogajanja v tedanji zahodni Nemčiji, ko so se tam začele lomiti poveljne razmere, zacementirane v nekak trajni provizorij, sestavljen iz »pozabljenja« (holokavsta, nacionalizma, rasizma) in hladne vojne, v kateri je imela okupirana Nemčija vlogo statistke. Vse, kar je mnogo pozneje pripeljalo do miroljubne združitve dveh delov Nemčije, se je začelo tedaj: geslo »s približevanjem do sprememb« je imelo velik vpliv tudi na potek

notranjega družbenega zorenja in prelom miselnosti med generacijami je segel precej čez nemške okvire. Uredniki na Delu so dovolili dopisnikom, da v tedanjem omejenem svetu informacij, brez računalnikov, brez interneta, torej le z lastnim arhivskim oziroma reportažnim delom, lahko Sloveniji odpirajo okno v svet. Priložnost sem izčrpno uporabila in mislim, da je bralstvo to cenilo. Prek mednarodnopolitičnih komentarjev smo posredno komentirali tedaj še precej strogo nadzorovano pisanje o domačih zadevah.

Kakšen položaj oziroma status pa ste ženske novinarke imele med moškimi kolegi in nadrejenimi?

Že na radiu nisem imela občutka, da bi bila kakor koli omejena, k čemur je verjetno prispevalo dejstvo, da je bilo kar nekaj ženskih urednic, močnih osebnosti in dobrih avtoric. Tudi na Delu je bilo nekaj priznanih novinark, a ne na mednarodnem področju, kjer so bili zvečine moški. To pa ni motilo kolegijalnih odnosov, tudi z nadrejenimi. V primerjavi s sedanjimi razmerami bi rekla, da smo imeli v novinarskem kolektivu celo zgledne, tovariške odnose. Razlike med nami so bile, a zaradi različnih značajev in znanja, ne pa zaradi spola, porekla in poznanstva. To so bile dobre strani sistema, ki je temeljil na samoupravljanju podjetij, zato enakopravnost spolov, vsaj v intelektualnih poklicih, ni bila sporna. Iz primerjav po svetu vem, saj sem veliko potovala in tudi nastopala, da v tistem času to ni bilo povsod samoumevno, ne v Franciji ne v Nemčiji in ne v Združenih državah. Škoda, da tega kapitala nismo uporabili ob spremembi sistema leta 1991 in ga naprej plemenitili.

Ste se ženske morda soočale s posebnimi izzivi, da ste se lahko dokazale kot profesionalke?

Izzivi so bili enaki za moške in ženske. Omejena svoboda tiska je med nami bolj kazala razlike v pogumu in spretnosti izražanja kot v spolu, če odmislim dejstvo, da so si ženske novinarke manj prizadevale za položaje, politična partijska oblast pa je med ženskami težje našla zanesljive notranje »nadzornike« kot med moškimi.

Je bilo težko uskladiti kariero oziroma novinarski poklic z zasebnim življenjem? Je bilo pri tem ženskam težje kot moškim?

Kot povsod drugje, smo imele ženske novinarke zvečine večje domače obremenitve, a tudi prednost, da smo si lahko delo razdelile in delovni čas prilagodile. Delo je moralo biti opravljeno in je tudi bilo.

Kakšna je bila vloga novinark pri časopisu, so od vas pričakovali drugačen način pisanja, drugačen pristop, kot od moških kolegov?

Ne, »ženskega« pisanja, kakor ga razumejo stereotipi, od nas niso pričakovali. Mislim celo, da so v osemdesetih letih, v obdobju razpadanja Jugoslavije, več nevarnih tem zaupali ženskim komentarkam. Ne vem, morda je bil vzrok bolj spravljiv način izražanja, a teme nikakor niso bile »ženske« in tudi čustvene ne. Čim bolj stvarne so bile besede, tem več so veljale. V resnici se je v tem obdobju oblikovala skupina zares vplivnih Delovih novinark, ki so lahko vzporedno delovale tudi na področjih velikega pomena za slovenski žurnalizem ... za etiko javne besede, za boljše zastopanje cehovskih interesov nasproti politiki, in v zadnjem obdobju pred osamosvojitvijo Slovenije tudi aktivno sodelovale v alternativnih družbenih gibanjih.

Bi vi ocenili, da ste novinarke k poročanju pristopale drugače kot novinarji? Se je morda poznala delitev tematskih področij na bolj »moške« in »ženske« teme?

Kot rečeno, razlike so bile, a če je šlo za enako izobražene moške in ženske, vnaprejšnje delitve pri dnevnem časniku po temah ni bilo. Seveda je treba omeniti, da so delitev znotraj Delove časopisne hiše prevzele različne edicije: pojavila se je »ženska« revija, brale so jo zvečine ženske in tudi pisale vanjo. Očitno je obstajala tržna niša in na ta način je bila dobro komercialno izkoriščena. Dnevnik pa je lahko deloval v tem pogledu neselektivno in se je v resnici, na ravni zgodovinskega obdobja, lahko imenoval quality newspaper, kateri je kar precej enakopravno komuniciral s politiko, bil pa tudi spoštovan v krogu podobnih časnikov v Evropi.

Je bilo ženskam v novinarstvu težje kot moškim? Ste morale imeti trdo kožo za opravljanje poklica?

Ne trše kot moški. So pa nekatere novinarke delovale odločneje v primerjavi z večino njihovih kolegov, torej so bile pripravljene prenesti več sitnosti kot moški.

Glede na današnji položaj, ko je v novinarstvu veliko več žensk kot po 2. svetovni vojni (na Delu sem dobila podatek, da je zaposlenih 53 % moških in 46 % žensk), ko jih je bilo le nekaj - menite, da so ženske dobile boljši položaj v (tiskanem) novinarstvu?

Kaže, da se kakovost položaja z naraščanjem številčnosti ni povečala, ni pa odvisna le od razmer v novinarstvu. Spremenili so se na splošno odnosi med spoloma, in ne na bolje. Za

nazaj nemara lahko ugotovim, da je bila nekdanja kolegijalna enakopravnost bolj priučena kot doživeta. Niz zgodovinskih predsodkov proti ženskam je v kapitalizmu prišel na površje, ženske pa so bile morda sprva tudi uspavane spričo samoumevnosti dosežkov enakopravnosti, za katere se povojnim generacijam pač ni bilo treba boriti na barikadah.

Bi rekli, da ste se v preteklosti novinarke soočale s steklenim stropom? Recimo skozi vsa leta so bili glavni in odgovorni uredniki le moški, šele zadnja dva mandata sta ženski. Zakaj menite, da je bilo temu tako?

S steklenim stropom na splošno ne, če govorimo v obdobju do devetdesetih let minulega stoletja. Če bi ženska novinarka pokazala več prilagodljivosti do politike in pokazala ambicije za vodenje, bi bila zlahka sprejeta kot vodilni kader. Težava z vplivnimi Delovimi novinarkami je bila ta, da so bile bistveno manj prilagodljive, bolj nekompromisne, ko je šlo za bistvene stvari v novinarstvu in tudi bolj dosledne. Nemara so se tega bali tudi v kolektivu, ker so menili, da bi previsoka smreka pritegnila preveč strel, kar bi hipotetično obremenilo celoten časopis. To se je pokazalo z vso ostrino po osamosvojitvi in privatizaciji Dela, ko je na odprtem notranjem razpisu kandidirala za odgovorno urednico Delova notranjepolitična novinarka Slava Partlič z imenitnim obširnimi programom. Gremij, ki je razpravljal o kandidaturah, in so ga sestavljali zgolj novinarji Dela, je ni izbral. Ne zato, ker bi znala premalo ali pa ne bi imela vodstvenih kvalitet. Nasprotno, ni bila izbrana, ker so vsi vedeli, da je imela vsega tega preveč. Namesto nje je bil izbran klasičen neškodljiv, prilagodljiv moški, čeprav sploh ni imel programa, o katerem bi bilo mogoče razpravljati. To je bil zame najmočnejši dokaz, da v bistvu ne gre za moške in ženske, temveč za splošne človeške kvalitete, spol pa je zaradi globoko ukoreninjenih predsodkov neredko le izgovor za zavrnitev boljšega kandidata za položaj v hierarhiji. Ne vem, če so zdaj razmere povsem drugačne. Zadnja dva mandata je bilo Delo zaradi uničevalnih potez predhodnih moških urednikov v izjemno slabem finančnem položaju. Ugibam: se moški kandidati niso topli za položaj, ker je vladal občutek brezizhodnosti in so zato priložnost dobile ženske?

Priloga E: Intervju z Danico Petrovič

Kako, kdaj in kje ste vi pričeli svojo novinarsko pot? Kdaj ste prišli na Delo?

Najbrž se je začelo že precej pred »uradnim« začetkom. Že pred šolo me je babica naučila brati - iz časopisa. Mogoče je bilo to usodno. Pisanje je bilo od prvega razreda osnovne šole

eden mojih najljubših načinov izražanja in preizkušanja. Družbeno angažirano preživljanje gimnazijskih pošolskih popoldnevov zelo živahne in intelektualno spodbujajoče ptujske gimnazije v zadnji polovici 70. let pa je to dvojce kasneje združilo v skorajda logičen poklic, novinarstvo. Že v tretjem letniku gimnazije sem poletne počitnice preživela na Radiu Tednik Ptuj, tedaj še skupnem podjetju, ki je izdajalo Tednik in vsak dan pripravljalo kar nekaj ur lokalnega radijskega programa. Tam sem začela delati za oba medija. Že drugo leto študija v Ljubljani, februarja leta 1982, pa sem začela honorarno delati na Radiu Slovenija (RTS). Najprej sem v jutranjem programu pripravljala servisne novice, že po kakšnem letu pa sem začela pripravljati tudi krajše avtorske prispevke, kmalu po tem pa tudi samostojno tedensko oddajo Pretok idej na 3. programu radia. Ker so v tedanjem podjetju ČGP Delo, ki je bilo kot SOZD, sestavljena organizacija združenega dela, sestavljeno iz različnih TOZDov (eden izmed njih je bil Delo-Revije) iskali honorarne sodelavce za revijo Stop, sem se prijavila, bila med več deset s še dvema drugima dvema izbrana in leta 1984, mislim, začela delati v Delovi hiši. Na reviji Stop sem najprej pripravljala tekste za rtv spored, že čez kakšno leto pa sem dobila avtorsko kolumno o radiu. Poleg mene so bili kolumnisti recimo Ervin Hladnik Milharčič, Milenko Vakanjac, Bojan Kavčič, za mano pa že 20 let pišena istem mestu kolumne-televizijske ocene Simon Kardum. Kolumnistična stran obstaja še danes, po prodaji Dela-Revij zdaj izhaja v reviji Vklon, do letošnjega poletja je bil to STOP.

O čem ste največ pisali, kaj je bilo vaše področje?

Če v spominu preletim svoje 33-letno novinarsko obdobje – in štejem tista leta, ko mi je bilo novinarstvo izključni vir preživetja, od leta 1982-87 s honorarnim delom, od leta 1987 pa kot stalna zaposlitev za nedoločen čas v različnih novinarskih hišah , na primer RTV, Delo, Delo-Revije, Primorske novice)ž – lahko hitreje naštejemo področja, o katerih nisem pisala, kot tista, o katerih sem. Torej: pisala sem o družbi, politiki, medijih, šolstvu, vojski, kulturi, okolju, kmetijstvu, socialni, prometu, kulinariki ...

Kakšen položaj oziroma status ste ženske novinarke imeli med moškimi kolegi in nadrejenimi?

Nikoli nisem čutila nikakršnih razlik, ki bi izvirale iz spolne identitete. Meni so, zlasti v zgodnjih, bolj »udarnih« letih, zaradi pogosto ostrih in mladostno pogumnih komentarjev ali člankov, moški kolegi velikokrat »po moško« dali kompliment s klasičnim pouličnim priznanjem: »Ti si ena redkih, ki ima jajca«. Mislim, da se položaj žensk v novinarstvu v ničemer, ne po rangu, ne po izbiri tem, ni razlikoval od položaja moških.

Ste se ženske v novinarstvu soočale s posebnimi izzivi, da ste se lahko dokazale kot profesionalke?

Ne, kot izhaja iz prejšnjega odgovora.

Je bilo težko uskladiti kariero oziroma novinarski poklic z zasebnim življenjem? Je bilo pri tem ženskam težje kot moškim?

Novinarstvo je razdrlo, pa mogoče tudi napletlo, marsikateri zakon, in življenjski sopotniki, ne glede na status (poročeni, neporočeni) so, prav tako kot otroci novinarjev, morali živeti s tem, da novinarstvo nima osemurnega delavnika in da posebej tisti novinarji, ki svojega dela niso razumeli kot službo, ampak kot – prevečkrat zlorabljen beseda, tudi v novinarstvu, pa vendar - poslanstvo, so tudi dolgo po zaključku redakcije s svojimi kolegi premlevali, debatirali, se prepirali, modrovali o temah, ki so jih žulile. In s polno glavo hodili tudi domov. Novinarstvo vsekakor ni poklic, ki bi omogočal mirno in urejeno družinsko življenje. Lahko je pa zanimivo. Sploh, če tudi partner dela kaj sorodnega. Pri nas doma je na srečo tako.

Kakšna je bila vloga novinark pri časopisu, so od vas pričakovali drugačen način pisanja in pristop k poročanju, kot od moških?

Najbolj »ženski« medij, kjer sem delala, je bila revija Jana, poleg nje pa v sredini 90-ih razkošna in vsebinsko bogata Modna Jana. Obe ediciji sta se otepali omalovažujočega kvalifikatorja »ženska«. Jana je hodila v parlament, na Metelkovo ob protestih med procesom proti JBTZ sem hodila od prvega dneva. Revija je obravnavala vse družbene teme, od davkov do šol, naša zapoved je bila samo, da je treba pisati tako, da bodo bralci – ne samo bralke – razumeli. In v poznih 80-ih letih, ko je bila Slovenija polna civilnodružbenega dogajanja, je takšna Jana imela res veliko bralcev in bralk; okoli 60.000, če se prav spomin, je bilo prodanih izvodov, ki so jih, kot je takrat izračunala izvrstna marketinška ekipa Dela-Revij, imeli trikratni doseg. In tudi med kolegi v Delovi hiši je Jana veljala kot medij, ki se ga ne podcenjuje; bili smo aktualni, kritični in včasih veliko bolj prodorni kot "resni", torej bolj moški mediji. Modna Jana pa je imela z ekipo, ki sta jo vodila takrat mlada urednika Emil Rebek in Jaka Vrečar poleg izvrstnega avtorskega oblikovanja prvovrstno vsebinsko zasnovo. Tam sem imela serijo velikih in čisto nič »modnih« intervjujev, od diplomata Ignaca Goloba do Svetlane Makarovič, Draga Jančarja in dr. Andreja Marušiča, ki je z velim intervjujem o samomarih pristal na naslovnici številke, kljub kritiki direktorja, da samomori res ne sodijo na naslovnico Modne Jane - ene najbolj prodajanih tisto leto ...

Bi ocenili, da ste novinarke k poročanju pristopale drugače kot novinarji? Se je morda poznala delitev tematskih področij na bolj »moške« in »ženske« teme?

Bo že res, da več žensk piše socialne teme in več moških športne in politične. Ampak jaz osebno sem, kjer koli sem delala, lahko pisala, kar koli sem hotela. V 33 letih sem napisala večino recimo 95 odstotkov tem, ki sem jih predlagala sama. Recimo na Jani sem leta 1989, ko je Slobodan Milošević na Gazimestanu na Kosovu ob 600-letnici srbskega poraza na Kosovem polju zbobnal na prizorišče zgodovinske tragedije milijon Srbov in v svojem govoru, seveda ne direktno, vendar zelo očitno, napovedal vojno v Jugoslaviji, predlagala, da grem tja, in tudi šla. Šla sem na sojenje Fikretu Abdiću v Bihać; na sejo skupščine SFRJ v Beogradu; 4. avgusta 1994, natančno leto dni pred Olujo, sem šla za Jano v Knin, v Republiko Srbsko Krajino, delat intervju z njihovim predsednikom Milanom Martićem, in reportaže iz Krajine. To niso bile čisto nič ženske teme, pa tudi ne moške, bile so občečloveške.

Je bilo ženskam v novinarstvu težje kot moškim? Ste morale imeti trdo kožo za opravljanje poklica?

Mislím, da nič bolj kot moški. Prevelika čustvena angažiranost ali obremenjenost s krivicami, ki prizadenejo mnoge, o katerih pišemo, je bila sicer moja dolgoletna mladostna težava, ampam mislim, da tudi moški tega ne prenašajo lažje, mogoče znajo samo drugače skriti; zaradi travmatičnih zgodb in pogostega občutka nemoči je steklo po novinarskih grlih tudi precej močnejših napitkov ... Dolgost novinarskega življenja nekoč statistično ni bila kdo ve kako spodbudna, kar nekaj pod 50 let. Danes se je to malo spremenilo.

Glede na današnji položaj, ko je v novinarstvu veliko več žensk kot po 2. svetovni vojni (na Delu sem dobila podatek, da je zaposlenih 53 % moških in 46 % žensk), ko jih je bilo le nekaj, menite, da so ženske dobile boljši položaj v novinarstvu?

Feminizirali so se vsi tisti poklici, ki so moške nehali zanimati, bodisi zato, ker so postajali vse slabše plačani - novinarstvo je gotovo eden izmed njih - bodisi zato, ker so postali preveč utesnjujoči. Tudi to se z novinarstvom zaradi pritiskov kapitala, ki so veliko hujši, kot so bili nekoč pritiski politike, zadnja leta dogaja, v zadnjem času pa v vseh velikih klasičnih medijskih hišah stopnjuje. Mislim, da bo kriza povzročila razpad klasične medijske krajine. Mediji starega kova ali starih časov, kot so časopisi, revije, dnevniki ... bodo zamrli, mogoče bo ostal samo kak tabloid, ki hrani psihopatološke potrebe bralcev, in kak regionalni časopis,

na katerega so bralci zaradi pripadnosti bolj navezani. Vlogo tiskanih medijev bodo v veliki meri prevzeli in spremenili spletni mediji, ki šele nastajajo.

Bi rekli, da ste se v preteklosti novinarke soočale s steklenim stropom? Recimo skozi vsa ta leta so bili glavni in odgovorni uredniki le moški, šele zadnja dva mandata sta ženski. Zakaj menite, da je bilo temu tako?

Zadnja leta so na vrhu ženske zato, ker moški nočejo sprejeti odgovornosti, nekdo pa pač mora voditi časopis. Tako preprosto. Ker so ženske v nevhvaležnih časih na nevhvaležnih mestih, so deležne veliko več kritik kot nekoč njihovi moški kolegi, včasih po pravici, velikokrat ne. Ko se bodo razmere nekoliko ustalile, se bodo spet opogumili moški ... in tako naprej.

Priloga F: Intervju z Silvo Čeh

Kako ste vi pričeli svojo novinarsko pot in kdaj ste prišli na Delo?

Novinarsko pot sem pričela kot honorarna novinarka na nacionalnem Radiu prvi program, pretežno v t. i. turistični redakciji, kjer smo pripravljali informacije o stanju na cestah, mejnih prehodih, ki so bili v času nekdanje Jugoslavije zelo pomembne prehodne, tranzitne točke in so predstavljale potnikom sveta včasih kar hude čakalno/časovne ovire, saj so lahko bile čakalne dobe dolge tudi ure in ure. Hiter odziv na te informacije in njihovo spuščanje v eter je mladim novinarjem, tudi meni, vsadil tisti neobhodni občutek za hitro pravočasno oddajo. To je pomemben občutek, oddati prispevek pavočasno, kajti naša bitka s časom je lahko pogosto prav neznosna. In se pogosto preseli tudi v čas počitnic, ko so sanje često ena sama bitka z zadnjimi vrsticami in nekim čuvajem, ki te priganja. Bila sem Delova štipendistka, vendar po končanem študiju nisem uspela priti v sistem zaposlovanja, ker je bila skupina štipendistov precej velika in so dali prednost dvema kolegici in kolegu, ki sta si že vmes ustvarila družino in kolegici, ki je bila najhitrejša pri diplomi, drugim so se zahvalili. Res je tudi, da je bilo takrat neko zoprno obdobje neke gospodarske stabilizacije (kot današnja kriza), na račun katere nismo prišli vsi v sistem. Zato precej dobro razumem današnje prekerstvo, takrat smo bili navadni honorarci. Prvo novinarsko zaposlitev sem dobila pri reviji Obrtnik, a sem vztrajala in čez kakšni dve leti mi je uspelo priti v sistem Dela, kjer se pristala v gospodarski redakciji, kjer sem še danes. Vmes sem bila od leta 1996 do leta 2000 prva urednica samostojnega in prvega neplačnega tiskanega medija v Sloveniji – Slovenskega delničarja, ki

sem ga vsebinsko tudi v glavnem sama zastavila; kar mi je bilo seveda v sistemu Dela tudi omogočeno, saj je bilo Delo izdajatelj tega medija.

O čem ste največ pisali?

V drugi polovici osemdesetih, ko sem prišla na Delo, sem padla v pisanje vsesplošnega vrenja, ki je klicalo in napovedovalo spremembe, seveda najprej politične in hkrati in posledično tudi gospodarske. Ni šlo samo za osamosvojitve Slovenije, šlo je tudi za spremembo družbenopolitičnega sistema, ki je prinesel k nam, če poenostavim, kapitalizem, od katerega si je družba veliko obetala. Torej pogosto sem »pokrivala« te skorajda heretične teme, po osamosvojitvi je bila nekajletna tema priprava slovenske zakonodaje o privatizaciji kot nadaljevanje že začete privatizacije v času Jugoslavije, ki jo je začel t. i. Markovičev zakon. Markovič je bil premier Jugoslavije v tistih poznih osemdesetih ... in je potem povzročil veliko stranpoti, o katerih smo mediji veliki pisali še v devetdesetih, namreč o tako imenovani divji privatizaciji, danes so to tajkuni, korupcija. Potem smo dobili slovenski privatizacijski zakon, misleč, da se bo taksas jugoslavanske privatizacije in drugih neskladij končal. Ves ta čas sem veliko pisala tudi za Sobotno prilogo, če ne tedensko pa skoraj gotovo na štirinajst dni. Ves ta čas sem pisala tudi veliko komentarjev kot komentatorka in potem nadomestnica urednikov, kar sem še danes. Vsi so bili povezani z razburkanimi časi in pogostimi izkrivljanji, zlorabami, ki so jih tlakovali sicer dobronamerni predpisi, zakoni, spremembe. Potem je nastopilo moje uredniško obdobje na Slovenskem delničarju, ki je gotovo precej izoblikovalo moje novinarsko življenje, čeprav sem morda iz izkušenj in položaja, če gledam nazaj, premalo potegnila. Po tem obdobju sem se vrnila v gospodarsko redakcijo, kjer sem kot komentatorka pisala zahtevne teme o nastajanju slovenskega corporate governanca, upravljanja podjetij, bitke za njegovo urejenost in izjemno pomembno transparentnost, ki je še danes pogosto težava, poslovanju podjetij – zlasti njihovim delniškim ustrojem, dividendah, zahtevnemu poročanju, ki se mu še vedno nekateri izogibajo, nastajanju prvih kodeksov, etiki ..., lastništvu zaposlenih, ki danes spet pridobiva z razmahom socialnega, združniškega podjetništva, potem slovenskem zavarovalništvu, regionalnem razvoju, črpanju evropskih sredstev itd.

Kakšen položaj oziroma status ste ženske novinarke imeli med moškimi kolegi in nadrejenimi?

Velike razlike ni bilo čutiti, bolj je bila to stvar neke novinarske in splošne ambicioznosti, ki jo tak poklic zahteva. Gotovo pa je to v različnih obdobjih življenja različno uspešno

uveljavljati, odvisno pa je tudi od krogov, v katere padeš ali pa nočeš. Bolj si samostojen oziroma samostojna, težje je uspeti. A se tudi vztrajnost obrestuje.

Ste se ženske morda soočale s posebnimi izzivi, da ste se lahko dokazale kot profesionalke?

Mogoče je nasplošno temu pritrditi, a je odvisno od vsake posameznice. Ta poklic zahteva trmo povsod, tudi pri tem dokazovanju. Seveda pa ti pri tem lahko pomaga tvoja nadarjenost za pisanje, hitra reakcija, občutek, da se kje kaj na novo »kuha«, občutek, kdo so akterji, informatorji, ki jim zaupaš.

Je bilo težko uskladiti kariero oziroma novinarski poklic z zasebnim življenjem? Je bilo pri tem ženskam težje kot moškim?

Kot pri prejšnjem vprašanju, tudi pri tem na splošno mislim, da je tako. Zlasti, če imajo kolegice družine, a tudi sicer ... predanost novinarskemu poklicu je bila zame skoraj zasvajojuča in pogosto prepozno ugotoviš, da zunaj cvetijo češnje.

Kakšna je bila vloga novinark pri časopisu, so od vas pričakovali drugačen pristop kot od moških kolegov?

Tega občutka nisem imela, prej bi rekla, da je bil pomemben slog, ki si si ga izoblikoval in te je delal drugačnega oziroma drugačno in so te kot takšno prepoznali uredniki in seveda bralci in javnost, tudi strokovna ...

Bi vi ocenili, da ste novinarke k poročanju pristopale drugače kot novinarji? Se je morda poznala delitev tematskih področij na bolj »moške« in »ženske« teme?

Ne, nimam občutka, da bi bile teme deljene na moške in ženske. Prej se je začelo, tako kot v politiki, potem ko so bili glavni osamosvojiteljski cilji doseženi, tudi v novinarstvu iskati t.i. novinarske zvezde, kjer pa je bilo še bolj pomembno, v kakšen »krog« uredniških malih in velikih zavezništov si sodil. A tudi ostati zunaj teh koalicij in preživeti je poseben izziv.

Je bilo ženskam v novinarstvu težje kot moškim? Ste morale imeti trdo kožo za opravljanje poklica?

Za ta poklic je potrebna trda koža, nenehno izobraževanje, nenehno sledenje vsemu možnemu, da si lahko vedno malo »naprej«. Trda koža je potrebna tudi, ko se začnejo pritiski

s sodišči ... jaz jih na srečo nisem imela veliko, razen kakšno na častnem novinarskem. In ti pri tem za povrh ne stoji o strani uredništvo.

Glede na današnji položaj, ko je v novinarstvu veliko več žensk kot po 2. svetovni vojni (na Delu sem dobila podatek, da je zaposlenih 53 % moških in 46 % žensk), ko jih je bilo le nekaj, menite, da so ženske dobile boljši položaj v novinarstvu?

V povprečju, kar ne pomeni, da je vedno tako, se mi zdi, da se moški bolj znajdejo – predvsem z manj dela. Kar pa ni vedno res. Na Delu imamo že leta moškega kolega, ki prebija vse možne rekorde glede napisanih vrstic in je za povrh v povprečju dober novinar, komentator, prinašalec zgodb. Ker ženske prevladujejo, je verjetno že to vplivalo na njihov položaj, torej večjo prisotnost in odmevnost, a na koncu, kot sem že prej pojasnila, mislim, da to pač ni samo stvar spola, ampak tiste potrebne novinarske energije, ki jo imaš ali pa je nimaš in če velja slednje, si pač nekje v tisti množici, ki polni medij. Sicer pa je že moja generacija na faksu bila kar zadeva novinarsko smer izrazito ženska.

Bi rekli, da ste se v preteklosti novinarke soočale s steklenim stropom? Recimo skozi vsa ta leta od 1959, kar je Delo nastalo, so bili glavni in odgovorni uredniki le moški, šele zadnja dva mandata sta ženski. Zakaj menite, da je bilo temu tako? Je danes ovira za vertikalno napredovanje žensk premagana in lahko rečemo, da imajo novinarke poleg večje zastopanosti v profesiji tudi dejansko boljši položaj in večjo moč?

Na Delu se je v zadnjih 20, 30 letih uredniški izbor precej feminiziral, veliko kolegic je zasedlo uredniška mesta redakcij, na mesto odgovorne urednice pa sta res prišli šele v zadnjih mandatih dve izbrani. Mislim, da je na to vplivalo veliko faktorjev, dejstvu, da so ženske zasedle medijev ne bi pripisovala bolj pomembnega mesta od vseh drugih pri izbiri odgovornih. V času lastniških prevzemov časopisa, ki je bilo vedno v ozadju tudi politično spremljano, je vse to bolj vplivalo na izbiro glavnih urednikov kot dejstvo ali je to moški ali ženska.

Priloga G: Intervju z Romano Dobnikar Šeruga

Kako ste pričeli novinarsko pot oziroma kdaj ste prišli na Delo?

V Delu imam delovne dobe 30 let. Pred 30 leti me je predsednik komisije, ki je podeljevala štipendije, vprašal: Čemu boste dali prednost, družini ali novinarstvu? Meni se je zdelo

vprašanje nepotrebno, saj mi je bilo samoumevno, da bom oboje, imela družino in bila novinarka. Skratka, taka je bila predpostavka in za to sem se trudila in mislim, da tudi moje kolegice. Novinarke smo svoje novinarsko delo v veliki večini opravljale tako, da zaradi družine nikoli ni trpelo delo, včasih pa je družina trpela zaradi dela. V tem času zlepa nisem slišala: ne morem, grem po otroka v vrtec. Tudi če so otroci zboleli, je novinarka ostala doma pri otrocih, le še nikakor ni šlo drugače. Enako je zdaj. Pri čemer imamo zadnja leta zelo malo porodniških za ženske, več očetovskih dopustov za moške in vse več mladih novinark brez družinskih obveznosti. Ali je to zaradi vse večje obremenjenosti v novinarskem delu ali pa zaradi spremenjenih splošnih družbenih razmer, ne znam oceniti.

Kakšen položaj ste novinarke imele med moškimi kolegi in nadrejenimi?

V formalnem smislu smo bile ženske in moški v Delu vedno precej izenačeni. Govorim izkustveno, celostnih podatkov glede plač, napredovanj ipd. nimam. Vedno je bilo kar nekaj uglednih, uveljavljenih novinark, ki so uživale tudi spoštovanje kolegov. Enakopravno so bile udeležene v različnih redakcijah, klasična delitev po spolu je kvečjemu vladala v športni redakciji, kjer do pred nekaj let nazaj ni bila zaposlena nobena ženska, zdaj sta dve. Sicer so ženske pokrivalo tudi različne teme v gospodarstvu, t.i. socialne teme in zdravstvo pa so, že se prav spomnim, vedno pokrivalo ženske, vendar to ni bila načrtna politika, ampak stvar izbire posameznih žensk. Šolstvo, denimo, so v zadnjih 20 letih pokrivali tako novinarji kot novinarke.

Ste pri hiši Delo opazil delitev področij na pretežno ženska oziroma moška?

Treba je vedeti, da časopis Delo do pred približno 15 leti ni pokrival tako imenovanih mehkih vsebin, tudi ženskih vsebin ne. Spremenilo se je z razvojem One in Nedela. Ona, čeprav ne samo ženska revija, je imela vedno samo žensko redakcijo. Nedelo je prav tako bilo vedno večinsko žensko, trenutno ima dva novinarja in štiri novinarke, vendar je to bil bolj splet okoliščin. Sama sem bila odgovorna urednica Nedela približno 15 let in svoje sodelavce nisem nikoli izbirala po spolu. So se pa res večinoma same prijavljale za delo v Nedelu ženske, ki so po eni strani čutile, da so jim Nedelove teme blizu, po drugi strani pa jim je bilo biti novinarka v Nedelu laže uskladjivo z družinskim življenjem: med tednom več ali manj fiksni delovni čas, ki se konča ob določeni uri, vendar v zameno za pogosto delo v soboto. Posebno vprašanje so dopisniki oziroma dopisnice v tujini. Na tem področju so vedno prevladovali moški. V določenem obdobju je bilo to zelo prestižno in dobro plačano mesto, zato je bila za ta mesta velika konkurenca. Toda ženske se večinoma niso odločala za

dopisništvo v tujini, ker to ni bilo združljivo z družinskim življenjem: namreč v primeru odhoda dopisnika v tujino se mora partner ali partnerka vsaj za nekaj časa odpovedati svojemu delovnemu mestu oziroma karieri. To se je v primeru ženske z družino zgodilo zelo redko, primer je Mojca Drčar Murko, Bonn, Rim, tu in tam so v tujino odhajale samske ženske, na primer Polona Frelj, Moskva. Tudi sama sem se dopisniškemu mestu odpovedala, ker družina ne bi mogla iti z mano.

Je bilo težko uskladiti kariero oziroma novinarski poklic z zasebnim življenjem in ali je novinarkam pri tem težje?

Navsezadnje je tudi delo novinark vedno bilo zelo zahtevno, kar se tiče dolžine delavnika, denimo. Če je potrebno, je treba biti v redakciji globoko v noč, ne da bi pri tem nadrejeni upošteval, saj v glavnem tudi ne more, da ima denimo novinarka otroke, po katere je treba v vrtec. Tudi delo v centralni redakciji, kjer je delovnik popoldanski in večerni, kot redaktorice in lektorice delajo skoraj izključno ženske, tudi take, ki imajo neodrasle otroke. V tem smislu je lahko delo urednice celo nekoliko lažje: kot vodilni si lahko delo organiziraš tako, da ga končaš v nekem »normalnem« času.

Ste se ženske soočale s steklenim stropom in ali je danes ovira (v kolikor je obstajala) že premagana?

Kar se tiče treh vodilnih položajev: mesto urednic redakcij, mesto odgovornih urednic novejših Delovih edicij in mesto odgovornega urednika Dela in Slovenskih novic, smo ženske razbijale stekleni stolp takole: v začetku devetdesetih letih so začele prihajati na čelo redakcij ženske, do te mere, da je zdaj večina urednic. V tem ali onem trenutku je že vsaka Delova redakcija (notranja, gospodarska, ljubljanska, kulturna...) imela urednico ali jo ima ta hip z izjemo športa. Z manjšim zamikom, torej sredi devetdesetih so skorajda vse druge edicije Dela, razen Slovenskih novic, prevzele kot odgovorne urednice ženske: Ona, Vikend, Delo in dom, Nedelo, Pogledi ... Leta 2010 sem postala odgovorna urednica Dela. Odgovorni urednik Slovenskih novic je bil od nastanka do zdaj moški. Prva ženska, ki je njegova namestnica, je Olga Cvetek šele dve leti.

Mislím, da so bila osemdeseta in devetdeseta leta polna priložnosti za novinarje ... šele nekje 2005 se je začela čútití kríza v časopísnem novinarstvu. Pádec naklad, pádec oglasnega príhodka in s tem drástíčno zmanjševanje stroškov uredništva. Že v devetdesetih letih je dejansko veliko žensk postalo tudi urednic, tudi odgovornih urednic v medijih, ki so veljali za

drugo ligo, na primer Delove priloge in Nedelo. Takšen razvoj po mojem mnenju ni bila posebna politika ali strategija časopisov, pa tudi stvar kakšnega skupnega gibanja novinark. Sama nikoli nisem imela občutka neenakopravnosti, čeprav sem bila v začetku članica zunanjepolitične redakcije, ki je veljala za elitno in je bila z izjemo Mojce Drčar Murko samo moška redakcija. Če smo ženske napredovale, je bilo zame priznanje sposobnosti, ki so jih imele. Jaz osebno, kot odgovorna urednica Nedela in kasneje Dela, nikoli nisem presojala ne novinarjev ne urednikov po spolu, ampak samo po sposobnostih. In po moji oceni so se ženske kot urednice v povprečju izkazale za bistveno bolj delavne, zanesljive, organizirane itd. Sicer pa bi bilo za mnenje o ženskah v novinarstvu treba vprašati moške kolege. Sama nikoli nisem čutila, da bi moški kolegi menili, da so ženske kolegice manjvredne ali manj sposobne, če je kdo tako mislil, je očitno to zadržal zase. Nikoli tudi nisem imela izkušenj s spolnim nadlegovanjem ali namigovanjem in se takšnih primerov pri drugih kolegicah tudi ne spomnim.

Ne morem pa zares objektivno oceniti, zakaj žensk ni bilo na samem vrhu. V Delu so bili vrhovi vedno trije: generalni direktor, odgovorni urednik Dela in odgovorni urednik Slovenskih novic vse do leta 2010 in kasneje. Z izjemo Mojce Drčar Murko se ne spomnim nobene morebitne kandidatke. Mislim pa, da je vendarle šlo za »boys club«, da se je »vrhove« zbiralo med tistimi, ki so se sukali v določenih tudi političnih krogih. Mogoče bi dodala še, da je bilo podobno stanje kot v uredništvu tudi v upravi: vedno je bilo v drugem menedžerskem sloju, na primer vodja kadrovske, vodja računovodstva, tudi vodja oglasnega trženja, veliko žensk, do najvišjega mesta, šefice uprave, pa je prvič prišla ženska šele pred tremi leti, v času kriznega vodenja, ko je postalo delo skrajno težko, odgovorno, neprestično in neperspektivno.

Bi ocenili, da ste ženske k novinarstvu pristopale drugače kot moški? Se je poznala delitev na »moški« in »ženski« pristop k poročanju ?

V Delu kot tiskanem časopisu se na ta način ni nikoli razmišljalo o novinarskem delu ... mogoče je bila to napaka. Slog pisanja je bil dolgo časa uraden, formalen, sploh ni bilo zaželeno, da bi novinar v svoje poročanje vpletal subjektivne elemente. Na primer, smo celo pisali: »Vprašali smo gospoda,« čeprav je bilo jasno, da sem ga vprašala jaz. To se je spremenilo šele z uvedbo One, Nedela in podobnih edicij,

Zakaj menite, da je šele v današnjih časih več žensk na vodilnih položajih v novinarstvu in tudi pri hiši Delo?

Kot sem povedala, je znak, da ženske prihajajo na vodilna mesta v medijih, rezultat finančne, medijske in razvojne krize medijev in posledično vse manjše moči medijev. Zato ta vodilna mesta niso več ne tako prestižna, ne vplivna, ne tako dobro plačana, kot za časa moških predhodnikov. Jaz sem bila prva odgovorna urednica Dela. Pred mano so bili sami moški. Ta razvoj dogodkov je lucidno napovedala moja kolegica Jožica Grgič, mislim, da v Jani, ko so obravnavali fenomen, da je na Delu vse več urednic. Namreč rekla je, citiram po spominu, da bo ženska postala odgovorna urednica Dela šele takrat, ko bo ta položaj postal tako zahteven, garaški in nesprižžen, da moških ne bo več mikal. In natanko tako se je zgodilo. Odgovorna urednica sem postala v času, ko je bilo Delo v globoki finančni, kadrovski, razvojni in še kakšni krizi. Tudi ni slučajno, da sta tudi v dveh drugih vodilnih časopisnih hišah, Dnevniku in Večeru, odgovorni urednici postali ženski. Skratka, šele v kriznem času je postalo mogoče, da so se ženske z enakimi ali boljšimi lastnostmi, to je izobrazbo, kompetencami, izkušnjami, razvojnimi vizijami, vodstvenimi sposobnostmi ... prebile na vrh.

Pa še nekaj bi omenila: v zadnjih letih smo, vsaj na Delu, pričali zanimivemu trendu. Kot rečeno, ima zelo malo novinark otroke. Ta hip je med 150 člani redakcije Dela samo ena novinarka na porodniškem dopustu, krepi pa se trend, da se tudi novinarji kot očetje trudijo bolj kot prej za družinsko življenje. Praktično vsi izkoristijo pravijo do očetovskega dopusta; tako se je zgodilo, da je bilo hkrati kar nekaj novinarjev (trije, štirje) na očetovskem dopustu.

Priloga H: Intervju s Tanjo Jaklič

Kako ste vi pričeli svojo novinarsko pot in kdaj ste prišli na Delo?

Na Delo sem prišla takoj po diplomi iz slovenistike in novinarstva kot štipendistka podjetja. Začela sem v ljubljanski redakciji, nadaljevala na Nedelu in pristala na kulturi.

O čem ste največ pisali?

Ker me je od začetka zanimalo kulturno področje, so bile teme ves čas obrnjene v to smer. Na sami kulturi sem sprva nadomeščala kolegico, ki je pokrivala likovno umetnost in kulturno politiko, kasneje pa sem se predvsem osredotočila tudi na knjige in klasično glasbo. Ampak sčasoma se je izkazalo, da ozko specializirani vrtnički niso nekaj pozitivnega in smo svoje delovno geografsko vsi po malem razširili.

Kakšen položaj oziroma status ste novinarke imele med moškimi kolegi in nadrejenimi?

Pravzaprav me vprašanje preseneča, o tem pri nas nikoli nismo razmišljali. Vedno smo vedeli, kaj kdo zna, kaj koga zanima, čas pa je seveda prinesel predvsem imperativ, kaj zanima bralca in koliko bralcev. Zato moško ali žensko novinarsko pero ni nekaj, kar bi imelo svoje specifike, bonitete.... Morda je drugače pri športu ali kakem terenskem delu, kjer močna moška noga dlje pride ...

Ste se ženske morda soočale s posebnimi izzivi, da ste se lahko dokazale kot profesionalke?

Ne, nikoli. Ampak res nikoli. Kakšna je seveda pojamrala, da v času majhnih otrok večkrat vzame bolniško, da je potreba po zgodnjem odhodu domov bolj na ženski strani, a tudi tu mislim, da so naši moški kolegi prav tako angažirani v družinsko življenje. Tista, ki je bila ambiciozna in pripravljena delati, je lahko naredila svojo kariero.

Je bilo težko uskladiti kariero oziroma novinarski poklic z zasebnim življenjem? Je bilo pri tem ženskam težje kot moškim?

Pravzaprav je novinarstvo poklic, ki ga ne zapustiš nikoli. Niti zvečer, zjutraj, na dopustu, med prazniki ... Ampak v resnici je tudi močno fleksibilen in marsikaj se da narediti od marsikod, pri tem pa nam zadnje desetletje močno pomaga seveda tudi tehnologija.

Kakšna je bila vloga novinark pri časopisu, so od vas pričakovali drugačen način pisanja ali pristop k poročanju kot od moških kolegov?

V novinarstvu je spol še manj pomemben kot pri kaki literaturi, kjer se tudi vedno manj ukvarjamo z žensko ali moško pisavo, čeprav nekatere ločene nagrade obstajajo. Knjiga je dobra, pa če jo napiše Aleš ali Meta, prav tako je tudi s člankom. Ne trdim pa, da ne obstajajo bolj ženske in bolj moške teme, navsezadnje so naši bralci tudi dveh spolov, ki pa so dokaj redke. Najbrž o menopavzi ne bodo pisali moški, o avto industriji večinoma tudi ne ženske. A morda bi bilo obratno še bolj zanimivo. (smeh)

Je bilo ženskam v novinarstvu težje kot moškim? Ste novinarke morale imeti trdo kožo za opravljanje poklica?

Nič težje, morda si kakega sogovornika celo bolj šarmiral kot ženska, drugega pa odbil. Vendar – to je življenje!

Glede na današnji položaj, ko je v novinarstvu veliko več žensk kot po 2. svetovni vojni (na Delu sem dobila podatek, da je zaposlenih 53 % moških in 46 % žensk), ko jih je bilo le nekaj - menite, da so/ste ženske dobile boljši položaj v novinarstvu?

Mislím, da se pred desetletji nihče ni ukvarjal s tem, zdaj pa se nihče ne ukvarja z rezultatom. Opažam pa, da na prakso prihajajo sama dekleta in da so med mladimi sodelavci tudi večinoma ženske...

Bi rekli, da ste se v preteklosti novinarke soočale s steklenim stropom? Recimo skozi vsa ta leta (od 1959, ko je Delo nastalo), so bili glavni in odgovorni uredniki le moški, šele zadnja dva mandata sta ženski. Zakaj menite, da je bilo temu tako? Je danes ovira za vertikalno napredovanje žensk premagana in lahko rečemo, da imajo novinarke poleg večje zastopanosti v profesiji tudi dejansko boljši položaj in večjo moč?

Mislím, da gre bolj za naključje: ko je zmanjkalo moških za to funkcijo, smo poskusili z ženskami. Bi pa rekla tako, ženski in moški princip vodenja sta precej različna in večkrat pomislím, da je moški za večje sisteme, večje hierarhije celo boljši. Ženske smo čustvene in prav zato marsičesa ne moremo izpeljati. Moški pa so bolj odločni in gledajo naprej.

Priloga I: komentar Alenke Puhar

Službo sem nastopila leta 1970 in se upokojila leta 2007. Začela sem na reviji Tovariš, ki je bila tednik, kot anonimna prevajalka in avtorica drobnih kompilacij po tujem tisku. Čez tri leta sem bila prestavljena na Delo, od tam sem šla za dobro leto na Jano, nato nazaj na Delo, pa na Teleks in končala na Delu. Že na Tovarišu me je urednik po nekaj mesecih povprašal, ali bi tudi kaj avtorskega napisala in tako sem se lotila reportaž. Tega ni v cobissu, kot tudi ni člankov iz Jane, Teleksa in seveda iz Dela pred letom 1990 ali kdaj ...

Na tednikih ni bilo opaziti kakšne velike razlike pri delitvi tem na bolj ženske in bolj moške - denimo na Tovarišu ali TT. V Delu je bilo to dosti bolj jasno. Na kulturi, recimo, je bilo nekaj novinarok, ki so se ukvarjale predvsem s filmom, manj z literaturo in gledališčem. V notranji politiki je bilo popolnoma jasno, da partijo pokrivajo moški, SZDL in sindikate pa ženske. V zunanji politiki sploh ni bilo žensk, to je bil izrazito moški klub, dober in zanimiv. Edina zunanjepolitična novinarka v starem spominu hiše je bila Aca Stanovnik, sestra Janeza Stanovnika, ki je imela partijsko in partizansko zaledje. In spomnim se, da je bila tudi v Beogradu dopisnica, pomembna starejša tovarišica, ki je redno skrbela za »brifinge«, to so

navodila za usmeritev, ki jih je dobivala na sestankih najvišjih zveznih organov. Ne spomnim se priimka, a tudi ona je bila še partizanka, se mi zdi. Prva pomembna urednica na Delu je bila šefica gospodarske redakcije Alenka Dermastia, žena pomembnega revolucionarja.

Moji šefovski položaji so bili naslednji: bila sem dobro leto odgovorna urednica Jane, se pravi pomočnica Bernarde Rakovec, sedaj Jeklin. Z Bernardo se nisva ujemali, pa tudi ženski tisk ni bil po moji meri, ker mi je strašno zožil obzorje. Od tam sem odšla na lastno željo. Bila sem slabi dve leti urednica Sobotne priloge. To je bilo leta 1981 in 1982. V tistih časih je uživala velik sloves, čeprav so mi zelo gledali pod prste in marsikatero objavo preprečili. Odstavili so me iz političnih razlogov in to so mi tudi v obraz povedali. Potem me je povabil v Teleks novi urednik Anton Rupnik, tam sem ostala eno leto, dokler na vseh niso odstavili – spet iz političnih razlogov. Prestavili so me na Delo, na kulturo in me zadolžili za pokrivanje znanosti. Tedaj sem ubrala taktiko, da je služba pač samo služba in se zanjo ne spleča truditi. Večino zares dobrih tekstov sem v tistih letih napisala za Novo revijo, z jasnim kljubovanjem politiki Dela. Seveda so se razmere po padcu komunizma in osamosvojitvi precej spremenile, a v nekaterih bistvenih zadevah ne. Proti moji politični usmeritvi so bile ves čas kakšne pritožbe, večkrat objavljene v pismih bralcev. Takoj po upokojitvi so me tudi odslovili kot avtorico kolumn v sobotni prilogi. Če nekako strnem: Zaradi svojega spola sem imela precej manj težav kot zaradi svojih nazorov.

